

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2024 • IX. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2024 • IX. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Barabás A. Tünde CSc OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő:

Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

A szerkesztőbizottság elnöke:

Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtktár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE), c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes,
c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas vármegyei főügyész helyettes,
egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd,
tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. em. Dr. Görgényi Ilona CSc (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Dr. Sárik Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő: Szabados Attila

Szöveggondozó: Giricz Anna

Webdizájn: Promotheus Agency

TANULMÁNYOK

- 4** Firkó Zsolt
A közérdekű munka végrehajtása és annak hatékonysága a gyakorlat szemszögéből
- 17** Kökényesi-Bartos Attila – Kiss Anna
A lefoglalt elektronikus adat eljárásjogi megítélése és sorsa a büntetőeljárásban, különös tekintettel a gyermekpornográfiának minősülő felvételre
- 35** Rimóczy István
Mérlegelés, meggyőződés, felülbírálat. IV. rész

KEREKASZTAL

- 47** Tilki Katalin
A környezeti elemeket veszélyeztető/károsító cselekmények – helyzetkép és jövőbeli irányok

HÍREK

- 54** Széles István
Az embercsempészás büntetnének minősítési kérdései, különös tekintettel a sanyargatásra és a társas elkövetési formákra
- 59** Harmati Judit
Virtual Crime

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 66** Korba Szabolcs
Információbiztonsági szabályozás az Egyesült Államokban

KÖNYVAJÁNLÓ

- 80** Válogatás a szakirodalomból

FIRKÓ ZSOLT*

A közérdekű munka végrehajtása és annak hatékonysága a gyakorlat szemszögéből

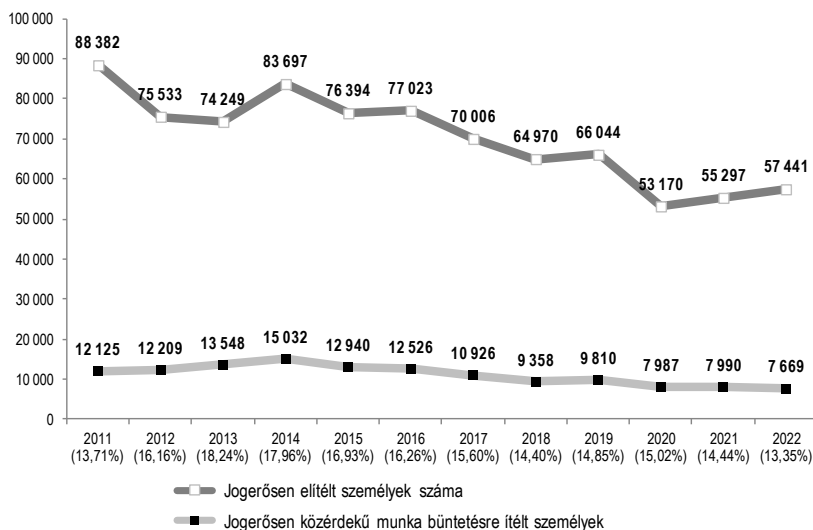
A közérdekű munka büntetést az általánosan elterjedt gyakorlat szerint a legtöbb európai ország szankciórendszerében a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívjaként alkalmazzák. Ezen büntetési nem a börtönártalmak elkerülése mellett a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása költségeinek a megtakarítására is alkalmas, egyúttal gazdasági haszonnal is bír. A kialakult bírói gyakorlat szerint a közérdekű munkán a közösség érdekében végzett munkát kell érteni, a munka jellegének megválasztásánál alapvető szempont, hogy az elítélt közvetlenül érezze munkája társadalomra hasznos voltát és a társadalom részére való jóvátétel jellegét (BH 1994.465.). Szintén bírósági határozat mondta ki, hogy a közérdekű munka alkalmazásának nem a rendszeres munkára szoktatás a fő célja, ezért ennek a büntetésnek a kiszabása indokolt lehet a munkaviszonyban álló elkövetők esetében is (BH 1995.195.).¹

Az 1. számú ábra adatai alapján megállapítható, hogy a közérdekű munka büntetések száma a 2010. év után emelkedő tendenciát követően csökken, a többi büntetési nemhez viszonyított aránya 2011–2022 között 13,35 és 18,24 százalék között mozgott.

* FIRKÓ Zsolt, főügyészségi ügyész, Bács-Kiskun Vármegyei Főügyészség

¹ Erről lásd még NAGY Ferenc: A közérdekű munka szabályozásáról, alkalmazásáról, végrehajtásáról. *Magyar Jog*, 2007/12., 705–716.; ROPOS-JOSZT Szabina: *A közérdekű munka végrehajtásának gyakorlati problémái*. A XXVIII. Ügyészségi Szakmai-tudományos Konferencián elhangzott előadás, Budapest, 2017. november 23–24.

1. ábra: A közérdekű munka büntetésre ítélték számának alakulása, 2011–2022²

A közérdekű munka büntetés mint a munkabüntetés jogintézmény közvetlen jogtörténeti előzményeként elsőként a Csemegi-kódexben bevezetett dologházat lehet megemlíteni. Az 1950. évi II. törvény (Bt.) kodifikálta intézkedésként a javító-nevelő munkát, amelyet az 1961. évi Btk. a főbüntetések között helyezett el és szabályozott. Az 1984. évi 19. törvényerejű rendelet a szigorított javító-nevelő munkát, a közérdekű munkát pedig az 1987. évi III. törvény vezette be a magyar jogrendszerbe. Kiemelendő, hogy 1987–1993 között három munkabüntetés volt párhuzamosan hatályban – a javító-nevelő munka, a szigorított javító-nevelő munka és a közérdekű munka –, ami elhatárolási és alkalmazási nehézségeket okozott a gyakorlatban. A közérdekű munka büntetés a története során és jelenleg is komoly hatékonysági problémákkal és végrehajtási nehézségekkel küzd,³ melyekre az alábbiak szerint szeretnék rámutatni.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 47. § (4) bekezdése alapján az elkövető olyan munka végzésére kötelezhető, amelyet – figyelemmel egészségi állapotára és képzettségére – előreláthatóan képes elvégezni. Ezen rendelkezésre figyelemmel a közérdekű munka büntetés kisza-

² Forrás: Bűnözés és igazságszolgáltatás. <https://ugyeszseg.hu/statisztikai-adatok/bunozes-es-igazsagszolgalatas/>.

³ MOHAI Gabriella: A közérdekű munka büntetés végrehajtásának problémái a gyakorlatban és a fejlődés lehetséges irányai. *Ügyészek Lapja*, 2014/6., 101–109.; SÍPOS Ferenc: Új szabályok, régi gondok a közérdekű munka szabályozásában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2016/1., 71–83.

bása előtt a terheltek bűnügyi előéletének, valamint a személyes körülményeinek és egészségügyi állapotának vizsgálata a végrehajtás szempontjából kiemelt fontossággal bír. Azonban a 2009. évi LXXXIII. törvény alapján 2009. augusztus 13. napjától tárgyalás mellőzésére, illetve büntetővégzés meghozatalára irányuló, illetőleg távollévő terhelttel szembeni eljárásban is kiszabható a közérdekű munka büntetés. Büntetővégzés, illetve távollévő terhelt esetében a büntetést kiszabó bíróságnak nincs közvetlen lehetősége kellő mértékben és részletességgel feltárni a terhelt személyes körülményeit és egészségügyi állapotát, ezért indokoltnak tartom, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) C. és CI. fejezete szerinti eljárásokban a közérdekű munka büntetés kiszabására korlátozott és körütekintő esetekben kerüljön sor.⁴

A Be. 186. § (1) bekezdés e) pontja alapján, ha a terhelt vallomást kíván tenni, a terhelti figyelmeztetés közlését követően a terhelttől meg kell kérdezni az egészségi állapotát, a 202. § (1) bekezdés a) pontjának rendelkezése szerint pedig a bíróság és az ügyészség büntetés alkalmazása előtt pártfogó felügyelői véleményt beszerzését rendelheti el. A gyakorlati tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a *büntetőeljárások nyomozási szakaszában az eljáró hatóságok nem a kiszabandó büntetés végrehajtásának eredményességét tartják elsődlegesen szem előtt*. A Bács-Kiskun Vármegyei Kormányhivatal Gyámügyi és Igazságügyi Főosztály Igazságügyi Osztálya osztályvezetőjének tájékoztatása szerint a Be. 202. § (1) bekezdés a) pontja szerinti pártfogó felügyelői vélemény beszerzésére nem került sor. Mindezekre figyelemmel indokoltnak tartom a nyomozó hatóságok figyelmének a felhívását annak érdekében, hogy a nyomozás során a terheltek egészségügyi állapotának felmérésére, vizsgálatára nagyobb figyelmet fordítsanak, esetlegesen okiratokat beszerzése iránt is intézkedjenek. Továbbá szükségesnek tartom, hogy a közérdekű munka büntetés kiszabása előtt nagyobb számban kerüljön sor a Be. 202. § (1) bekezdés a) pontja szerinti pártfogó felügyelői vélemény beszerzésére. A hivatkozott rendelkezések kiterjedtebb alkalmazásával csökkenteni lehetne a közérdekű munka büntetések végrehajthatósága megszűnésének vagy végrehajtását kizáró okoknak a számát.⁵

A közérdekű munka büntetés a végrehajtása során sok személy és szervezet közreműködését igényli, amely a többi szereplő feladatának ellátására és a szereplők közötti együttműködésre épülő rendszer miatt a büntetés

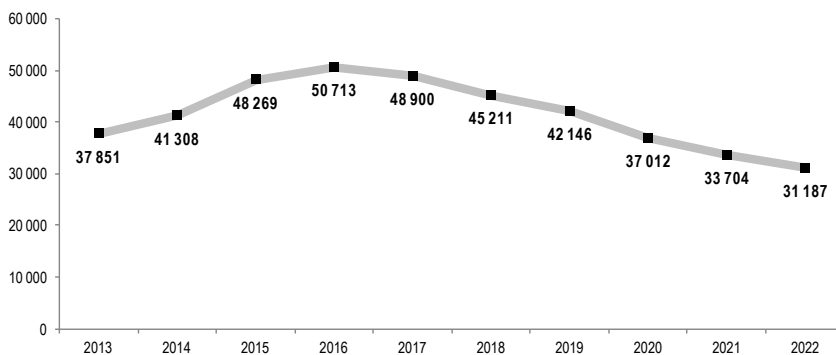
⁴ SZIROVICZA Petra: Gyakorlati nehézségek a közérdekű munka végrehajtásában. *Ügyészek Lapja*, 2013/6., 167–172.; CZÉDLI-DEÁK Andrea: A közérdekű munka büntetés kiszabásának és végrehajtásának gyakorlati kérdései. *Jogelméleti Szemle*, 2016/2., 36–48.

⁵ ROPOS-JOSZT Sz. (2017): i. m.; SZIROVICZA P. (2013): i. m.; SÍPOS F. (2016): i. m.

végrehajtása sok esetben elhúzódik, és ez kihat a végrehajtás eredményességére is. A közérdekű munka büntetés végrehajtásában olyan szervezetek és személyek is látnak el feladatot, amelyek és akik nem részei a szorosan vett büntetés-végrehajtási szervezetnek, így sokszor ez irányú szakismeretekkel sem rendelkeznek.⁶

A pártfogó felügyelők évente átlagosan több mint 70 000 ügyben járnak el igazságügyi területen, létszámuk 2022. december 31. napján 396 fő, 2014. évben 347 fő volt. A közérdekű munka büntetés végrehajtása évek óta az igazságügyi pártfogó felügyelői tevékenység legnagyobb ügyszámú ügycsoportja, 2022. évben a teljes ügykörhöz viszonyított aránya 44,44 százalék volt. A közérdekű munka büntetés végrehajtása függ az elítélt közreműködési szándékától, a munkahelyek fogadókészségétől és a pártfogó felügyelők szervező, ellenőrző munkájától.⁷

2. ábra:
Folyamatban lévő közérdekű munka büntetés ügyszámának alakulása a Pártfogó Felügyelői Szolgálatnál, 2013–2022⁸

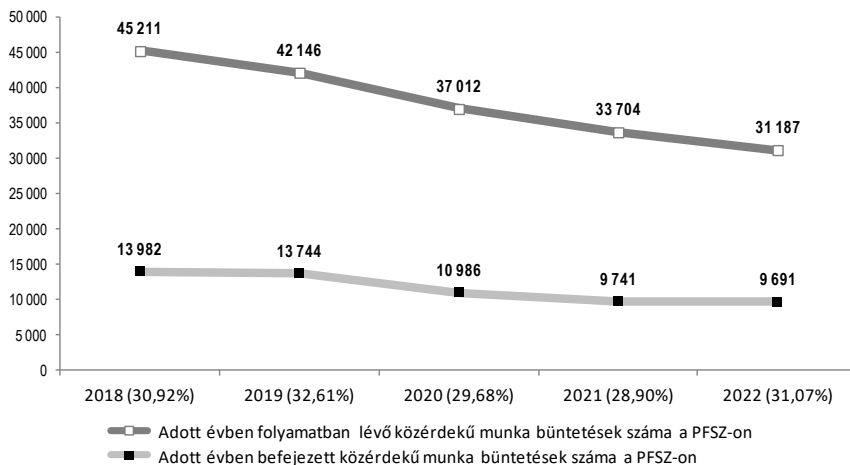

⁶ ROPOS-JOSZT Sz. (2017): i. m.; SÍPOS F. (2016): i. m.

⁷ Jelentés az igazságügyi pártfogó felügyelői szakterület 2022. évi tevékenységéről. <https://igazsagugyistatistika.kormany.hu/download/9/06/13000/2022%20%C3%A9vi%20PF.pdf>. Lásd továbbá 2010–2022-ig: <https://igazsagugyistatistika.kormany.hu/partfogo-felugyeloi-tevenyseg>

⁸ Forrás: Jelentés az igazságügyi pártfogó felügyelői szakterület 2022. évi tevékenységéről, i. m.

3. ábra:
Folyamatban lévő és befejezett közérdekű munka büntetés számának alakulása
a Pártfogó Felügyelői Szolgálatnál, 2018–2022⁹

A 2. és 3. számú ábrák áttekintése során alapján megállapítható, hogy adott évben a folyamatban lévő közérdekű munka büntetések végrehajtására irányuló ügyek kb. egyharmada fejeződik be, ami az ügyek elhúzódására mutat rá.

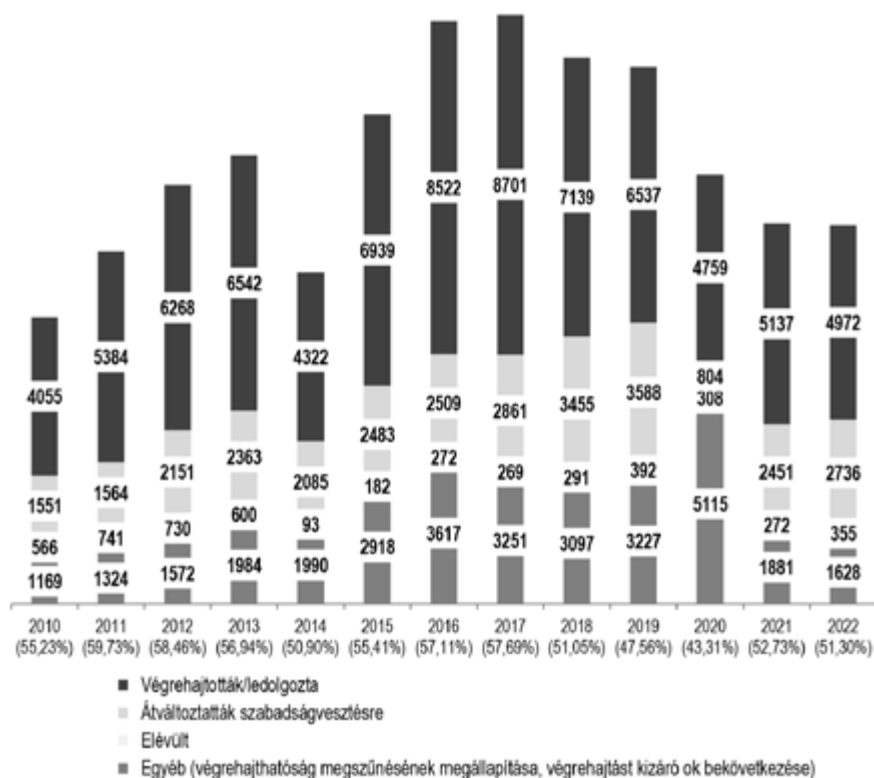
Leszögezhető, hogy a közérdekű munka alkalmazásának lehetőségét és eredményességét a jól szervezett és gondosan ellenőrzött végrehajtás határozza meg. A közérdekű munka büntetés akkor éri el a jogalkotó és a jogalkalmazó által is elért kívánt célját, ha azt a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően az elítéltek ledolgozzák. A szabadságvesztésre történő átváltoztatás, a végrehajthatóság megszűnésének vagy a végrehajtást kizáró ok megállapítása a büntetés céljának erodálódását, így a büntető igazságszolgáltatásba és annak hatékonyságába vetett bizalom csökkenését eredményezhetik.¹⁰

⁹ Uo.

¹⁰ SÍPOS F. (2016): i. m.

4. ábra:

A befejezett közérdekű munka büntetés ügyeinek megoszlása a befejezés módja szerint a Pártfogó Felügyelői Szolgálatnál, 2010–2022¹¹

A 4. számú ábrán feltüntetett adatokból kitűnik, hogy 2010–2022 között 43,31 és 59,73 százalék között mozgott a közérdekű munka büntetést ledolgozó elítéltek aránya, azaz a közérdekű munka büntetésre ítélték közül majdnem minden második elítélt dolgozta le a közérdekű munka büntetését.

A közérdekű munka büntetés szabadságvesztésre történő átválttatásának okai közül a legnagyobb arányt a *munkavégzési kötelezettség megszegése* képviseli, ami kifejezi a közérdekű munka büntetésre ítélték közreműködési hajlandóságának alacsony voltát (1. sz. táblázat).

¹¹ Forrás: Jelentés az igazságügyi pártfogó felügyelői szakterület 2022. évi tevékenységéről, i. m.

1. táblázat:
A közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatásának megoszlása
az okok szerint, 2020–2022¹²

	2020	2021	2022
Büntetés végrehajtásának megtagadása	0	0	0
Foglalkoztathatósági szakvizsgálaton történő megjelenés elmulasztása	24	265	291
Foglalkoztathatósági szakvélemény bemutatásának elmulasztása	1	14	24
A munkavégzési kötelezettség megszegése	137	1101	1136
Munkafegyelmet súlyosan sértő magatartás	4	33	32
Két éven belül nem került végrehajtásra a büntetés (önhiba)	7	71	81
Végrehajtandó szabadságvesztésre ítéelés	544	406	489
Munka megkezdésére megjelölt időpontban való megjelenés elmulasztása	5	98	93
Munkahely kijelölésének elmaradása az elítéltnak felróható magatartás miatt	18	259	342

A végrehajthatóság megszűnésének, illetve a végrehajtást kizáró okok közül a leggyakrabban az egészségi állapotban bekövetkezett tartós változás merült fel. 2009 és 2015 között a 2014. évet leszámítva a közérdekű munka büntetés végrehajthatóságának megszűnését megállapító büntetés-végrehajtási bírói döntések száma 710 és 864 között alakult, ami jelentős arány a közérdekű munka büntetésre ítélték számához viszonyítva (2. sz. táblázat).

2. táblázat:
Végrehajthatóság megszűnése/végrehajtást kizáró okok megoszlása, 2020–2022¹³

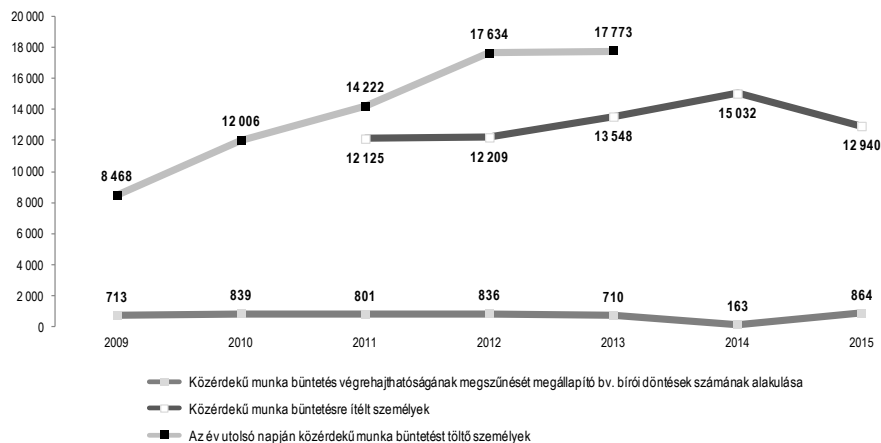
	2020	2021	2022
Az elítélt gyermekének gondozásáról egy éven át saját háztartásában gondoskodott	6	52	49
Az elítélt egy évig gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozást segítő ellátásban részesült	236	193	204
Egészségi állapotában bekövetkező tartós változás	437	409	407
Az elítélt öt évet vagy azt meghaladó időt töltött szabadságvesztésben vagy letartóztatásban	37	234	200
Halál	208	232	230

Mindezek az adatok rámutatnak arra, hogy *a közérdekű munka büntetés kiszabása során a terbeltek személyi adatainak és egészségi állapotának körülméntöbb vizsgálatával csökkenteni lehetne az eredménytelen közérdekű munka büntetések számát.*

¹² Uo.

¹³ Forrás: Jelentés az igazságügyi pártfogó felügyelői szakterület 2022. évi tevékenységéről, i. m.

5. ábra:
Végrehajtási adatok 2009–2015¹⁴

A közérdekű munkával kapcsolatos ügyészségi érkezések száma 2015–2022. években 17 292 és 29 177 között alakult, ez rámutat, hogy a közérdekű munka büntetés végrehajtása az ügyészségre is jelentős munkaterhet ró (3. sz. táblázat).

3. táblázat:

Közérdekű munkával kapcsolatos ügyészségi érkezések, 2015–2021¹⁵

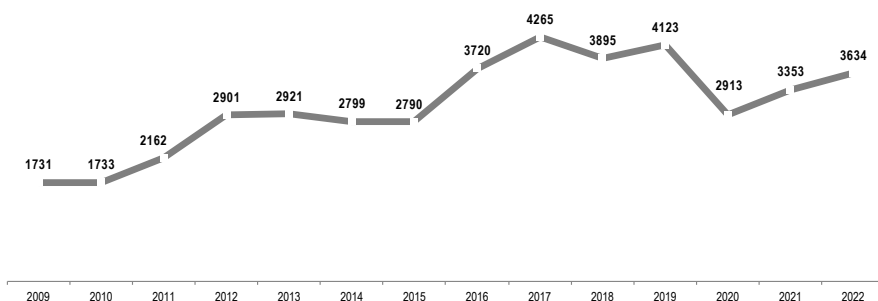
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítása	864	1690	1323	1068	1299	1264	974
Értesítés közérdekű munka letöltéséről	6767	8806	10671	7766	7330	5317	5712
Pártfogyó felügyelőtől érkezett egyéb kezdeményezés	159	127	157	106	166	141	236
Közérdekű munka szabadságvesztésre való átválttatásával kapcsolatos érkezések és hivatalbóli intézkedések	2981	4584	5033	4882	4931	3605	4090
Munkahely kijelölésével kapcsolatos érkezések	12 647	13 970	11 411	9830	8415	6965	7454

¹⁴ Forrás: A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója. <https://ugyeszseg.hu/az-ugyeszsegrol/orszaggyulesi-beszamolok/>

¹⁵ Forrás: Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató – Büntetés-végrehajtási szakterület. <https://ugyeszseg.hu/statisztikai-adatok/ugyeszsegi-statisztikai-tajekoztato-buntetes-vegrehajtasi-szakterulet/>

A fent említett adatok és a közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatására irányuló ügyési indítványok (6. ábra) számának *egyértelműen növekvő tendenciája e büntetési nem végrehajtásával kapcsolatban súlyos problémákra és a végrehajtási feltételek hiányosságaira mutatnak rá*, ahogy arra a legfőbb ügyész az országgyűlési beszámolóiban többször is felhívta a figyelmet.

6. ábra:
Közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatására irányuló
ügyési indítványok 2009–2022¹⁶

A korábbi vizsgálatok és a gyakorlati tapasztalatok alapján legtöbbször a közérdekű munka büntetést lopás, rongálás, garázdaság, zaklatás, tartási kötelezettség elmulasztása, kábítószer birtoklása, szerzői joggal visszaélés, ittas járművezetés, csalás, sikkasztás, hamis magánokirat felhasználása bűncselekmények miatt szabják ki. Azonban megállapítható, hogy ezen bűncselekmények elkövetőit fogadják legkevésbé szívesen a munkahelyek, előfordult olyan eset is, hogy személyes megjelenést és megismerést kívánt a munkáltató. Bizonyos munkakörök (pl. kiskorúak, betegek, öregek gondozása) ellátása esetén biztosítani kell az elítéltek folyamatos felügyeletét, ami jelentős anyagi terhet ró a munkáltatókra, így a ráfordított költségek meghaladhatják az ingyenes munkavégzéssel járó hasznot.¹⁷

A közérdekű munka büntetés kiszabását megelőzően véleményem szerint *kiemelt figyelmet kellene fordítani a terbeli büntügyi nyilvántartási adatainak vizsgálatára*. Ugyanis a korábban kiszabott büntetés eredményességéből vagy eredménytelenségéből megalapozottan lehetne következtetni a kiszabni terve-

¹⁶ Forrás: A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója, i. m.

¹⁷ MOHAI G. (2014): i. m.; SZIROVICZA P. (2013): i. m.; CZÉDLI-DEÁK A. (2016): i. m.; KONCSEK Kornél: A közérdekű munka büntetés-végrehajtásának aktuális kérdései. *Ügyészek Lapja*, 2011/5., 93–97.; ZSÉGER Barbara Júlia: *A közérdekű munka végrehajtásának akadályai*. A XXX. Ügyészeti Szakmai-tudományos Konferencián elhangzott előadás, Budapest, 2019. november 21–22.

zett büntetés eredményességére vagy eredménytelenségére. Korábbi vizsgálatok eredményei és a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a közérdekű munka büntetésre ítéltéknél nagyobb a büntetett előéletűek aránya, mint a többi elítélt esetében. Többször előfordul, hogy egy-egy terheltet többször ítélik egymást követően közérdekű munka büntetésre, adott esetben még akkor is, ha a korábban vele szemben kiszabott közérdekű munka büntetést már szabadságvesztésre változtatták át. Az ítélezési gyakorlat alapján megfigyelhető, hogy a közérdekű munka büntetést általánosságban a közepesen súlyos bűncselekmények esetében szabják ki, ha az elkövetett bűncselekmény súlyára figyelemmel a pénzbüntetés túl enyhe lenne, vagy azt az elítélt vagyoni-jövedelmi viszonyaira tekintettel burkolt szabadságvesztésnek lehetne tekinteni. Gyakori, hogy a közérdekű munka büntetésre a kisebb tárgyi súlyú bűncselekményt elkövető, többszörösen büntetett előéletű, visszaesőnek minősülő elkövetőket ítélik, akik sok esetben többlethátrány, azaz feltételes szabadságra bocsátás, illetve végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés hatálya alatt is állnak. A fent megjelölt esetekben *indokoltnak tartom a közérdekű munka büntetés helyett elzárás vagy olyan pénzbüntetés kiszabását*, melynek napi tételét alacsony összegben határoznák meg, illetőleg megfelelő részletfizetési lehetőséget biztosítanak. Szükségesnek tartom annak a megfontolását is, hogy *a többszörösen büntetett előéletű személyekkel szemben közérdekű munka büntetés csak kivételes esetekben legyen kiszabható*.¹⁸

A végrehajtási tapasztalatok azt mutatják, hogy kétséges a kiszabott közérdekű munka büntetés sikeressége azoknál a terheltéknél, akiknek a munkaszocializációja sérült, folyamatos munkaviszonnyal nem rendelkeznek, alkalmi, szezonális vagy külföldi munkát végeznek, alkohol- vagy kábítószer-addikcióval, szenvedélybetegséggel küzdenek, alacsony az iskolai végzettségük, illetve nem rendelkeznek szakképzettséggel, valamint a hajléktalanok és többszörösen büntetett előéletű terhelték esetében. Ezen körülírt elkövetői kör esetében körültekintően, kivételes esetekben indokolt közérdekű munka büntetést kiszabni, mivel nagy valószínűséggel a kiszabott a közérdekű munka büntetés végrehajtása nem vezet majd eredményre.¹⁹

A közérdekű munka végrehajtása során problémaként merül fel a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. tv.) 280. § (2) bekezdésére figyelemmel

¹⁸ ROPOS-JOSZT Sz. (2017): i. m.; SÍPOS F. (2016): i. m.; CZÉDLI-DEÁK A. (2016): i. m.; KONCSEK K. (2011): i. m.; MIKÓ Ferenc: A büntetés-végrehajtási bíró szerepe a közérdekű munka végrehajtásában. *Kriminológiai Közlemények*, 2010/67., 92–96. https://www.kriminologia.hu/files/miko_ferenc.pdf

¹⁹ ROPOS-JOSZT Sz. (2017): i. m.; SZIROVICZA P. (2013): i. m.; SÍPOS F. (2016): i. m.; CZÉDLI-DEÁK A. (2016): i. m.; KONCSEK K. (2011): i. m.; ZSÉGER B. J. (2019): i. m.

a nem önkormányzati kijelölhető munkahelyek alacsony száma. A munkáltatók alapvetően tartózkodók, annak ellenére, hogy a közérdekű munka végrehajtása során munkajogviszony nem létesül, az elítéltek a munkát ingyen végzik és az esetleges szabályszegésük könnyen szankcionálható. A munkáltatók részéről további problémaként, nehézségként merül fel az elítéltek személyisége, az elkövetett bűncselekmények jellege, a végrehajtással járó jelentős adminisztrációs teher (nyilvántartólap, jelenléti ív vezetése, tájékoztatási kötelezettség), valamint a büntetési nemből rejlő bizonytalansági tényező, mely miatt a munka tervezése és szervezése nehézségbe ütközhet. A meglévő munkahely miatti hétfégi foglalkoztatást sem szívesen vállalnak a munkahelyek. A közérdekű munka büntetés végrehajtásának eredményességét, hatékonyságát befolyásolja az a körülmény is, hogy több esetben a kijelölt munkahely nem tesz eleget a jogszabályi előírásoknak, nem tesz eleget határidőben az értesítési-tájékoztatási kötelezettségének, illetőleg nem megfelelően kezeli a nyilvántartólapokat, jelenléti íveket. *Szükségességnek látнам különböző adó- és egyéb kedvezmények biztosításával ösztönözni a nem önkormányzati kijelölhető munkahelyeket, illetve együttműködési megállapodások megkötésével növelni az együttműködés hatékonyságát.* Indokoltnak tartom annak megfontolását is, hogy a közérdekű munka büntetések kiszabása során *az ítéletekben meghatározott munkakörök a szellemi (nem fizikai, adminisztrációs) munkavégzés formáira is kiterjesztésre kerüljenek.*²⁰

A közérdekű munka büntetés eredményességét csökkenti, illetve a végrehajtás időtartamát hosszabbítja meg, hogy esetenként egy-egy személynek több közérdekű munka büntetése van folyamatban, illetve a közérdekű munka büntetés végrehajtását szabadságvesztés vagy letartóztatásának elrendelése szakítja félbe. A közérdekű munka büntetéseket nem lehet összevonni, az ítéletek végrehajtása az érkeztetést követő sorrendben, egyenként történik, emiatt szükségtelenül meghosszabbodik a büntetés végrehajtása és okoz leterheltséget a Pártfogó Felügyelői Szolgálat részére. A végrehajtás hatékonyságára hat negatívan, illetve annak elhúzóódását eredményezi, hogy sok elítélt gyakran változtatja a lakó- vagy tartózkodási helyeit, illetve külföldön végez munkát, sok esetben tetten érhető az elítélt azon szándéka, hogy időhúzás céljából költözik el. A büntetés-végrehajtási bírói eljárások során is problémát okoz az elítéltek megjelenési hajlandóságának alacsony volta, illetve önkéntes együttműködésük hiánya, sok esetben csak elővezetéssel vagy elfogatóparanccsal lehet biztosítani az elítéltek bíróság előtti megjelenését.²¹

²⁰ MOHAI Gabriella: A közérdekű munka büntetés gyakorlata. *Ügyészek Lapja*, 2013/2., 25–45.; SZIROVICZA P. (2013): i. m.

²¹ CZÉDLI-DEÁK A. (2016): i. m.; KONCSEK K. (2011): i. m.; KAJTÁR Vera: „A közérdekű munka büntetés végrehajtási gyakorlatának elemzése” című kutatás tapasztalatainak bemu-

A Btk. 47. § (2) bekezdése alapján a közérdekű munkát az elítélt, ha törvény eltérően nem rendelkezik, hetente legalább egy napon – a heti pihenőnapon vagy a szabadidejében –, díjazás nélkül végzi. A Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 33. § (4) bekezdése szerint, ha az elítélt a közérdekű munkát önhibájából nem végzi el, a pártfogó felügyelő figyelmezteti és felhívja a letöltés folytatására, illetve megkezdésére. A végrehajtás során országos és helyi szinten is eltérő a gyakorlat az átváltoztatás kezdeményezése előtt mutatott türelem, illetve „utolsó esély” megadása kapcsán abból a szempontból, hogy a pártfogó felügyelők hányszor küldenek kioktatást tartalmazó felhívást az elítéltek részére, illetve hány esetben figyelmeztetik telefonon az elítélteket. A kijelölt munkáltatók részéről is eltérő annak a gyakorlata, hogy mikor küldik vissza az elítéltek iratait, ugyanis mind a pártfogó felügyelők, mind a munkáltatók oldaláról előfordul, hogy többletmunka árán nem alkalmazták a jogkövetkezményeket az elítéltek mulasztásai esetén: ha rendszertelenül is, de az elítéltek folytatták a munkavégzést. *Szükségesnek tartanám az eltérő gyakorlatok országos szintű egységesítését.*²²

A legtöbb európai államban a közérdekű munka büntetés kiszabásának feltétele, hogy a terhelt ahhoz hozzájáruljon, egyes esetekben a közérdekű munka büntetést csak a terhelt jelenlétében lehet kiszabni. Belgiumban csak akkor szabható ki közérdekű munka büntetés, ha a terhelt vagy képviselője a tárgyaláson jelen van és megadta a kifejezett hozzájárulását. Franciaországban nem szabható ki közérdekű munka büntetés a távollévő terhelttel szemben, továbbá abban az esetben sem, ha az elkövető azt visszautasítja. Finnországban akkor lehetett közérdekű munkát kiszabni, ha az elítélt előzetes beleegyezését adta, és előreláthatóan képes azt elvégezni. Magyarországon nem feltétele a közérdekű munka büntetés kiszabásának az elkövető hozzájárulása, ugyanakkor a magyar szabálysértési jogban a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs.tv.) 104. § (3) bekezdésének és a 120. § (5) bekezdésének rendelkezései szerint az elítélt hozzájárulása nélkül nem lehet közérdekű munka büntetést kiszabni. A közérdekű munka büntetés kiszabásának előzetes hozzájáruláshoz kötése az ártatlanság vélelme, az önvádra kötelezés tilalma, a prejudikáció, illetve a büntetőjog jellege miatt aggályokat vet fel, azonban a közérdekű munka büntetés végrehajtása hatékonyságának, eredményességének a növelése érdekében *indo-*

tatása. *Kriminológiai Közlemények*, 2010/67., 73–80. http://kriminologia.hu/files/kajtar_vera.pdf

²² MOHAI G. (2013): i. m.; TÓTH Judit: *Dilemmák a közérdekű munka büntetés végrehajtásában*. A XXVIII. Ügyészeti Szakmai-tudományos Konferencián elhangzott előadás, Budapest, 2017. november 23–24.

*koltnak tartom megfontolni a terbelti hozzájárulás valamilyen formában történő beszerzésének a szabályozását.*²³

A közérdekű munka büntetés végrehajtása hatékonyságának, eredményességének növelése érdekében indokoltnak tartom *a munkafelügyelővel történő csoportos letöltés ösztönzését, és minél gyakoribb alkalmazását* a megfelelő erőforrások biztosítása mellett. Ennek jogszabályi hátterét, alapját a 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 24. § (4) bekezdése teremti meg, mely szerint a közérdekű munka végrehajtása során a kormányhivatal pártfogó felügyelői asszisztenseket és munkafelügyelőket foglalkoztathat, akik a pártfogó felügyelő irányítása mellett részt vesznek a közérdekű munka végrehajtásának előkészítésében, ellenőrzésében, a jelentések előkészítésében, a közérdekű munka csoportos letöltésének szervezésében, végrehajtásában. A csoportos letöltés lehetővé teszi a munkavégzés folyamatos figyelemmel kísérését, így az elítéltek közvetlen irányítását és ellenőrzését, ezáltal csökkenhetnek a végrehajtási költségek és növelhető lenne a végrehajtás hatékonysága és eredményessége. Magyarországon a közérdekű munka büntetés csoportos letöltésének első kedvező eredményei az ún. „kalocsai modellhez” kötődnek, mely program során egy pártfogó felügyelői asszisztens kontrollálta az elítéltek munkavégzését.²⁴

²³ CZÉDLI-DEÁK A. (2016): i. m.; ZSÉGER B. J. (2019): i. m.; NAGY F. (2007): i. m.; SIPOS Ferenc: A kényszermunka tilalma és a beelevezés kérdése a közérdekű munka büntetés kapcsán. *Magyar Jog*, 2017/1., 33–37.

²⁴ MOHAI G. (2013): i. m.; SZIROVICZA P. (2013): i. m.; SIPOS Ferenc: A közérdekű munka büntetés végrehajtásának fejlesztési lehetőségei: a csoportos letöltés. *Jura*, 2017/1., 373–379.

KÖKÉNYESI-BARTOS ATTILA – KISS ANNA*

A lefoglalt elektronikus adat eljárásjogi megítélése és sorsa a büntetőeljárásban, különös tekintettel a gyermekpornográfiának minősülő felvételre

ELŐSZÓ

Tanulmányunkban az elektronikus adatok kérdése kapcsán különböző jogok összeütközésének problémáját vetjük fel, ami jól tetten érhető a gyermekpornográfiának minősülő felvétel – mint elektronikus adat – esetében. Ekkor az elektronikus adat nemcsak bizonyítási eszközként, hanem a bűncselekmény eredményeként is szerepet játszik. Vajon melyik jog primátusa érvényesül: a terhelt joga ahhoz, hogy a bizonyítékokat megismerje (védekezéshez való jog), vagy egy, a képen szereplő, nemi erkölcs elleni bűncselekmény áldozatává vált kiskorú emberi méltósághoz fűződő joga?

Mivel a jogok összeütközése esetén a hatályos Be. nem mindig igazítja el a jogalkalmazót, többféle megoldás képzelhető el. Kérdés, hogy ezt a döntést a jogalkalmazóra lehet hagyni a jelenlegi szabályozás mellett, vagy a jogok összeütközését csak jogszabály-módosítással tudjuk megnyugtatóan feloldani. Cikkünkben ennek igyekszünk utánajárni.

A TERHELT JOGAI ÉS AZ ÁLDOZAT MÉLTÓSÁGA

A terhelti és a sértetti jogok összeütközésének kérdését egy olyan konkrét jogeset (befejezett bűnügy) vetette fel, ahol a hatályos jogszabályok nem igazították el a jogalkalmazót a gyermekpornográfiának minősülő felvétel kezelésekor.

* KÖKÉNYESI-BARTOS Attila, csoportvezető ügyész, Pest Vármegyei Főügyészség, Gyermek- és Fiatalkorúak Bűnügyeinek Önálló Csoportja; KISS Anna PhD, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

A JOGESET ÖSSZEFOGLALÁSA

A bíróság szexuális erőszak büntette és gyermekpornográfia büntette miatt 12 év fegyházban letöltendő szabadságvesztés-büntetésre ítélte a vádlottat, aki a 18. életévét be nem töltött kiskorú sértettet az italába kevert kábítószerrel elkábította, majd az eszméletlen kiskorú sértettet levetkőztette, tudta és beleegyezése nélkül közöszült vele, amiről felvételt készített. Az elítélt korábban a nyomozás során, majd az első és másodfokú eljárásban is többször élt az iratmegismerés jogával, kérésére a bűncselekményt bemutató felvételt előtte lejátszották, az abból készített pillanatképeket bemutatták. A döntés jogerőre emelkedését követően, a perújítás reményében az elítélt ismételt irattanulmányozás iránti kérelemmel élt, perújítási kérelmét pedig a bíróság elutasította. Ezután azonban ismét irattanulmányozást kért, újra perújítási szándékkal, amelyben kifejezetten az igazságügyi informatikus szakértői vélemény, valamint az iratokban szereplő fényképek megtekintését és azokról másolat készítését kérte. A mellékletként szereplő adathordozón az általa készített pornográf felvételek szerepeltek. A járásbíróság azért utasította el az irattanulmányozás iránti kérelmet, mert az elítélt már számos alkalommal terjesztett elő kérelmet ugyanazon felvételekre vonatkozóan. Az iratok mellékleteként csatolt adathordozón (CD-n) szereplő felvételen az akarathatározásra képtelen állapotban lévő, 18. életévét be nem töltött sértett felsőtestét és intim testrészeit teljesen fedetlenül mutatta. A felvételen az is szerepelt, amint a terhelt a nemi szervét önmaga ingerlésével igyekezett közöszülésre képes állapotba hozni, majd azt a sértett nemi szervébe behelyezni.

Az elítélt iratmegismerésre vonatkozó kérelmére a bíróság egyébként többször engedélyezett az elítélt részére iratbetekintést, ennek során az egyik alkalommal az elítélt a fogva tartás helyén tartott iratmegismerés során a sértettet ábrázoló fényképet tépett ki a nyomozati iratokból és a ruházatába rejtve próbálta megszerezni. Ezért a bv.-intézet fegyelmi lapot is kiállított vele szemben.¹ Ezt követően a bíróság a leírt tartalmú felvétel megtekintését felügyelet mellett, de ismét engedélyezte, továbbá a felvételt a bírósági szakban szintén a tárgyalás anyagává tették és lejátszották. Később, a jogerő utáni sokadszori megtekintést és az elutasított perújítási kérelmet követően a járásbíróság már elutasította a terhelt újabb iratmegismerési kérelmét, arra hivatkozva, hogy az sérti az áldozat emberi méltóságát. Utalt arra is, miszerint a terhelt nyilvánvalóan visszaélészerű joggyakorlás keretében szeretné kérni az iratbetekintést amiatt, hogy újra és újra meg tudja tekinteni a sértettről készült felvételeket.

A terhelt jogai és az áldozat méltósága témakörében egy kerekasztal-beszélgetés keretén belül fókuszcsoportos megbeszélést tartottunk, amelyen elméleti

¹ Az elítélt ezen magatartása a Btk. 346. § (1) bekezdés b)–c) pontjába ütköző okirattal visszaélés vétségének megállapítására alkalmas.

és gyakorlati szakemberek vettek részt, utóbbiakon belül ügyészek és védők. Emellett – szintén elméleti szakemberekkel, továbbá jogalkalmazókkal – több interjú készítésére is sor került.

KÉRDÉSEK, VÁLASZOK, MEGOLDÁSI JAVASLATOK A FÉLIG STRUKTURÁLT INTERJÚK ALAPJÁN

A megkérdezett elméleti és gyakorlati szakemberek a jogeset ismertetését követően az alábbi kérdésekre keresték a válaszokat:

- A terhelti és a sértetti jogok összeütközése esetén melyik jog primátusa érvényesül, melyik szorítja háttérbe a másikat?
- Ha bármelyik jog elsőbbségét kimondjuk, azt miért, milyen alapon, és pontosan milyen indokolással tehetjük meg?
- Kötelező-e a hatóságoknak megőrizniük az olyan felvételeket, valamint az ezekről készített másolatokat, amelyek bár a bizonyítási eljárás részei, ugyanakkor megtartásuk esetén alapjogot sértenek?
- Milyen esetekben, az eljárás melyik szakaszában lehet/kell ezeket megsemmisíteni?
- Amennyiben nem semmisítik meg ezeket, mi lesz a sorsuk a jogerős döntést követően?
- A jogerős döntést követő perújítási eljárásban élhet-e a terhelt az iratmegismerési jogával (mikor, meddig, hányszor)?
- Kiadható-e a terheltnek maradéktalanul az adathordozó tartalma (akár fényképek, akár videófelvetelek) a védekezéshez történő felkészüléséhez? Mikor és milyen körülmények között, illetve hányszor kell ezt biztosítani számára?
- Mit tehet a jogalkalmazó, ha a terhelt a jogával visszaélve, a sértett méltóságát sértő cselekmény elvégzéséhez akarja használni a másolatot?

Az interjúalanyokkal történő beszélgetés folyamán az alábbi szempontok kerültek előtérbe:

- Az ügyben a terhelt által kiskorúval végzett szexuális cselekményt ábrázoló videófelvétel mint gyermekpornográf felvétel² a bűncselekmény elkövetéséről készült bizonyítási eszköz, ami egyfelől megőrizendő, másfelől pedig egyben a bűncselekmény eredménye is, ami a lefoglalás és az elkobzás irányából is szemlélhető.

² Lásd a Btk. 204. § (7) bekezdés a) pontját, amelynek értelmében a pornográf felvétel olyan videó-, film- vagy fényképfelvétel, illetve más módon előállított képfelvétel, amely a nemiséget súlyosan szeméremszéttől nyíltsággal, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló módon ábrázolja.

- A terheltnek joga van arra, hogy a bizonyítási eszközökhöz hozzáférjen, azokat megismerje, és azok segítségével felkészüljön a védekezésére. A terheltnek az az érdeke, ha a videófelvétel – mint bizonyítási eszköz – a büntetőeljárásban megőrzésre kerül, viszont az kérdés, hogy ennek a jogerős döntést követően is így kell-e lennie; egy esetleges perújítás folyamán is megilleti-e ez a jog, vagy csak az alapeljárások tekintetében?
- Alapvető jogalkalmazói érdek, hogy a bizonyítási eszközök ne semmisüljenek meg, mert a döntés meghozatalához ezek szükségesek. Az is érdeke a jogalkalmazónak, hogy mind a terhelti jogokat, mind pedig a sértetti érdekeket figyelembe vegye.
- A sértettnek joga van arra, hogy a méltóságát megőrizze a büntetőeljárásban. Az ő érdeke, hogy a számára méltóságsértő tartalmak (fényképek, videófelvetelek stb.) ne legyenek elérhetőek, ezek megsemmisüljenek, az összes másolattal együtt.³

Az interjúalanyok válaszai alapján a következő témakörökhöz tudtuk kapcsolni a megkérdezettek megoldási javaslatait:

- ⇒ a különleges bánásmód,
- ⇒ a lefoglalt dolog sorsa,
- ⇒ a terhelti jogok korlátozhatósága.

Különleges bánásmód

a) A jogesetben a sértett több okból is különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, így személyes adatait fokozott védelemben kell részesíteni. Nincsen akadálya annak, hogy a sértettől készült felvételt biometrikus személyes adatnak tekintsük, így annak zárt kezelését minden további nélkül el lehet rendelni. A zárt adatkezelés nem lehet akadálya e bizonyíték megismerésének (megtekintésének), de a megkérdezett interjúalany kizártnak tartja, hogy a terhelt másolatot kapjon az ilyen felvételekről. Az iratmegismerési jog gyakorlásának biztosítása véleménye szerint nem keletkeztet jogszabályi engedélyt a gyermekpornográfia körében releváns magatartásra (felvétel hatóság részéről történő átadása és terhelti oldalról való megszerzése, tartása) sem az eljáró hatóság,

³ Lásd az Európai Parlament és a Tanács 2011/92/EU irányelvét (2011. december 13.) a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. Az irányelv 11. cikke foglalkozik a lefoglalással és az elkobzással, de „csak” bűncselekményhez felhasznált eszközök és az abból származó jövedelmek vonatkozásában. Semmit nem mond arról, hogy mi legyen azoknak a bizonyítási eszközöknek a sorsa, amik a bűncselekmény útján keletkeztek. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0093>

sem a terhelt oldalán. Álláspontja szerint ez kis túlzással olyan lenne, mintha az emberölés kísérlete esetén mi is fejbe csapnánk baltával a sértettet annak ellenőrzése érdekében, hogy igaz-e a terhelt védekezése, miszerint valóban életlen volt a balta. Meglátása szerint az ilyen bizonyítékokat adathordozón az irat részeként kell kezelni, de azokról másolat nem készíthető, és nem is adható ki.

b) Külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, valamint a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje is; a gyermekpornográfia az utóbbi bűncselekmények közé tartozik. A passzív alany két okból is különleges bánásmódot igénylő személy. A büntetőügyekben eljáró hatóság, a nyomozó hatóság és az ügyészség, valamint a bíróság is köteles elősegíteni a különleges bánásmódot igénylő személy jogainak gyakorlását, kötelezettségei teljesítését. Az ilyen személy kíméletét, lehetőség szerint magánéletének szigorú tiszteletben tartásával, személyes adatainak, így különösen az egészségügyi adatainak fokozott védelemben részesítésével kell biztosítani.⁴ A hatóság a Be.-ben foglaltak szerint korlátozhatja a terhelt, illetve a védő jelenléti jogát az eljárási cselekményen, korlátozhatja a különleges bánásmódot igénylő személy részvételével zajló eljárási cselekményen jelen lévő személyek kérdésfeltevési jogát azzal, hogy kérdés feltevésének indítványozását teszi lehetővé.⁵ A terhelt iratmegismerési jogának korlátja – egyebek mellett – a zártan kezelt ügyirat.⁶ A büntetőügyekben eljáró hatóság az ügyiratok között elkülönítve, zártan kezeli a Be.-ben meghatározott ügyiratot, amelyet – a Be., valamint az eljáró bíróság, ügyészség eltérő rendelkezése hiányában – kizárólag a büntetőügyekben eljáró hatóság ismerhet meg. Ilyenkor az imént említett hatóság biztosítja, hogy a zártan kezelt ügyirat, annak tartalma az eljárás egyéb ügyirataiból és adataiból ne váljon megismerhetővé, illetve az ügyiratok megismerését oly módon biztosítja, hogy az ne eredményezze a zártan kezelt ügyirat megismerését.⁷ Figyelemmel arra is, hogy a kiskorú személyekről készített pornográf felvételek eleve jogsértő tartalmúak, azokat az adathordozón el kell kobozni,⁸ ám nincs akadálya annak, hogy a hatóság az elektronikus adatról (kép) másolatot készítsen, és azt a zártan kezelt iratok között őrizze az esetleges rendkívüli jogorvoslatok elbírálása érdekében.

Ezen megoldási javaslat kapcsán problémaként merül azonban fel, hogy az adatok zártan kezelése olyan adatoknál működőképes, ami a bizonyítási eljárás-

⁴ Be. 85. § (1) bekezdés c)–d) pont

⁵ Be. 86. § (1) bekezdés c)–d) pont

⁶ Be. 101. § (3) bekezdés

⁷ Be. 102. §

⁸ Btk. 72. § (1) bekezdés b) vagy c) pontja

rás szempontjából nem releváns. Például a sértett/tanú lakcíme, neve, személyes adatai akkor, amikor az adott személy érdemi vallomása, ami bizonyítékul szolgál, megismerhető. Ha azonban magának a bizonyítékul szolgáló adatnak a megismerését lehetetlenítjük el zárt adatkezeléssel a terhelt és a védelem számára, az a védekezés jogát már nagyban korlátozza. Hogyan érvelhet a terhelt és a védő a büntetőeljárásban, ha a vád tárgyává tett, vádlott által elkövetett szexuális cselekményről készült felvétel megismerését zárt adatkezelés címén nem engedélyezik számukra?

A lefoglalt dolog sorsa

Ha a lefoglalt dolog birtoklása jogszabályba ütközik, a bíróság nem vitásan a lefoglalt dolog elkobzásáról határoz.⁹ Ha a bizonyítás érdekében szükséges, a lefoglalt dolog elkobzása vagy megsemmisítése esetén a dologból olyan mintát kell biztosítani, illetve a dologról olyan kép- vagy kép- és hangfelvételt kell készíteni, amely az eljárás későbbi szakaszában kétséget kizáróan bizonyítja a dolog lényeges tulajdonságait.¹⁰ Ez a szabály viszont csak az alapeljárásra vonatkozik, a perújításra nem, ennél fogva a bíróság egyáltalán nem köteles a terhelt részére a felvételeket kiadni a perújítás során. A megkérdezett interjúalany megjegyezte továbbá, hogy az elkobzásról – és emellett esetleg – a megsemmisítésről való döntés a bíróság diszkrecionális jogkörébe tartozik: rendelkezhet pusztán csak az elkobzásról, de ezzel együtt elrendelheti a megsemmisítést is. Mivel a példaként említett esetben alapvetően nem kábítószerrel, lőfegyverrel vagy veszélyes anyagról (pl. mérég) stb. van szó, ezért ebben az esetben véleménye szerint a megsemmisítést nem lehet kötelező szabálynak tekinteni.

A nem teljes körű megsemmisítésre valóban találhatóak nemzetközi példák is. Az Interpol nemzetközi szinten, valamint több ország nemzeti szinten is tart fenn adatbázist gyermekpornográf felvételekből, elsősorban bűnüldözési célból. Ennek oka, hogy a felvételeken látható pornográfiához további, a kiskorú sértett sérelmére elkövetett bűncselekmények is kapcsolódhatnak, például kiskorú veszélyeztetésének büntette, vagy éppen szexuális erőszak büntette. Amivel összefüggésben a felvételen látható kiskorú kilétét azonosítani kell, hogy a sérelmére bűncselekményt elkövető személy felelősségre vonása megtörténhessen. A gyermekpornográfiának minősülő felvételek azonban évekig, évtizedekig keringhetnek digitális másolat formájában így több országban, több személytől kerülhetnek elő azután is, hogy a képen szereplő kiskorú azonosítása már megtörtént és eljártak valamennyi sérelmére elkövetett bűncselekményben.

⁹ Be. 320. § (4) bekezdés

¹⁰ Be. 320. § (5) bekezdés

Megeshet, hogy a képen látható 6 éves kislány már régen nagykorú, az elkövető pedig már a büntetését is kiállta, amikor a kép újra meg újra előkerül különböző országokban, ahol a nyomozó hatóságok újra és újra nekikezdenek a sértett kiléte megállapításának, ami rengeteg felesleges időt és energiát emészt fel. Ezért a hasonló adatbázisokban nyomon követik, hogy mely felvételnél történt meg a sértett azonosítása és az eljárás a kapcsolódó bűncselekményekben, valamint azon felvételek mely országokban, mely eljárásban tűntek már fel a múltban, ami segíthet annak felderítésében is, hogy a képek kinek a kezén át vándoroltak egyik országból a másikba. Van tehát ráció a felvételek megtartásában hosszú távon akkor is, ha ez a képen szereplő személy emberi méltóságát sérti. Ha viszont a hatóság bűnüldözési célból megőrzi a felvételeket akkor, amikor a bíróság az ügyben szereplő másolatokat elkobozza, akkor milyen alapon lesz korlátozható az érintettek iratmegismerése egy rendkívüli perorvoslat kapcsán?

Terhelti jogok korlátozhatósága

A terhelti jogok kapcsán három lehetőséget vizsgálhatunk.

a) A terhelti jogok primátusa érvényesül. Nem korlátozható a terhelt védekezéshez való joga, ezen belül az iratmegismerési jog sem. Ebben az esetben a tanulmány tárgyát képező felvétel kapcsán az azon szereplő kiskorúnak kell „belenyugodnia”, hogy az ellene bűnt elkövető felnőtt, aki felvételt készített a megerősokolásáról, hogy azt később is élvezhesse, pontosan a megbüntetése céljából folyó eljárás alatt és amiatt szerez felhatalmazást arra, hogy a jogsértő felvételt újra és újra megismerhesse. És ezt kérésre pont a hatóságok biztosítják számára... Kérdés, hogy ez hogyan egyeztethető össze azzal a büntetőpolitikai céllal, ami kifejezetten erősíteni akarja a gyermekpornográfiának minősülő felvételek megszerzése és tartása elleni fellépést?

b) A terhelti jogok a feltétlenül szükséges mértékben igenis korlátozhatók. A védelemhez való jog más alapvető jog, mint például a sértett emberi méltósághoz fűződő jog, védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával, de korlátozható. A problémát az jelenti, hogy jelenleg a jogi szabályozás korlátozásra nem, csak a jogok megvonására ad lehetőséget. Azaz vagy biztosítják a terhelt részére a bizonyítékul szolgáló felvétel megismerését, vagy nem. Vagy elkobzásra kerül a felvételtől készült összes másolat, így ellehetetlenül a későbbi megismerés, vagy megmarad a felvétel... Ebben az esetben viszont magyarázatot kell adni arra, ha az iratmegismerési jog gyakorlása mégis megtagadásra kerül.

c) A terhelti jogok teljes mértékben megvonhatók. Az áldozat emberi méltósághoz való joga abszolút jog, ebből adódóan a sértett ezzel kapcsolatos joga

minimális mértékben sem korlátozható, vonható el, még a terhelt védekezéshez való joga javára sem. Ekkor azonban joggal merül fel, hogy ha a védekezéshez való jog ilyen fokban csorbítható, akkor a fegyverek egyenlőségének elve hogyan érvényesül? Azaz hogyhogy a nyomozó hatóság és az ügyészség megismerheti a felvételt az eljárási feladatainak teljesítése érdekében, ha ugyanezen jogokat a védelemtől teljes mértékben megvonják?

KÉRDÉSEK, VÁLASZOK A KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSEN

Jogállamban a védelemhez való jog a tisztességes eljárás egyik biztosítója. Ennek keretében – többek között – biztosítani kell a védelem számára (ez az Alaptörvényből és a nemzetközi egyezményekből fakadó kötelezettségeinkből is levezethető), hogy az eljárás ügyiratait megismerhesse.

Király Tibor véleménye szerint a védelem számára elengedhetetlen az iratokba való betekintés, mivel ez biztosítja az ügy anyagának a megismerését. A megismerési jog gyakorlása által lehet felépíteni a védelmet.¹¹ Amikor ezt *Király Tibor* írta, az ötvenes évek végén, akkor az áldozatok méltóságának joga még nem szerepelt a törvényben. A hatályos Be. 2. § (1) bekezdése viszont már kimondja, hogy „a büntetőeljárásban tiszteletben kell tartani mindenkinek az emberi méltóságát”.

Megteremthető-e a jogok közötti egyensúly, illetve amennyiben nem, akkor a terhelt és a sértetti jogok összeütközése esetén hogyan kell eljárnia a jogalkalmazónak? Ezzel összefüggésben a kerekasztal-beszélgetés szakemberei (ügyészek, védők, oktatók, kutatók) az alábbi kérdésekre keresték a választ:

- ⇒ Vajon melyik jog primátusa érvényesül?
- ⇒ Levezethető-e meghatározott ügyekben a sértetti jogok elsőbbsége a különleges bánásmódra vonatkozó szabályokból a 21. század hajnalán?
- ⇒ Van-e joghézag a jogok összeütközése esetén, és ha igen, akkor ezt csak a Be. módosításával oldhatjuk-e fel?

A védői jogok vonatkozásában elsősorban a gyermekpornográf felvételekhez kapcsolódóan az iratmegismerési jog gyakorlásával összefüggő jogalkalmazási probléma került terítékre. Eszerint fontos kérdés, hogy a bűnügyi aktához tartozó felvételek esetében hogyan alakul a lefoglalt elektronikus adatok kezelése és a személyes adatok védelme, továbbá mi lesz a lefoglalt adatról készített másolat eljárásjogi megítélése és sorsa a büntetőeljárásban. Ennél a kérdésnél – akárcsak az interjúk alatt – felmerült az elkobzás és a megsemmisítés is. A

¹¹ Lásd *KIRÁLY Tibor* könyvét erről: *A védelem és a védő a büntető ügyekben*. Első kiadás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. (A kötet második kiadása a szerző halálát követően, 2023-ban, a Gondolat Kiadó gondozásában jelent meg.)

beszélgetésen többek között az alábbiak hangoztak el, felidézve a hatályos Be. ide vonatkozó szabályait, különböző szempontok szerint csoportosítva, úgymint tárgyi bizonyítási eszköz, elektronikus adat, lefoglalás, elkobzás, megsemmisítés stb.

Tárgyi bizonyítási eszköz

A kiskorú sértetteket megjelenítő pornográf felvételek tárgyi bizonyítási eszközök, ugyanis a Be. 204. § (1) bekezdés b) pontja szerint:

„Tárgyi bizonyítási eszköz minden olyan tárgy – ideértve az iratot és az okiratot is –, amely a bizonyítandó tény bizonyítására alkalmas, így különösen az [...] amely a bűncselekmény elkövetése útján jött létre.”

Elektronikus adat

Abban az esetben, ha ez a felvétel elektronikusan szerepel az aktában, akkor a Be. szerint elektronikus adatról van szó. A Be. 205. § (1) bekezdése alapján:

„Elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja.”

A gyermekpornográf felvétel sorsa

Ha a felvétel jogi sorsát tekintjük, nincs különbség tárgyi bizonyítási eszköz és elektronikus adat között. Ezt támasztja alá a Be. 205. § (2) bekezdése:

„Ahol e törvény tárgyi bizonyítási eszközt említ, azon e törvény eltérő rendelkezése hiányában az elektronikus adatot is érteni kell.”

Vagyis a felvétel jogi megítélésénél látszólag nincs annak a különbségtételnek jelentősége, hogy az tárgyi bizonyítási eszköznek, avagy elektronikus adatnak tekinthető-e. Erre vonatkozóan azonban további következtetéseket is levonhatunk, ha megvizsgáljuk azt, hogyan kerül az a bizonyos elektronikus adat a hatóság rendelkezési körébe.

Lefoglalás

A Be. 308. §-a értelmében:

„(1) A lefoglalás célja a bizonyítási eszköz, illetve az elkobozható dolog vagy a vagyonelkobzás alá eső vagyon biztosítása a büntetőeljárás eredményes lefolytatása érdekében. A lefoglalás a lefoglalás tárgya feletti tulajdonjogot korlátozza.

- (2) El kell rendelni a lefoglalást, ha annak tárgya
- a) bizonyítási eszköz, vagy
 - b) elkobozható, illetve vagyonekobjzás alá esik.
- (3) Lefoglalni az ingó dolgot, a számlapénzt, az elektronikus pénzt vagy az elektronikus adatot lehet.”

A Be. 315. § értelmében

- „(1) Az elektronikus adat lefoglalását
- a) az elektronikus adatról másolat készítésével,
 - b) az elektronikus adat áthelyezésével,
 - c) az azt tartalmazó információs rendszer vagy adathordozó teljes tartalmáról történő másolat készítésével,
 - d) az azt tartalmazó információs rendszer vagy adathordozó lefoglalásával, vagy
 - e) jogszabályban meghatározott más módon lehet végrehajtani.”

Azaz a lefoglalással az elsődleges cél a bizonyíték szerzése az eljáráshoz, hogy az lefolytatható legyen. A lefoglalás praktikusán kutatás keretében kerül végrehajtásra, ami kiterjedhet az információs rendszer, illetve adathordozó helyszíni átvizsgálására is [Be. 302. § (1) bekezdés], így megtörténhet a keresett adat helyszíni azonosítása és arról másolat készítése. Ha azonban erre nincs mód, megvalósulhat az eredeti adathordozó fizikai elvitelével, az adatok áthelyezésével (különösen, ha az elkobzás is felmerül), vagy a teljes adathordozó átmásolásával is, ami azzal jár, hogy az ügy szempontjából irreleváns adatok is a hatóság birtokába kerülnek.

A nyomozó hatóság a teljes adathordozó elvitelével, illetve teljes adatmásolat készítésével mondhatjuk, hogy a kutatási tevékenységét halasztja későbbre, hiszen a teljes adathalmazból utóbb ki kell gyűjtenie azon adatokat, amiket bizonyítékként kíván felhasználni.

Ezzel pedig el is jutottunk odáig, hogy jobban értelmezhesük az elektronikus adat megfogalmazásánál a jogszabály kettősségét. Hiszen itt már jól látszik, hogy tárgyi bizonyítási eszközön a lefoglalt eredeti adathordozót kell érteni, vagy az arról készült teljes másolatot, ami bizonyításra alkalmas, de nem maga a bizonyíték. Érdemi bizonyíték alatt ezen belül az adathalmazból csak azon részt vagy részeket fogjuk érteni, ami az eljárásban szerepet kap. Ez a rész sokféle lehet attól is függően, hogy a bizonyítás pontosan mire terjed ki. Fontos lehet a kép adathordozóra kerülésének módja, ideje, az adathalmazon belüli pontos elhelyezkedése, és maga a keresett adat, így a gyermekpornográf felvétel és annak tartalma is.

A teljes adattartalom lefoglalása kapcsán említendő, hogy a teljes adatmásolat büntetőeljárásban történő kezelése és az azzal kapcsolatos iratmegismerés

biztosítása a védelmi oldal számára a gyermekpornográf felvételhez hasonlóan jogok összeütközésével járhat. Ennek oka, hogy a nyomozó hatóság és az ügyészség kénytelen megismerni a tárgyi bizonyítási eszközként kezelt teljes adatmentést ahhoz, hogy tisztázza, annak mely részei hasznosak bizonyítékként és mely részei irrelevánsak. Ezzel kapcsolatosan a Be. 315. § (4) bekezdés azt is kiemeli, hogy

„(4) Az elektronikus adat lefoglalását úgy kell végrehajtani, hogy az a büntetőeljárás céljából szükségtelen elektronikus adatra lehetőleg ne terjedjen ki, illetve az ilyen elektronikus adatot a lefoglalás a legrövidebb ideig érintse.”

Azaz a hatóságnak mielőbb be kell fejeznie a bizonyítékok összegyűjtését, amit a kutatással megkezdett, de a teljes adathordozó vagy teljes adatmásolat lefoglalásával félbehagyott. Ugyanakkor a terheltnek és a védőnek is biztosítania kell a megismerés lehetőségét, s a másik oldal ugyanúgy jogosult arra, hogy értékelje az adatok körét, hogy azok közül mi hasznosítható a védekezéshez, például mentő bizonyítékként, ezen jogot helyettük a hatóságok tagjai nem gyakorolhatják.

Kérdés azonban, hogy ha ennek keretében a terhelt és a védő olyan irreleváns adatokat is megismer, aminek titokban maradásához másnak jogos érdeke fűződne, akkor kinek a jogát kell korlátozni? Például ha a terhelt feleségétől lefoglalt adathordozón nemcsak a terhelt által odamásolt gyermekpornográf felvétel található meg, hanem olyan adatok is, amiből kiderül, hogy a felesége megcsalta? Biztosítható az erre vonatkozó, ügy szempontjából teljesen irreleváns adat megismerése a védelemhez való jog címén? Egyáltalán meddig lehet és kell ezeket az irreleváns adatokat megőrizni egy büntetőeljárásban akkor, amikor a jogszabály felhívása szerint „minél előbb” meg kell tőlük szabadulni?

Ez a kérdés átvezet minket egyben a következő problémára. Hiszen a teljes adathordozó lefoglalása nemcsak bizonyítás szempontjából, hanem elkobzás miatt is indokolt lehet. Ebben az esetben pedig az irreleváns adatokat is tartalmazó lefoglalt eredeti adathordozótól megszabadulni semmiképp nem lehet.

Elkobzás

A Btk. 72. §-a (1) bekezdésének b) és d) pontjai kimondják, hogy

„(1) El kell kobozni azt a dolgot,
b) amely bűncselekmény elkövetése útján jött létre,
d) amelynek a birtoklása a közbiztonságot veszélyezteti, vagy jogszabályba ütközik.”

Vagyis a gyermekpornográf felvétel a törvény alapján elkobzás alá esik, mivel bűncselekmény (Btk. 204. és 204/A. §) elkövetése útján jött létre, és a birtok-

lása is jogszabályba ütközik, ezért ezeket az elkobzásuk előtt le kell foglalniuk a hatóságoknak a büntetőeljárásban.

A tárgyi bizonyítási eszközök megőrzése vagy megsemmisítése

A Be. 100. § (1) és (2) bekezdései alapján a terhelt a gyanúsított kihallgatását követően a megismerési jogát az eljárás valamennyi ügyirata tekintetében gyakorolhatja:

„(1) Az eljárás ügyiratait

- a) a terhelt és védője a terhelt gyanúsított kihallgatását követően,
- b) a sértett az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben és
- c) az egyéb érdekelt és a vagyoni érdekelt az őt érintő körben erre irányuló indítványra ismerheti meg.

(2) Az (1) bekezdés szerinti megismerés joga az eljárás valamennyi ügyiratára kiterjed, ideértve a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság által beszerzett, illetve a büntetőeljárásban részt vevő személyek által benyújtott, valamint csatolt iratokat és a további bizonyítási eszközöket is.”

A kerekasztal-beszélgetés résztvevői itt rámutattak egy problémára, miszerint a hatályos jogszabályok alapján a tárgyi bizonyítási eszközöknek a megsemmisítése sérti a terhelt megismerési jogának a gyakorlását, ami meg sérti az áldozatok méltóságát.

Ennél a megsemmisítési kérdésnél szóba került egy korábbi BH (2008.296.). Ennek értelmében a büntetőeljárás későbbi szakaszait tekintve – beleértve a rendkívüli jogorvoslatokat is – nem szerencsés, ha nem áll rendelkezésre a bűnügy összes irata.

A gyermekpornográf felvétel – mint elektronikus adat – tehát egyrészt az ügyirat része a jogerős döntés meghozatalát követően is, másrészt viszont – egy másik jogszabályhely értelmében – meg kell azt semmisíteni. A hivatkozott BH ugyanakkor egyértelműen utal arra, hogy az esetleges rendkívüli jogorvoslat kapcsán megismételt bizonyítási eljárás sikerét veszélyeztetheti, ha ezeket a felvételeket megsemmisítik; így ezek megőrzése mindenképpen indokolt; az ügyirat mellékleteként kell ezeket kezelni az eljárás jogerős befejezését követően is. Vagyis a büntetőeljárás jogerős befejezésének nincs jelentősége a lefoglalt felvételek és az azokról készült másolatok megőrzése tekintetében.

A jogszabály engedélye

A Btk. a büntethetőséget kizáró okok között szabályozza a jogszabály megengedését, vagyis azt, amikor büntetlennek nyilvánít bizonyos cselekményeket. A Btk. 24. §-a értelmében:

„Nem büntetendő az a cselekmény, amelyet jogszabály megenged, vagy büntetlennek nyilvánít.”

Nyilvánvaló, hogy akkor, amikor a terhelt él a Be.-ben biztosított megismerési jogával és a vele szemben folytatott eljáráshoz tartozó, a hatóságok által biztosított iratokat – törvényben szabályozott keretek között – ismeri meg, akkor nem valósít meg bűncselekményt. Ugyanakkor – hangsúlyozták a szakemberek – ezzel sérti a sértett jogait, ami ebben az esetben leginkább az áldozatok méltósága kapcsán merül fel. A kerekasztal-beszélgetés e pontján megemlítésre került *Bárd Károly Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai* című könyve¹², ahol a szerző is figyelmeztet a *fair* eljárásra: a sértetti jogok előtérbe helyezése ugyanis kihat(hat) a terhelti jogokra, ami sértheti a tisztességes eljárás elvét.

Sokáig nem vették figyelembe a bűncselekmény áldozatának a büntetőeljárásban sértettként érvényesíthető jogait, és a sérelmet szenvedő személy elszüllyedt a tanú szerepében. A korábban az áldozatnak juttatott jelentéktelen szerep mára megváltozott, és büntetőeljárási fellépés esetén a sértetti jogosítványok jelentős törvényi kiterjesztéséről beszélhetünk. A hétköznapi jogalkalmazásában is egyre inkább komolyan veszik a sértettként fellépő áldozatot, a sértetti jogok mellett plusz jogosítványként megjelenik az áldozat méltósága, de a jogalkalmazó gyakran azzal a problémával találja szemben magát, miszerint a sértetti igényérvényesítés a terhelti jogokba ütközhet.

A jogalkalmazás mindennapjaiban megjelent az áldozat- és benne a gyermekbarát igazságszolgáltatás, az eljárási kódexekben pedig annak vagyunk tanúi, hogy az aktív fellépésre buzdító sértetti jogosítványok mellett bővült a védelmi és a kíméleti eszközök tárháza is.

Bárd Károly szerint az áldozatok igényeinek a fel- és elismerése azt jelzi, hogy a közfelfogás megváltozott, ami pedig a büntetőeljárásokra is hatással van.

Ezt mutatja a gyermek pornográf felvételek eljárási sorsával kapcsolatos vita, ami a fókuszcsoport résztvevőit tekintve is több megoldási javaslatot eredményezett.

Az egyik elképzelés szerint a jogösszeütközés feloldható lehetne azzal, ha az adott ügyben a jogalkalmazó megállapíthatná, hogy a terhelt a megismerési joga gyakorlásával visszaél, mivel a pornográf tartalmú felvételek megtekintését nemi vágyának felkeltése céljából veszi igénybe. Ekkor a sértett emberi méltósághoz fűződő joga megelőzi a terhelt védelemhez való jogának érvényesülését. A megoldás pedig a pornográf felvételek zártan történő kezelése.

¹² BÁRD Károly: *Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai – összehasonlító jogi tanulmány*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2021

Egy másik vélemény szerint az említett esetekben a különleges bánásmód szabályait tágabban kell értelmezni, így az áldozati méltóságot előtérbe helyezve a sértetti jogok primátusa érvényesül. Volt, aki ehhez azt is hozzátette, hogy feltéve, ha a sértett kiskorú.

Az első két állásponttal vitatkozva, a Be.-re hivatkozva elhangzott olyan vélemény is, miszerint egy joghoz tartozó intézkedés alkalmazásakor – jelen esetben az áldozat méltóságának az előtérbe helyezésekor – arra is figyelemmel kell lenni, hogy a büntetőeljárásban részt vevő más személy eljárási jogait (itt a terheltét) nem lehet megsérteni. A Be. 2. § (3) bekezdése értelmében

„Büntetőeljárásban alapvető jogot korlátozni csak az e törvény szerinti eljárásban, az e törvényben meghatározott okból, módon és mértékben lehet, feltéve, hogy az elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható.”

Jelenthet-e ilyen felhatalmazást a különleges bánásmód szabályozása a Be.-ben? Amennyiben a sértetti jogokhoz tartozó különleges bánásmód szabályait a gyermekpornográf felvételekkel kapcsolatban kiterjesztően értelmezzük és a terhelt megismerési jogát korlátozzuk, akkor ez sérti azt a törvényhelyet, ahol a jogalkotó egyértelműbben mondja ki, mint az említett 2. §-ban, hogy „a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazása nem járhat a büntetőeljárásban részt vevő más személy eljárási jogainak sérelmével”¹³. A hatályos Be. alapján jelenleg nem lehet korlátozni a terhelt megismerési jogát, ez csak újabb Be.-módosítással oldható meg.

Elhangzott olyan vélemény is, miszerint a különleges bánásmód bevezetésével a jogalkotó azt is kimondta, hogy együtt érez a sértettel, szolidaritást vállal vele, s ezzel beengedte a büntetőeljárásba az érzelmeket. Bárd Károlyt idézve, „önmagában az áldozatokkal való együttérzés, a sértetti jogok kiterjesztése nélkül is hatással lehet a vádlott pozíciójára”¹⁴. Az érzelmek befolyásolhatják a bíró pártatlanságát, ez pedig megfelelő „kompenzáló intézmények hiányában” kihatással lehet a *fairness* (tisztességes eljárásához való) jogokra.

Volt, aki az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyakorlatát említette, ahol bizonyos helyzetekben a terhelti jogok korlátozása megengedett. Kérdés persze, hogy az iratmegismerési joggal kapcsolatban ez fennáll-e. A tisztességes eljárásához való jog egyik komponense a kontradiktórius eljárás elve, amely magában foglalja azt is, miszerint a terheltnek joga van arra, hogy a bírósághoz benyújtott és a bíróság döntését befolyásoló minden bizonyítékot megismerjen, ezeket észrevételezze.¹⁵

¹³ Be. 81. § (4) bekezdés

¹⁴ BÁRD K. (2021): i. m. 170.

¹⁵ EJEB, *Vermeulen kontra Belgium*, 19075/91. számú kereset, 1996. február 20.

A nemzetközi dokumentumok értelmében

„az EJEE 6. és 13. cikkében, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. és 48. cikkében garantált jogok viszont nem abszolútak és azok meghatározott körülmények között korlátozhatók. [...] A törvényszerű korlátozásokkal szembeni követelmény, hogy legyen törvényes céljuk, arányosnak kell lenniük, biztosítsák, hogy a jog leglényegesebb pontja ne gyengüljön. Az EJEE 6. cikk nem határozza meg a »törvényes célt«, azonban az EJEE ítélezési gyakorlat szolgáltat példákat az ilyen törvényes célokra.”¹⁶

„Az arányosság kulcsfontosságú elv az EJEB ítélezési gyakorlatában. Megköveteli a tisztességes egyensúly megteremtését az állam törvényes céljai és e célok elérésére az állam által alkalmazott intézkedések között. Az arányosság emellett megköveteli az egyéni jogok és a közérdek közötti tisztességes egyensúly megteremtését is. Minél komolyabb a jog gyakorlásának akadályozása, annál nagyobb indoklás szükséges. [...] Az államnak kell igazolnia, hogy valamely jog gyakorlásának akadályozása arányos, és mérlegelni kell a legkevésbé beavatkozó intézkedés alkalmazását.”¹⁷

Az EJEB tehát mindig a konkrét ügy összes körülménye alapján dönti el, hogy adott esetben korlátozható-e a terheltnek az EJEE 6. cikkében megfogalmazott valamelyik joga. A 6. cikkbe ütközést egyébként sem csupán a cikkben foglalt valamelyik konkrét jog megsértése válthatja csak ki; a bíróság a teljes eljárás tisztességes voltát vizsgálja.

A beszélgetés végén felmerült, hogy a jogok összeütközésének problémáját egy újabb Be.-módosítással a törvényhozó tudja majd feloldani.

Összefoglalva a kerekasztal-beszélgetés résztvevői által elmondottakat, az alábbi megoldások képzelhetőek el a felmerült kérdés alapján:

⇒ Megoldás lehet, ha a terhelti és a sértetti jogok összeütközésekor a különleges bánásmód szabályait tágabban értelmezzük, és az EJEB joggyakorlatának is megfelelően elfogadjuk azt, hogy bizonyos esetekben a terhelti jogokat korlátozni lehet – feltéve persze, ha ez arányosan történik és az egész eljárást tekintve nem jár a tisztességes eljárás elvének a megsértésével –, vagy megoldást jelenthet, ha a jogok összeütközését a Be. módosításával oldjuk fel.

⇒ Konkrét javaslat hangzott el arra vonatkozóan, hogy a Be. egészüljön ki egy olyan rendelkezéssel, amely szerint a különleges bánásmódot igénylő sértett eljárásban való részvétele esetén az iratmegismerés módját a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság jogosult meghatározni.

¹⁶ FRA: *Handbook on European law relating to access to justice*. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2016. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2016-handbook-on-access-to-justice_en.pdf

¹⁷ Uo.

ZÁRSZÓ

Az előszóban felvetett problémát a büntetőeljáráásban azok az ügyek jelentik, amikor az elektronikus adat (irat) nemcsak bizonyítási eszközként, hanem a bűncselekmény eredményeként is szerepet játszik, és amikor két jog ütközik össze: a terhelt joga ahhoz, hogy a bizonyítékokat megismerje (védekezés, felkészülés), valamint a sértett emberi méltósághoz fűződő joga. Láthattuk azonban azt is, hogy a hasonló elektronikus adatok könnyű digitális másolhatósága egyszerre áldás és átok: a másolatok kezelése akár a sértetten túli más személyek jogait is hátrányosan érintheti.

A probléma felvetésén túl, tanulmányunkban rávilágítottunk arra, hogy a terhelti és a sértetti jogok összeütközése esetén a hatályos Be. nem mindig igazítja el a jogalkalmazót; bemutattuk továbbá, hogyan vélekednek erről mind az elméleti, mind a gyakorlati szakemberek, és milyen megoldási javaslatokkal élnek.

Az OKRI-ban 2023-ban végzett egyik kutatás¹⁸ megállapította, hogy a terhelti és a sértetti jogok összeütközése esetén a hatályos Be. nem mindig igazítja el a jogalkalmazót, de egyetértünk *Koltay András* gondolataival, miszerint az emberi méltóság valamennyi alapjog kiinduló pontjául is szolgál, hiszen olyan egyetemes érték, amely mindenkor sérthetetlen, megmásíthatatlan és elvehetetlen, vagyis az emberi lényeg a jog számára tulajdonképpen hozzáférhetetlen.¹⁹ Ebből (is) kiindulva, feltételezhetjük, hogy az emberi méltósághoz fűződő jog bizonyos esetekben megelőzheti a terhelt védelemhez való jogának érvényesülését, feltéve, ha ez arányosan történik. A vizsgált jogesettel összefüggésben ez azt jelenti, hogy a kiskorú sértett további védelmét a jogszabály módosításával²⁰ kell majd lehetővé tenni a gyermekpornográfiával összefüggő meghatározott esetekben. Például úgy, hogy a terhelt iratmegismerési jogát korlátozni lehessen a tiltott pornográf felvétel zártan történő kezelésével, a felvételekről készült részletes leírással, a jogerőt követően pedig a felvétel és valamennyi büntetőeljáráásban kezelt másolatának a megsemmisítésével, de a leírást tartalmazó irat megtartásával.²¹

¹⁸ GARAI Renáta – KISS Anna: *A lefoglalt elektronikus adatok kezelése és a személyes adatok védelme, a lefoglalt adatról készített másolat eljárásjogi megítélése és sorsa a büntetőeljáráásban*. Kutatási jelentés (II/B/19/2023.). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2023

¹⁹ KOLTAY András: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban. In *Medias Res*, 2012/1. http://real.mtak.hu/102790/1/cikk_9_Koltay.pdf

²⁰ Mivel a hatályos Be. – alapjogi szempontból igazolható – korlátozást nem tesz jelenleg lehetővé, így a büntető ügyekben eljáró hatóságok a terhelt iratmegismerési jogát ezen okból nem korlátozhatják.

²¹ Ez két ok miatt sem szerencsés megoldás: egyrészt azért nem, mert ha a leírás nem pontos, vagy hiányzik, és a kép utóbb, az eljárás későbbi szakaszában már nem áll rendelkezésre, akkor ez a bizonyítási eljárás akadályát jelentheti majd – pl. a terhelt utóbb védekezéséknél olyan

Fontos lenne a jogszabály módosításával megoldást találni erre a problémára azért is, mert amennyiben az ilyen jellegű fénykép- vagy videófelvetelek, illetőleg más típusú elektronikus adatok az iratok között kerülnek kezelésre, úgy azok megtekintés és másolatkiadási jog alá esnek. A sértett emberi méltóságát valóban sértő felvételek iratok között tartásának mindig célhoz kötött intézkedésnek kell lennie, azonban itt a Be. szerinti jogkorlátozásról van szó, hiszen azt a bíróság és más hatóság képviselői betekintés során szintén megismerhetik, ami ugyancsak sérelmes az érintett emberi méltóságára. Az ilyen felvételek iratok között történő elhelyezése egyben azt is eredményezi, hogy utóbb a közokiratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló törvény szerint azok a közfeladatot ellátó nyomozó hatóság, ügyészség vagy bíróság irattárából az iratok részeként közlevéltárba kerülnek, ott pedig kutathatóvá válnának és azokról igazolt jogalappal nemcsak a hatóságok tagjai, hanem bármely természetes személy másolatot készíthet, azokba betekinthez. Ennek jogosságát, a sértett emberi méltóságának ilyen jellegű és mérvű korlátozását már az eljárás érdekeivel és a védelemhez való jog biztosításával sem lehet igazolni.

Ezzel kapcsolatban utalni kell arra is, hogy a 2018. évben bevezetett elektronikus ügyintézés kritériumainak megfelelő állami iratkezelő rendszerek hitelesítésének egyik feltétele, hogy abból utóbb adatokat törölni ne lehessen. Ebből adódóan elektronikus iratkezelési rendszerben gyermekpornográf felvételtől másolatot kezelni eleve lehetetlen, mert abból utóbb jogerős eldobást és megsemmisítést elrendelő hatósági határozat alapján sem lehetne már törölni. Így a felvételek csak offline, elkülönített adathordozón (DVD, pendrive, külső merevlemez) kezelhetőek tárgyi bizonyítási eszköz formájában, hogy róluk a rendelkezés utóbb megtörténhessen, az iratok részei sohasem lehetnek.

Összességében elmondható, hogy amennyiben az emberi méltóságot sértő felvételek az irat részeként kerülnek kezelésre, azzal voltaképpen azon álláspont kerül kifejezésre, hogy a megismerésre bármely jövőbeli időpontban és korlátlan ideig lehetőség adódik. Az ilyen felvételek irat részeként kezelése a célhoz kötöttség mellett is aránytalan jogkiterjesztést jelent valamennyi jogosult javára, mindez pedig a sértett emberi méltósághoz fűződő jogainak teljes

új körülményre hivatkozik, amit korábban nem vizsgáltak, ezért a leírásban nem is szerepel –, másrészt pedig, ha minden felvételt megsemmisítenek, akkor nem teljesíthetők azok a büntüldözési célok sem, amelyek a nyilvántartásokkal megvalósulnak. Ezért véleményünk szerint csak az eljárásban szereplő másolatokat kellene megsemmisíteni.

figyelmen kívül hagyásával történik meg. A konkrét ügyre utalva kimondható, hogy senki nem köteles eltérni azt, hogy bárki, bármely jogalap igazolása mellett korlátlan ideig, jogkövetkezmény nélkül megtekinthesse a sérelmére elkövetett bűncselekményt bemutató és/vagy annak elkövetése során létrehozott felvételeket, valamint arról saját ízlése és kívánsága szerint másolatokat is kaphasson, derült ki az eljáró ügyésszel készített interjúból.

A jogok primátusának eldöntése természetesen minden ügyben az érintett jogalkalmazó dolga és felelőssége.

RIMÓCZY ISTVÁN*

Mérlegelés, meggyőződés, felülbírálat

IV. rész

A MÉRLEGELÉS KITERJESZTŐ ÉRTELMEZÉSE ÉS A FELÜLBÍRÁLAT SZŰKÍTÉSE

A bizonyítékok mérlegelése kizárólag a bizonyítékok szelektálási műveletsorozatára vonatkoztatható, melynek során a valóságot hitelesen tükröző bizonyítékot a bizonyítás alanya ténymegállapításának alapjául elfogadja, a hiteltelent pedig kizárja. Kitűnik ez egyfelől a bizonyítékok felülmérlegelési tilalmából (ami nyilvánvalóan jóval szűkebb, mint a tények vagy a tényállás felülbírálatának tilalma), másrészt a megalapozottság érdekében a másodfokú bíróságnak biztosított tényreformációs jogkörökből. Már idéztük a Kúria álláspontját is arról, hogy a felülmérlegelési tilalom a kizárt bizonyítékok elfogadását, illetve az elfogadott bizonyítékok kizárását tilalmazza, de a megállapított tények megváltoztatását – a megalapozottság helyreállításának céljából és eszközeivel – nem.

Nem véletlen, hogy a Kúriának ezt 2019-ben elvi határozatban kellett leszögeznie, mégpedig egy ítéltábla hatályon kívül helyezésről szóló végzésével szemben bejelentett fellebbezés elbírálása során. A Kúria joggyakorlatot orientáló célkitűzése ugyanis annak a *contra legem* gyakorlatnak a megtörése, melynek kiindulópontjában két jelenség áll:

- a mérlegelési tevékenység észszerű jellegének elvitatása, a meggyőződés szubjektív jellegének hangsúlyozása,
- a „bizonyítékok mérlegelése” kifejezés mint jogi terminológia jelentés-tartalmának kiterjesztése a tényállásmegállapítás más területeinek (ténybeli értékelés, tényálláskonstruálás) rovására.

* RIMÓCZY István, főügyészségi ügyész, Fővárosi Főügyészség, Büntetőbírósági Ügyek Osztálya

Ez a két jelenség egymás hatását kölcsönösen erősítve annak a téves nézetnek az elterjedéséhez vezetett, hogy *az ítéleti tényállások – még a jogi következtetések is – teljes egészében mérlegelés eredményei, ezért felülmérlegelési tilalom* alá esnek, ráadásul a mérlegelés maga is a szubjektív meggyőződés eredménye. Ennek egyenes következménye, hogy ha a másodfokú bíróság – ugyancsak szubjektív – meggyőződése az elsőfokúénak ellentmond, a felülbírálati tilalomra tekintettel meggyőződésének csakis egy úton szerezhetett érvényt: ha az ítélet ellentmondásos, homályos, hiányos indokolására tekintettel azt hatályon kívül helyezte, és irányt mutatott a megismételt eljárásra nézve. Ezt könnyen megtehetette, mivel az indokolási színvonal – mint ugyancsak láttuk – erre rendszerint valóban lehetőséget kínált. A gyakorlat ezért nagyobb mértékben tükrözte egy kasszatórius rendszer működését, mint az magából a törvényből következett volna; a felsőbíróságok nem használták ki tényállás-javító lehetőségeiket.

A másodfokú bíróság kasszációs döntése előtt nem volt akadály, mert határozata ellen nem lehetett jogorvoslatot igénybe venni. Mindez a másodfokú bíróságok hatályon kívül helyezési hajlandóságát rendkívül megnövelte, egyben a sűrűn alkalmazott – a mérlegelés végeredményére is kiterjedő – útmutatásaikkal az első fokon eljáró *bírók függetlenségét* is sértették.

Csökkentette ez a gyakorlat a megalapozatlan ítéletekkel szembeni *jogorvoslatok hatékonyságát* is. Amennyiben ugyanis az eltérő tényállás megállapításának szükségessége érdekében jelentettek be fellebbezést, annak érdemi elbírálását a tévesen értelmezett felülmérlegelési tilalom könnyen megakadályozhatta. Ilyenkor a másodfokú döntésben alkalmazott érvelési panel („a fellebbezés a bizonyítékok felülmérlegelésén keresztül támadta a tényállást, így sikerre nem vezethetett”) helyettesíthette a reakciót azokra az érvekre, melyeket a fellebbezésre jogosult ténylegesen a megalapozatlanság kiküszöbölése érdekében jelentett be.

Így vált a részben kötött bizonyítási rendszer egyik jogintézménye, a bizonyítékok szabad mérlegelése a jogalkotó akarata ellenére az igazságszolgáltatás gyakorlatának egyik legvitathatóbb elemévé. Bár a törvény szerint a szabad mérlegelés csak a bizonyítékok közti szelektálásra vonatkozik, megnyilvánult a tények és a tényállás megállapításában is (beleértve még a jogi következtetéseket is). A rá hivatkozó döntéseket nem lehetett eredményesen megfellebbezni olyan indokokból sem, amelyek a törvény szerint fellebbezhetőek voltak, és ráadásul a döntés indokait sem lehetett az írásbeli ítéletekben mindenkor megtalálni. Ez a helyzet csorbította a bírák függetlenségét (emlékezzünk *Elek Balázs* szavaira), és nem egy esetben öncenzúrára kényszerítette az ügyészt, aki meggyőződése ellenére is kénytelen volt eltekinteni a vádemeléstől (emlékezzünk *Ibolya Tibor* szavaira), vagy másodfokú ügyészként kénytelen volt visszavonni az elsőfokú ügyész fellebbezését a felülmérlegelési tilalmat kiterjesztett értelemben felfogó gyakorlatra tekintettel.

Hangsúlyozandó, hogy a felülbírálati rendszer hibája nem statisztikai, illetve időszerúségi probléma volt, vagyis nem az volt a fő kiküszöbölendő viszásság, hogy a rendszer túl sok kasszációhoz vezetett és ezáltal jelentékenyen hozzájárult a büntetőügyek elhúzódásához. *Háger Tamás* meggyőző érvekkel bizonyítja, hogy mindkét állítás téves. Ami a hatályon kívül helyezések számát illeti, a statisztikai adatok ebből a szempontból nem voltak riasztóak (a Debreceni Ítéltáblán például éveken át nem érte el a 10 százalékot a másodfokú peres ügyeken belül).¹ Emellett a büntetőügyek elhúzódását az új törvényi rendelkezések sem tudják feltétlenül megakadályozni, így például a kasszációs döntés fellebbezhetősége akár lassíthatja is az ügy előrehaladását (ami arra utal, hogy az időszerúség nem a kasszációs gyakorlat függvénye).²

E gondolatokhoz csatlakozva érdemes megjegyezni, hogy a rendszer kasszációs jellegének növelése az alapvető eljárási követelmények, alapelvek érvényesülését magasabb fokúvá teszi, ezzel szemben a reformatórius rendszer – főként az iratokból való ténymegállapítás veszélyei miatt – sokszor téves ítélezésre ad lehetőséget. A kasszációs rendszer hatékony működésének alapfeltétele ugyanakkor az alsóbíróóságok igen magas színvonalú ítélezési tevékenysége,³ mivel alacsony színvonal esetén a hatályon kívül helyezések száma magas lesz, így a rendszer működése lelassul. Ha ez a feltétel nem adott, a jogalkotónak választania kell: intézkedéseket tesz az alsóbíróóságok ítélezési színvonalának emelése iránt (például szervezeti, munkajogi szabályokkal, a képzési tevékenység fokozásával stb.), vagy a rendszer jellegét a reformatórius irányba változtatja meg, és a magasabb színvonalúnak tételezett másodfokú bíróságok szerepét növelik meg a tényállásmegállapítás terén. A magyar jogalkotó 2017-ben az utóbbit választotta.

Megfontolandó az is, hogy a hatályon kívül helyezést követő megismételt eljárások időigénye nem feltétlenül nagyobb, mint a hatályon kívül helyezés lehetősége miatt lelassuló, túlbizonyításba forduló elsőfokú eljárásé.⁴ Ez is cáfolni látszik, hogy az időszerúség rossznak tartott mutatói mögött a túl nagy számú kasszáció állt, mivel valójában a bírák kevés tényleges kasszáció esetén

¹ HÁGER Tamás: Gondolatok a megalapozatlanságról és a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezésről (Új jogintézmények a 2018. július 1-jén hatályba lépett büntetőeljárás törvényben). *Büntetőjogi Szemle*, 2019/1., 71.

² Uo.

³ NAGY Lajos: *Fellebbezés a büntetőperben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960, 64.

⁴ Ennek kapcsán ismét utalok *Elek Balázs* gondolatára a másodfokú bíróságnak megfelelni kívánó elsőfokú bírák bizonyítási tevékenységéről. Lásd ELEK Balázs: A bizonyítási teher változó szabályai és az észszerű kételyen túli bizonyosság. In: FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.): *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2017, 57.

is elhúzták volna az ügyeket – tartva az *esetleges* kasszációtól. A pszichológiai tényezők szerepe, ha nem is elsődleges, nem becsülhető le egy olyan nagy állami rendszer esetében sem, mint az igazságszolgáltatás.

Mindezen gondolatokat a következők szerint foglalhatjuk össze és általánosíthatjuk:

- A kasszációs döntések számának megnövekedése mögött döntően az elsőbírósági ítélkezési tevékenység nem megfelelő színvonala húzódott meg. Ez a jelenség tehát *következmény*, melyet okként egyebek között a tanulmányomban említett jelenségek váltottak ki (a mérlegelés jelentéstartalmának és a megalapozottsághoz fűződő viszonyának tisztázatlansága, a meggyőződés irracionálisként való felfogása és a mérlegelés vezérlő erejévé tétele, az alacsony indokolási színvonal). A gyógy mód sem lehet ezért tüneti, vagyis nem a kasszációk visszaszorítását célszerű közvetlenül célozni, hanem az azokat kiváltó okokat felszámolni.
- A kasszációk visszaszorítása önmagában egyébként sem érték, csakis akkor, ha a másodfokú bíróság a már megszokott hatályon kívül helyezés helyett valóban él a rendelkezésére álló reformatórius jogokkal. Ezáltal kiküszöbölhető az elsőbíróságok függetlenségét sértő iránymutatások alkalmazása, esély nyílik az időszerűbb ítélkezésre. Ha viszont a másodfokú bíróság a szokásokkal akként szakít, hogy az eddigi igazságkeresést szolgáló kasszáció helyett inkább a rossz elsőfokú döntést is helybenhagyja, akkor a törvényváltozás eredménye egyértelműen negatív. Indokolt itt újra a pszichológiai tényezők szerepére utalni. Ha az elsőfokú bírák a másodfokú bíróságnak akarnak megfelelni, akkor alappal tehető fel, hogy a másodfokúak sem kívánnak a harmadfokú bírósággal konfrontálódni. Valóban minden jel – például a harmadfokú eljárások alacsony száma – arra utal, hogy a másodfokú bíróságok a lehetőségek szerint kerülnek az olyan döntéseket, amelyek fellebbezési jogot nyitnak meg.⁵ Ebből az adódik, hogy a másodfokú bíróságok a ténybeli nagyreformációt ugyanúgy kerülni igyekeznek, mint a hatályon kívül helyezést, hiszen mindkettő fellebbezhető. Míg az elsőfokú bíróság előbb vagy utóbb valahogyan dönteni kényszerül, és ez alól az sem mentesíti, hogy döntését előre láthatóan meg fogja fellebbezni valamelyik jogosult („ez fellebbezett ügy lesz”), a másodfokú bíróság nincs ilyen kényszerhelyzetben, és megteheti, hogy csak biztos esetben reformáljon.⁶ A nagyreformációra alapozott törvényváltozás sikere így attól függ, hogy a másodfokú bírói kar mennyire fogadja el a számára idegen ténybírósági szerepet.

⁵ HÁGER T. (2019): i. m. 76.

⁶ Uo.

A KASSZÁCIÓK VISSZASZORÍTÁSÁNAK HATÁSA

A kasszációk elleni küzdelem távolról sem az új büntetőeljárás kódex megalkotásával kezdődött. A Kúria már 2012-ben megállapította, hogy a másodfokú bíróságok gyakorlata nem felel meg a törvénynek, és a kasszációk száma ahhoz képest nagy, ami a másodfokú bíróságok reformációs jogainak gyakorlásával volna. Javaslatot tett a helyzetet rendező jogszabályi változásokra, egyebek között a kasszációs jog szűkítésére (főként az indokolási kötelezettség megsértése címén) és a hatályon kívül helyező végzés fellebbezhetőségére. Az eredeti javaslat szerint a döntéshozatal szintjétől függetlenül minden fellebbezést a Kúria bírált volna el az országos gyakorlat egységesítése érdekében.⁷

2015-ben a Kúria jogegységi döntést hozott (2/2015. BJE), amely megnyitotta az utat a legfőbb ügyész előtt a kasszációs döntés megtámadására a Kúria előtt (jogorvoslat a törvényesség érdekében). Ez lehetőséget biztosított arra, hogy a Legfőbb Ügyészség és a Kúria egy-egy ügyben (köztük közérdeklődésre számot tartó ügyekben is) kifejtse álláspontját a kasszáció indokoltságát és az iránymutatást illetően. Bár ez a jogorvoslat csak a törvényesség vagy törvénysértés deklarálásához vezethet (és vezetett is), a gyakorlat alakítására minden bizonnyal alkalmas volt.⁸

Ilyen előzmények után került sor tehát a „kasszáció elleni küzdelem” legerősebb eszközének, a fellebbezésnek a bevezetésére (bár a felülbírálati fórum javaslata ellenére nem egységesen a Kúria lett). A történelmi tények alapján megállapítható, hogy ez a tevékenység kezdetektől a másodfokú bíróságok kasszációs gyakorlatának megváltoztatását célozta. Ez annyiban érinti jelen tanulmány tárgyát, a „mérlegelés” szó jelentésének vizsgálatát, hogy a kasszációs döntések jelentős részét – mint láttuk – éppen az ennek kapcsán kialakult terminológiai tisztázatlanság tette lehetővé.

A mérlegelés, felülmérlegelési tilalom, valamint a kasszáció vagy reformáció kérdéseinek szoros összefüggését bizonyítják a Kúria a 9/2019. számú büntető elvi határozatában kifejtettek is. A döntés jelentőségét az adja, hogy felsorakoztatja a mérlegelést érintő téves nézeteket, bemutatja azok hibáit, és rámutat a helyes értelmezésére.

Ezek közül az első az a téves felfogás, hogy a másodfokú bíróság eltérő tényállást csak akkor állapíthat meg, ha maga is bizonyítást vett fel, mert az eltérő tényállás megállapítása *szükségképpen* a bizonyítékok felülmérlegelésével történik, ami rendszerint tilalmazott [6], [7]. A Legfőbb Ügyészség ezzel szemben arra mutatott rá, hogy az eltérő tényállás megállapítása nem szükségszerű-

⁷ Uo. 70–71.

⁸ Uo.

en felülmérlegelés eredménye, mivel az ügyiratok tartalma vagy a helyes ténybeli következtetés alapján *eltérő tényállás* megállapítása nem azonos az adott *bizonyíték elfogadásáról* alkotott álláspont felülmérlegelésével [16]. Rámutatott arra is, hogy az ítéletszerkesztési hiba folytán az elsőfokú ítélet tényállási részében szerepeltetett *jogi következtetések* megváltoztatása kapcsán a felülmérlegelési tilalom úgyszintén nem érvényesül [18]. A védő arra mutatott rá, hogy a megismételt eljárás a tényállás tekintetében már semmiféle változásra nem vezethet, így számára úgy tűnik, hogy annak célja a másodfokú bíróság által kívánt elsőfokú ítélet meghozatalának kieszközlése, ami a másodfokú bíróság – elfogultságára visszavezethető – kézi vezérlésre való törekvését jelenti [23].

Mint látható, a formailag tételesjogi probléma mögött nagyon is tartalmi, esetenként jogfilozófiai kérdések húzódnak meg, melyek a büntető igazságszolgáltatás egyik legfontosabb problémájához – a bizonyítékok és a tényállás kapcsolatához, a „bizonyítékokra alapított tényállás” jelentéséhez – csatlakoznak. Észlelhető a felmerült kérdés szoros kapcsolata az elsőfokú és a fellebbviteli bíróság ténymegállapítási jogköreinek megoszlásával és az elsőfokú bíróság függetlenségének kérdésével is. Észlelhető továbbá a nem megfelelő érvekre alapozott döntéseknek az eljárás résztvevőire gyakorolt negatív pszichés hatása, amennyiben az elfogultság lehetősége is felmerült.

A Kúria válasza a következő. Mindenekelőtt leszögezi, hogy a bizonyítékok felülmérlegelésének tilalma a bizonyítékok szelektálására – elfogadására vagy kizárására – vonatkozó döntés megváltoztatására vonatkozik [53]. Negatív oldalról viszont: *nem vonatkozik a felülmérlegelési tilalom a tényállásra*, azt nemcsak lehet, de meg is kell javítani [55], természetesen a bizonyítékok felülmérlegelése nélkül, vagyis az első fokon elfogadott bizonyítékoknak megfelelően. *A mérlegelés tehát a bizonyítékok szelektálása és nem ténybeli következtetés*. Példaként felhossa az ügyben keletkezett tanúvallomást, melyet az elsőfokú bíróság elfogadott, viszont abból a másodfokú bíróság teljesen eltérő ténybeli következtetést vont le, ami nem felülmérlegelés, hanem a helyes ténybeli következtetés levonása, ezért törvényes [56].

Mindezek alapján a Kúria a „bizonyítékok mérlegelésének” jogi fogalmát a gyakorlathoz képest az elméletnek megfelelő korlátok közé kívánja szorítani, ami értelemszerűen a felülmérlegelési tilalom területét is szűkíti a gyakorlathoz képest.

Leszögezi azt is, hogy ez a tilalom abszolút, megsértése akkor sem tolerálható, ha a másodfokú bíróság meggyőződése eltérő [54]. Ez világosan kifejezésre juttatja a bírói meggyőződés természetéről széles körben vallott, annak irracionális és támadhatatlan jellegét valló értelmezés helytelenségét is, egyben arra is rávilágít, hogy *a tényállás felépítése során a legteljesebb racionalitásnak kell érvé-*

nyesülnie [55]. Mindez annak megerősítését jelenti, hogy a meggyőződésnek a racionális belátáson kell alapulnia, és nem fordítva, vagyis nem a meggyőződés képezi a döntés alapját, az észszerűség pedig nem korlátozható a döntés utólagos racionalizálására.

A második nagy horderejű kérdés *a másodfokú bíróság útmutatási jogának gyakorlata*. A Kúria megerősíti korábbi döntését, mely szerint a másodfokú bíróság nem határozhatja meg a tényállásjavítás feladatát az elsőfokú bíróság számára, mivel ezzel „kézi vezérlésűvé” tenné az elsőfokú eljárást. A bizonyítékok mérlegelésének kimenetelével kapcsolatos elvárás megfogalmazása *a bírói függetlenséget sérti* [58]. Ehhez hozzá kell tenni azt is, hogy – miként arra a védő is utalt [22] – a másodfokú bíróság ilyen joggyakorlása *kiüresíti az eljárás résztvevőinek jogorvoslati jogát* is, hiszen az elsőfokú bíróság függetlenségének elvesztése az eljárást tartalmilag egyfokúvá teszi. A kézi vezérlés ezért megengedhetetlen, a másodfokú bíróság nem felettese az elsőfokúnak, jogköre csak egy már meghozott döntés felülvizsgálatára terjed ki, de nem a meghozandó döntés paramétereinek meghatározására. A bírói függetlenség tehát nemcsak a bíróságon kívüli szereplőkkel szemben érvényesül, de a bírósági szervezeten belül is.

A harmadik fontos témakör *a mérlegelés és ténymegállapítás indokolása*. Formailag úgy tűnik, hogy a Kúria az indokolásnak nem tulajdonít a gyakorlatban eddig megszokott jelentőséget, hiszen már a döntés összefoglalásában is jelzi, hogy az indokolási kötelezettség részleges megsértése önmagában nem vezethet hatályon kívül helyezéshez. Valójában azonban nagyon is van jelentősége az indokolásnak, mivel a másodfokú tényreformáció terjedelme az elsőfokú ítélet indokolási részében megfogalmazott mérlegelési eredménytől közvetlenül függ (az elfogadott bizonyíték nem zárható ki, a kizárt bizonyíték nem fogadható el).

Az indokolási gyakorlat ismeretében ennek alapján az a kérdés merül fel, hogy hogyan kell dönteni olyan bizonyítékok esetében, melyek kizárásáról vagy elfogadásáról az elsőfokú ítélet nem tartalmaz explicit döntést. Ez a helyzet a gyakorlatban rendszeres. A bíróságok – mint láttuk – a bizonyítékokat sokszor csupán felsorolják, alkalmasint a döntésükkel szemben álló bizonyítékokat nem említik, vagy megelégednek az azokkal kapcsolatos aggályok megemlékezésével, de a határozott kizáró vagy elfogadó döntés nem jellemző minden ügyben. A Kúria ezzel kapcsolatban azt az álláspontot fogalmazza meg, hogy *a másodfokú tényreformációt csak a bizonyítéknak az elsőfokú ítéletben kifejezetten rögzített kizárása korlátozza*, ennek hiányában a belőle levonható ténybeli következtetést másodfokon pótolni kell [55]. Ennek jelentősége különösen a bizonyítékok hiányában hozott felmentő ítéletek esetében nagy, hiszen ez

egyértelművé teszi, hogy ha az elsőfokú bíróság a vád valamely fontos bizonyítékát nem zárta ki (csupán figyelmen kívül hagyta), akkor az a bizonyíték a másodfokú eljárásban is figyelembe vehető. Ez a jogértelmezés a felmentést támadó fellebbezések sikerének egyik legfontosabb akadályát – a kiterjesztően értelmezett felülmérlegelési tilalom érvelési paneljét – semmisíti meg. Az elvi határozatot is ennek megfelelő helyzetben, vagyis elsőfokú felmentő ítélet másodfokú felülbírlata kapcsán hozták.

Az elvi határozat nem foglalkozik az ellentétes helyzettel (ha a bizonyíték elfogadásának tényét nem rögzíti az ítélet kifejezetten). Erre vonatkozóan célszerű abból kiindulni, hogy a bíróság a bizonyíték elfogadását – szemben a kizárásával – azáltal is egyértelművé teheti, ha azt felhasználja ténymegállapítási tevékenységében (közvetlen bizonyíték esetében az általa tanúsított tény a tényállás részévé teszi, közvetett bizonyíték esetében pedig más tényre következtet belőle). Ez azzal a következménnyel jár, hogy *a bűnösséget megállapító ítélet tényállásának nagyreformációját a felülmérlegelési tilalom sokkal inkább korlátozza, mint a bizonyítékok hiányában hozott felmentő ítéletekét*. Ez összhangban van azzal, hogy míg a bűnösség megállapítására csak bizonyosság esetén kerülhet sor (ami a bizonyítékok rögzítése nélkül nem képzelhető el), addig a bizonyítékok hiányában hozott felmentő ítéletek lényegéhez tartozik a bíróság bizonytalansága (melyet viszont a felülbírlati bíróság eloszlathat).

ÖSSZEFOGLALÁS

1. A bizonyításelmélet területén „terminológiai pluralitás” érvényesül. megszokott dolog, hogy egyes szakkifejezéseket a szakirodalom és a gyakorlat több jelentéstartalommal is használ. Ez jellemzi az egyik középponti jelentőségű fogalmat, a mérlegelést is. Ennek elhatárolása a bizonyítékok értékeléstől nem egyértelmű: van, aki a két kifejezést szinonimaként használja, és van, aki az értékelés alá vonja a bizonyítékok és a büntetéskiszabási tényezők értékelését egyaránt (*Nagy Lajos*). Van emellett olyan szakirodalmi forrás is, mely szerint a bizonyítékok értékelése magában foglalja a bizonyítékok relevanciájának, felhasználhatóságának, hitelességének megítélése mellett annak eldöntését is, hogy a beszerzett bizonyítékok kellő alapot biztosítanak-e a döntéshez (*Pusztai László*). Ez utóbbi definíció a bizonyítékok mérlegelését és a tényállás megalapozottságát egy felső fogalom alá vonja, különbözőségüket nem hangsúlyozza.
2. A szakirodalmi terminológia kuszasága ellenére is megállapítható, hogy a bizonyítékok mérlegelésének fogalma a tételesjogi szabályozás alapján kizárólag arra a hitelesség szempontjából szelektáló tevékenységre alkalmazható, amely az igazságot adekvátn tükröző bizonyítékokat elkülöníti

a valótlanoktól („valós vagy valótlan?”). A helyes mérlegelés biztosítja az igazságnak megfelelő bizonyítékokat ahhoz, hogy a bizonyítás alanya azok felhasználásával valós tényeket állapíthasson meg, és valóság-hű tényállást építhessen fel. E tevékenységek (a mérlegelés egyik oldalról és a tény-, illetve tényállás-megállapítás másik oldalról) tehát szoros kapcsolatuk ellenére elméletileg elkülönítendőek. A tény-megállapítás forrása szélesebb, mert nem kizárólag bizonyítékok közvetlen felhasználásával történik, hanem természeti és társadalmi összefüggésekből kiindulva, következtetések útján is.

3. Indokolt ez a megkülönböztetés tételesjogi szempontból is. A felülmérlegelési tilalom hatóköre ugyanis kizárólag a bizonyítékok szelektálási folyamatának végeredményére vonatkozik, vagyis arra, hogy az elsőfokú bíróság melyik bizonyítékot fogadta el, és melyiket vetette el. Nem vonatkozik viszont a tény- és tényállás-megállapítás területére, ahol valamennyi elfogadott bizonyíték iratok szerinti felhasználásával, logikus következtetésekkel, a logikai teljes alap elve alapján, vagyis: megalapozottan kell dönteni. *A megalapozottság tehát a tényállásra, míg a mérlegelés a bizonyítékokra vonatkozik.* E két fogalom differenciálása képezi az alapját az első- és másodfokú bíróság közötti tény-megállapítási jogkör-megosztásnak, ezért kulcsfontosságú, az igazságszolgáltatási rendszer működését alapvetően befolyásoló, gyakorlati jelentőséggel is bíró kérdésről van szó. E felismerést nehezíti, hogy a közvetlen bizonyítékok esetében a bizonyíték és a bizonyítandó tény különbsége elhalványul, a bizonyíték elfogadása ugyanis „automatikusan” – vagyis további következtetések igénye nélkül – a tanúsított tény megállapításával jár. Hangsúlyozandó azonban, hogy a közvetlen bizonyítékok jelentősége egyre csökken, a modern bűnügyek bizonyítási anyaga javarészt közvetett bizonyítékokon alapul.
4. A mérlegelés jogilag szabályozott folyamat, amely két részből áll: az egyenkénti (analitikus) értékelésből, ami csak kizáráshoz vezethet, de elfogadáshoz nem, és a bizonyíték-összességre kiterjedő (szintetikus) értékelésre, amely a végső döntésre vezet. A jogalkotó ennél részletesebb szabályokat nem határozott meg, így rendszerünkben nincsenek szabályok a bizonyítékok bizonyító erejének számszerűsítése, illetve összemérésük alapképlete vonatkozásában sem. Ez azonban nem vezet ahhoz, hogy a magyar bizonyítási rendszer teljesen szabad (vagyis a bizonyítékoktól független, a jogalkalmazó erkölcsi érzéseire alapozott, indokolásra sem szoruló) volna. A mérlegelést ugyanis a bizonyítékok megkötik, és a jogalkalmazói szabad választás csupán a bizonyítékok által felkínált alternatívák között illet meg, és ott is csak az észszerűség keretei között.

A mérlegelés a fentiek alapján racionális művelet, vagyis a jogalkalmazónak nem éreznie, hanem felismernie kell a bizonyítékok által tükrözött igazságot. Szűk körű kivételként határozható meg, amikor a bíróságnak – objektív kapaszkodó hiányában – kizárólag a szavahihetőségre kell alapoznia a döntését. Mivel az ügyészség ilyen ügyekben kerüli a vádemelést, ilyen döntések javarészt magán- és pótmagánvád alapján folytatott ügyekben fordulhatnak ritkán elő.

5. A fentiekkel összhangban tételesjogilag a jogalkalmazói meggyőződésnek is észszerűnek kell lennie. Ez azt jelenti, hogy a meggyőződést a bizonyítékoknak kell befolyásolniuk, és nem fordítva: a meggyőződés nem lehet a bizonyítékok szelektálását irányító tényező. Utóbbi felfogás a meggyőződést irracionálisnak (erkölcsi meggyőződésre, érzelmekre alapított) tartja. Az irracionális meggyőződés alapjára helyezkedés a mérlegelésről nem tud számot adni, ezért azt kerüli, vagy csupán a már meghozott döntés utólagos racionalizációjára képes, ekként a jogalkalmazói önkény kiindulópontját képezi. Az észszerű meggyőződés törvénybe iktatásának nem az a célja, hogy a jogalkalmazót feloldja a racionális döntések meghozatala és annak tüzetes indokolása alól, hanem a lelkiismereti tehermentesítés és a döntéshozatal önállóságának biztosítása, vagyis az önkény lehetőségének csökkentése.
6. Bár az indokolás jelentősége közismert, a magyar tételesjog kevés biztosítékot ad arra, hogy a döntések indokai a valóságnak megfelelően, teljes terjedelemben, áttekinthetően, az eljárásban részt vevők számára is érthető módon megismerhetőek legyenek. Az indokolási kötelezettség megszegésére alapozott hatályon kívül helyezési jogkör szűkítése ezt még inkább nyilvánvalóvá tette.
7. A magyar jogászképzésben a bizonyítással kapcsolatos tudnivalókra nem helyeznek megfelelő hangsúlyt, azok ismeretét kis túlzással adottnak veszik. Ez nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a jogalkalmazók a részletesen nem szabályozott kérdésekben – mint például a mérlegelés szerepe és módja, a meggyőződés jelentése – a törvényhozó szándékaitól eltérő döntéseket hozhassanak.
8. Ezzel összefüggésben megállapítható, hogy a nagyfokú mérlegelési szabadság csak igen tudatos, rendkívül észszerű és tapasztalt jogalkalmazói kar esetén működhet annak az ideálnak megfelelően, amelyre tekintettel a törvényhozó a mérlegelési szabadságot biztosította. Mint láttuk, ilyen fokú szabadságot távolról sem minden jogállam bírái élveznek. A gyakorlatban ez a szabadság kritikus momentumokhoz, így például bizonyítási „axiómákhoz” – érvelési panelekhez, sémákhoz – vezethet. Ezek a törvényhozó akaratával éppen ellentétben nehezítik az igazság elérését.

9. A büntető jogalkalmazás döntéseinek indokolása gyakran elmarad az elvárhatótól (mind a magyar felsőbb bírósági gyakorlat, mind az EJEB, mind pedig az ügyfelek elvárásaitól). Az ezen a területen meggyökeresedett beállítódásokat a törvény vonatkozó szabályainak *lex imperfecta* jellege nem tudja feltétlenül megváltoztatni.
10. Nem kizárt, hogy az indokolások színvonala mögött a jogalkalmazók egy részének azon gondolkodási sajátossága is meghúzódik, hogy a meggyőződést irracionálisként fogják fel, és *de facto* – valószínűleg részben öntudatlanul – a teljesen szabad bizonyítási rendszer hívei. Elősegíti ezt, hogy a magyar eljárásjog szerint a bírónak a bizonyításvételt megelőzően át kell tanulmányoznia a nyomozási iratokat, vagyis azokat a bizonyítékokat, melyek várhatóan a bizonyítási eljárás gerincét fogják képezni. Ez előítéletet kelthet, legalábbis ezzel szembeni garancia nincs. Úgy tűnik továbbá, hogy a bizonyítékok mérlegelésének kiindulópontja a gyakorlatban főként a vádlottról, kisebb részben pedig a sértettől nyert benyomás. Mindezek a tényezők a bizonyítékokról az erkölcsi jellegű megérzésekre terelik a döntéshozó figyelmét. Ez viszont az erkölcsi alapon indított támadásoknak is táptalajt adhat, ami a bírói függetlenség-érzetet sérti.
11. A fentiek azzal a sokszor tetten érhető gyakorlattal jártak, hogy a „mérlegelés” kifejezés jelentését kiterjesztették a tény- és ténymegállapítás területeire is, és ennek megfelelően kiterjesztették a felülmérlegelési tilalom körét is. Ebben a felfogásban a tényállás egésze a mérlegelés eredménye, ennélfogva nem csak a bizonyítékok, de az elsőfokú tényállás egésze megköti a másodfokú bíróságot (a másodfokú bizonyítás csekély jelentőségüként kezelt kivételétől eltekintve). A másodfokú bíróság meggyőződése előtt ezért kizárólag az az út maradt, ha az indokolási kötelezettség megszegésére hivatkozással az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte, majd – sokszor az elsőfokú bíróság függetlenségét is figyelmen kívül hagyó módon – iránymutatást adott az eljárás megismétlésének mikéntjére. Ez volt a fő motívum a Kúria által indokolatlanul nagy volumenűnek talált kasszációs gyakorlat kifejlődésében. A kasszációs gyakorlat tehát mélyen fekvő okok következménye volt, ennélfogva megfelelő irányba terelése is feltételezi a kiváltó okok nagy részének megszüntetését.
12. A jogalkotó, a Kúria és a Legfőbb Ügyészség kasszációs gyakorlat megváltoztatását célzó tevékenysége tehát közvetlenül érintette a mérlegelés fogalmának szűkítését a gyakorlatban tapasztaltakhoz képest. Ma felsőbb bírósági iránymutatás is megerősíti, hogy a mérlegelés kizárólag a bizonyítékok szelektálását jelenti, ennek megfelelően a másodfokú reformáció alól csak ennek eredménye élvez mentességet, a tény- és tényállásmegállapítás más területei nem.

Ha ez a jogértelmezés gyakorlattá válik, az több területen is pozitív változásokat generálhat:

- növekedhet a megalapozatlan ítéletekkel szembeni fellebbezések hatékonysága (különösen a megalapozatlan felmentésekkel szemben),
- csökkenhet az indokolatlan hatályon kívül helyezések száma,
- ezáltal javulhat az ítélkezés időszerűsége,
- javulhat az elsőfokon eljáró bírák függetlenségének helyzete,
- az indokolt szintre csökkenhet az ügyészek vádemeléskor gyakorolt öncenzúrája, melyet az indokolatlan felmentéstől való félelem okoz,
- javulhat az ítélkezés szakmai színvonala (különösen az érvelési, indokolási színvonal),
- ezáltal az eljárásban részt vevők számára könnyebben elfogadhatóvá válhatnak az ítéletek, nőhet az igazságszolgáltatás tekintélye.

Ezeknek a pozitív változásoknak az egyik feltétele, hogy a másodfokú bírák hajlandók legyenek az eddigiéknél sokkal sűrűbben fellebbezési jogot adni döntésükkel szemben, mivel tényállásjavítási lehetőségeikkel gyakrabban élve az eddigiéknél többször lesz szükség az elsőfokú döntés teljes megváltoztatására. Ez fokozott felelősségük vállalását is megköveteli, és hogy ezt megteszik-e, jogtudatuk függvénye. Mindenesetre rájuk is vonatkozik Elek Balázs idézett gondolata: meggyőződésüket befolyásolhatja, hogy hatályon kívül helyező és megváltoztató ítéletük fellebbezhető. Ennek elkerülése csak az elsőfokú ítélet helybenhagyásával lehetséges, melynek érvelési paneljeként a mérlegelés támadhatatlansága mellett az elsőfokú ítélet megalapozottsága is használható. A másodfokú bírák és ügyészek reakcióján múlik ezért, hogy a ténybeli nagyreformációra és a hatályon kívül helyező végzés fellebbezhetőségére alapozott rendszer beváltja-e a hozzá fűzött reményeket, vagy kontraproduktívnak bizonyul, és a helytelen döntések helybenhagyására vezet.

Bárhogy is alakul a tételesjog és a gyakorlat, a pozitív változások meggyökeresedéséhez szükség van a jogászképzés és a bírói-ügyészi gyakorlat további megújítására, a mérlegeléssel és ténymegállapítással kapcsolatos tudnivalók szervezett oktatására is. E nélkül nem várható a terminológia egységesedése, melynek hiánya – remélhetőleg sikerült ezt bizonyítani – az egyik legfontosabb oka (volt?) a felülmérlegelési tilalom kiterjesztett értelmezésének.

TILKI KATALIN*

A környezeti elemeket veszélyeztető/ károsító cselekmények — helyzetkép és jövőbeli irányok

Konferencia összefoglaló

Az Országos Kriminológiai Intézet a Magyar Tudomány Ünnepe 2024 programsorozat alkalmából 2024. november 18-án széles körű érdeklődést kiváltó szakmai-tudományos konferenciát és továbbképzést rendezett, A környezeti elemeket veszélyeztető/károsító cselekmények – helyzetkép és jövőbeli irányok címmel. Az ügyészek, valamint az AJBH, a jövő nemzedékek érdekeinek a védelmét ellátó biztoshelyettes, az Agrárminisztérium, valamint a nemzeti park igazgatóságok érdeklődő kollégái mellett a konferenciához csatlakoztak a pécsi (PTE ÁJK) és a miskolci egyetem tanárai, továbbá az ELTE és a PPKE JÁK PhD- és joghallgatói.

Barabás A. Tünde, az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója köszöntötte a konferencia résztvevőit. Megnyitójában kiemelte, hogy a rendezvény tárgyát a környezet elemei, nevezetesen az élőhelyek, az erdők, a fokozottan védett és védett állatok és növények, valamint a vizek és a talaj alkotják. A meghívott kiváló szakemberek segítségével bemutatásra kerül ezek védelme, helyzete, illetve károsítása. Hangsúlyozta, hogy a természet megóvása érdekében széles szakmai összefogásra van szükség. Többek között ezért is került sor erre a szakmai-tudományos találkozóra.

* TILKI Katalin, tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

Bevezető előadásában *Tilki Katalin*, az Országos Kriminológiai Intézet munkatársa, „*A természetkárosítás bűncselekmények (Btk. 242. §) elbírálásának magyar gyakorlata a környezet büntetőjog általi védelméről szóló EU irányelv érvényesüléséről szóló értékelés alapján*” című kutatás vezetője a vizsgálat főbb eredményeit ismertette. Elmondta, hogy a kutatás célja áttekintést adni a természetkárosítás jogalkalmazói gyakorlatáról. A vizsgálat a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2008/99/EK irányelv legfontosabb pontjaiból és az irányelv érvényesüléséről szóló értékelésből [SWD(2020) 260 final] indult ki. A kutatás alapját olyan 2015–2021 közötti büntetőügyek képezték, amelyekben természetkárosítás (Btk. 242. §) miatt jogerős döntés született. Összesen 123 ügy került a mintába. A jogesetek alapján azt lehetett megállapítani, hogy feljelentéseket általában a NAV megyei adó- és vámigazgatósága, a nemzeti park igazgatóság igazgatója, valamint a rendőrség tett. Az elemzés alapjául szolgáló ügyekben a legjellemzőbb elkövetési magatartás a fokozottan védett élő szervezet vonatkozásában az egyedek jogellenes megszerzése, elpusztítása volt. Ez tipikusan ürgék elejtésével; barnamedve lelövésével, eltulajdonításával; lepke csapdába ejtésével, valamint kuvik és fehér gólya lelövésével valósult meg. Emellett legtöbbször a 338/97/EK rendelet A és B mellékletének hatálya alá tartozó élő szervezet egyedének, illetve védett növények és védett madarak jogellenes behozatalával, továbbá védett állatok tartásával és elpusztításával valósult meg. Az elemzésből kiderült, hogy a bíróság jogerős ítéleteiben legtöbbször felfüggesztett szabadságvesztést, illetve pénzbüntetést és közérdekű munka büntetést szabott ki, az intézkedések közül pedig próbára bocsátást alkalmazott. Az előadó kitért a jogesetek vizsgálata és a jogalkalmazás során körvonalazódott problémákra is, majd zárszavában javaslatokat fogalmazott meg.

Ezt követően a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Teremtésvédelmi Kutatóintézetének tudományos főtanácsadója, *Zlinszky János* arról beszélt, hogy mit sért a természetkárosító. Abból indult ki, hogy a természet egy fészek és ebben nyugszik a társadalom. Majd kifejtette, hogy mi is a természetkárosítás. Elmondta, hogy a természet kívánatos állapotáról létezik egy közmegegyezés. Ez szabályokban is megjelenhet. Amikor valaki olyan hatást gyakorol a természetre, amely ezt az állapotot jelentősen és tartósan megváltoztatja, rontja, megszünteti, az a természetkárosítás. Majd felvázolta azt, hogy milyen rétegei vannak a természetkárosításnak, hány oka van annak, amiért megengedhetetlen. Ezt követően felhívta a figyelmet arra, hogy a Föld termékeny felszíne nem korlátlan, kb. másfél hektár termékeny föld és tenger jut egy emberre! Hangsúlyozta, hogy a természetkárosítás következtében az erőforrás-rendszer kapacitása szűkül, az emberi életet és gazdaságot ellátó nagy természetes alrendszerek

destabilizálódnak. Kiemelte, hogy a természetkárosítás azon túl, hogy jogsértő, szűkíti a társadalom lehetőségeit, ostobán lemond a vezérlés lehetőségéről, valamint igazságtalan a szegényekkel és a jövő nemzedékekkel szemben, még a természet méltóságának sérelme is fölmerül. A természet méltósága kapcsán beszél arról, hogy ez a Bibliában számos helyen tükröződik. Majd végül kitért arra, hogy a *Laudato si' enciklika* mi mindenre emlékezteti az embert.

A környezeti elemek Alaptörvényben biztosított védelméről *Bándi Gyula*, a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó biztoshelyettes tartott prezentációt. Előadását annak hangsúlyozásával indította, hogy az ember saját magával háborúzik, egy rettentően veszélyes lénné vált. Ezt követően beszélt az Alaptörvény környezetvédelmi passzusairól, valamint a téma szempontjából legfontosabb alkotmánybírósági határozatokról. Ez utóbbi dokumentumok köréből felhívta a figyelmet többek között a visszalépés tilalmára, a megelőzés elsőbbségére, valamint arra, hogy a környezet védelmének kötelezettsége egyaránt terheli a tág értelemben vett államot és a természetes és jogi személyeket, ez a kötelezettség azonban nem lehet teljesen azonos az egyes jogalanyok vonatkozásában. Az állam oldaláról elvárható, hogy egyértelműen meghatározza mindazon jogi kötelezettségeket, amelyeket mind az államnak, mind pedig a magánfeleknek be kell tartaniuk. Kiemelte az Alkotmánybíróság azon megállapítását is, hogy a biológiai sokféleség megóvása hosszú távú gondolkodásmódot és szabályozást igényel. Ezen elvárásoknak a jogalkotó csak akkor tud eleget tenni, ha döntéseinek meghozatala során távlatosan, kormányzati ciklusokon átívelően mérlegel. Ez az érintett életviszonyok sajátosságai miatt hosszabb távú és folyamatos kodifikációs és tervező tevékenységet igényel. A tervezés pedig egyben a fokozatosság és kiszámíthatóság gondolatait is magában foglalja. Majd kifejtette, hogy a jövő nemzedékek védelme érdekében a jelen generációt milyen kötelezettségek terhelik. Végül hangsúlyozta, hogy a jelen és jövő nemzedékek elkülönítése nem lehetséges, mert ugyanazon emberiségről, magyarságról van szó, az emberi faj teljessége is csak egységében értelmezhető; a jövő nemzedékek védelmét a jelen nemzedékek kötelezettségeiként, önkorlátozásaként foghatjuk fel, aminek minimuma a károkozás tilalma.

Az élőhelyvesztés, élőhelyvédelem és élőhelyfejlesztés témakörébe *Faragó Sándor* vadbiológus akadémikus nyújtott betekintést. Előadásában az élőhely fogalmából indult ki, majd bemutatta azt, hogyan alakult a vadfajok terítéke Magyarországon az elmúlt száz évben, valamint kitért az ország vegetációjának, vízrajzának változására és a művelési ágak módosulására is. Rámutatott arra, hogy a mezei élettér élőhelyszerkezetének változása kihatott az egész életkö-

zösszegré, hiszen eltűntek olyan tájelemek, amelyek az élőhelyek összetettségén keresztül a magas biodiverzitást, azon belül az állatfajok sokféleségét biztosították. Részletesen bemutatta, hogy milyen környezeti tényezők hatnak az apróvad-populációkra agrárkörnyezetben. Hangsúlyozta, hogy a mezőgazdaság az apró vadállomány és általában a környezet fenntartható hasznosítása érdekében mindennemű technológiai folyamat során a környezetkímélő megoldásokat, berendezéseket alkalmazza. Az alkalmazkodó növénytermesztési rendszerek kialakítását támogatja, amelyek átfogják az egész mezőgazdasági termelést. Ilyen módok az integrált növénytermesztés, a precíziós növénytermesztés, az alternatív növénytermesztés. Ezt követően beszámolt a LAJTA és a MOSON Projekt fő eredményeiről. Előadása utolsó részében a vonuló vízivad populációkról, a vízivadfajok élőhelyválasztásáról beszélt. A hallgatóság számára kiderült, hogy professzor úr kezdeményezésére – Európában elsőként – jött létre a magyarországi vízivad kéméleti területek hálózata, amely napjainkban 42 vizes élőhelyen biztosítja a vízivadak nyugalalmát.

A szünet után az ökológiailag fenntartható erdőgazdálkodás lehetőségeiről beszélt a résztvevőknek *Ódor Péter*, az Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet igazgatója. Előadásában elsőként arra mutatott rá, hogy az emberi civilizáció alapvetően a természetkárosításra épül(t). Ezután bemutatta az európai erdők át- és visszaalakulását a történelem során. Az integrált természetvédelem kapcsán felhívta a figyelmet arra, hogy fontos a faanyagtermelési és a természetvédelmi szempontok harmóniájának kialakítása, az erdőgazdálkodás és a biodiverzitás kapcsolatának feltárása, valamint a különböző erdészeti beavatkozások erdei ökoszisztémára gyakorolt hatásának kísérletes vizsgálata. Felvázolta a fenntartható erdőgazdálkodás hajtóerőit is, amelyek három csoportba sorolhatók, nevezetesen az európai uniós szakpolitikai szándékok (biodiverzitás stratégia, erdőstratégia, természet helyreállítási rendelet); a hazai társadalmi elvárások (közjóléti funkciók iránti igény, vágásterületek, elkerített felújítások iránti ellenszenv, bizonyos élőhelycsoportok iránti fokozott érdeklődés); valamint a klímaváltozás közvetlen és közvetett hatásai. Körvonalazta azt is, hogy miben más a vágásos erdőgazdálkodás és az örökérdő gazdálkodás. Ezt követően elmagyarázta a konferencia résztvevőinek, hogy mi a holtfa és miért fontos ez a különböző állatok és növények számára. Előadása végén beszélt az Őrség projektről, valamint a Pilis-kísérletekről és ezek eredményeiről.

Fülöp Sándor, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Víz- és Környezetpolitikai Tanszékének docense a felszíni és a felszín alatti vizek védelmébe avatta be a jelenlévőket. Előadása elején a vízjog történetéről beszélt, ezután ismertette a vízjog fogalmát és felsorolta a vízjog alapelveit. Ezek a következők: az édesvíz

sérülékeny erőforrás; a részvételi vízgazdálkodás elve; a nők szerepe a vízvételben (a fejlődő országok többségében a nők kiemelt szerepet visznek a családjaik vízellátásában); a vizek gazdasági értékének elismerése; valamint az integrált vízgazdálkodás elve. A vízvédelmi és a vízgazdálkodási jog összefüggése és elhatárolása kapcsán kifejtette, hogy a vízvédelmi jog a környezetvédelmi jog egyik ágazata, a vízgazdálkodási jog a gazdasági igazgatási jogágazatok közé tartozik; a vízvédelmi jog a vizek minőségi védelmével, a vízgazdálkodási jog pedig a vizek mennyiségi szempontú elosztásával, felhasználásával foglalkozik; a vizek mennyiségi és minőségi kérdései szorosan összefüggenek; de a két jogág szemléletében jelentős különbségek is vannak, amelyek elsősorban a vízvédelmi jog rendszerszerű megközelítésével függenek össze; az azonosságra és különbségekre tekintettel a két terület hol egy jogágazatba tartozik, hol meg szétválik. A vízjog természetvédelemmel való kapcsolatáról elmondta, hogy a vizes élőhelyek fennmaradása megfelelő minőségű és mennyiségű víz biztosításától függ, másfelől viszont a különböző lápok, mocsarak, part menti természetvédelmi területek fontos szerepet játszanak a vizek megtisztításában. Ezt követően többek között beszélt a kutak szabályozásáról és a folyók jogi személyiségéről. Az utóbbi jogi tartalmával kapcsolatban elmondta, hogy ez nincs teljes átfedésben a személyek jogaival, viszont mindenképpen tartalmazza az ügyféli jogot és a perképeséget, a szerződések kötésére és érvényesítésére irányuló jogot, valamint a tulajdonjogot. Ezekhez a jogképeségekhez, mint minden jogi személynél, a jogi képviselő révén kapnak cselekvőképességet. A másik oldalon viszont számos olyan jogot tartalmaz, aminek csak természeti képződmények esetében van értelme, ilyen például az ökoszisztémák integritása és a szennyezések megakadályozása. Egy kényes egyensúlyt kell találni az állami elismerés és támogatás, valamint a jogi képviselő függetlensége között. Ezen kívül is gondoskodni kell a folyók jogainak érvényesítéséhez szükséges intézményi, költségvetési, kommunikációs stb. feltételekről. Nemzetközi folyókra eddig nem alkalmazták a jogi személyiség koncepcióját – holott ez egy lehetőség lenne az együttműködés új szintjére.

Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Jövő Nemzedékek Érdekeinek Védelmét Ellátó Biztoshelyettes Titkárságának vezető-főtanácsosa, *Zentainé Gáspár Vera* a talaj helyzetét és védelmének alaptörvényi rendelkezéseit világította meg. A talajt veszélyeztető tényezők közül kiemelte többek között a területrendezést, a lebetonozást, valamint a ásványianyag-kitermelés és vidékfejlesztés mellett a fizikai, biológiai degradációt, a talaj vízháztartásának szélsőségessé válását, továbbá a talaj tápanyagtartalmának, tápanyagforgalmának kedvezőtlen irányú megváltozását. Hangsúlyozta, hogy a sok fajtából álló, diverz, összetett, stabil, jó állapotú ökológiai rendszerek (köztük talajok) előnyei a szélesebb körű

ökoszisztéma-szolgáltatás nyújtása, a társadalmi és gazdasági haszon, az emberi egészség és jóllét, illetve a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés, valamint a fenntartható gazdasági növekedés feltételeinek biztosítása. Az egészséges környezet hiányában veszélybe kerülnek az élethez, az egészséghez, a biztonságos élelmiszerhez és a tiszta ivóvízhez fűződő alapvető jogok. Az előadó kitért a környezetvédelmi törvény földvédelmi szabályaira és felsorolta, hogy a földvédelem elsősorban a földfelszínre, a felszín alatti rétegekre, a talajra (beleértve a termőképességét, szerkezetét, víz- és levegőháztartását, valamint élővilágát), a kőzetekre és az ásványokra terjed ki. Ez követően ismertette a termőföldvédelmi és természetvédelmi törvény talajvédelmi vonatkozásait. Számba vette a kapcsolódó szankciókat és a talaj károsítása esetén szóba jöhető büntetőjogi tényállásokat is. Hangsúlyozta, hogy a szabálysértési jogban a talajvédelmi szabályozás gyenge; a talajt büntetőjogi eszközökkel is jobban kellene védeni; kevés a (büntető, illetve szabálysértési) ügy a talajvédelem területén. Rámutatott, hogy az Európai Unióban még mindig nincs Talajvédelmi Irányelv. A talajjal kapcsolatos jövőbeli elvárások kapcsán beszélt egyebek mellett az elsvatagosodás és aszály elleni küzdelemről szóló ENSZ egyezményről, az Európai Unió talajvédelmi, biodiverzitás stratégiájáról, a „termőföldtől az asztalig” stratégiáról és a talajegészség irányelv-tervezetről. Végül kitért a természet helyreállításáról szóló EU 2024/1991. számú rendeletre. Kihangsúlyozta, hogy a rendeletben szereplő legfőbb prioritások közvetlenül kapcsolódnak a talajvédelemhez is, például a mezőgazdasági ökoszisztémák helyreállítása, a talaj szervesszén-készletének növelése terén.

A konferencia utolsó előadását a Sinergie Solutions munkatársa, *Zlinszky András* természetvédelmi biológus tartotta a műholdképekről, mint a természetkárosítás bűncselekmények bizonyításának egyik eszközéről. A műholdképek részletes áttekintése után a nyílt földmegfigyelési programokról beszélt, majd felvázolta a Copernicus Data Space Ecosystem ökoszisztéma rendszert. Ez a program ingyenes és azonnali hozzáférést biztosít műholdfelvételekhez. Azzal a céllal hozták létre, hogy adatokat állítsanak elő a környezetkutatás, a mezőgazdaság, a katasztrófa-védelem és a hajózás területén. Ezt követően bemutatott egy példát a klímaváltozás illusztrálására műholdképek segítségével, majd felsorolta, hogy a műholdképek mely területeken használhatók fel a legjobban. Az egyik ilyen szegmens a Közös Agrárpolitika támogatásainak ellenőrzése (pl. a parcellák elhelyezkedése, a művelés típusa vagy a kérelmezett támogatás feltételeinek betartása), a másik az erdő monitoring (rendszeres, automatizált adatfeldolgozás segítségével azonosítják az esőerdők irtásának első lépését, az illegális utak kialakítását), valamint a kronológiai (egy esemény időpontjának meghatározása, pl. egy nádas terület csökkenése, eltűnése). Az

előadó mindebből arra a következtetésre jutott, hogy a műholdképek segítségével bárki gyűjthet adatokat feltételezett környezeti bűncselekményekről. Ezek lehetővé teszik egyes folyamatok automatizált azonosítását, így az ellenőrzés, nyomon követés lényegesen pontosabb lehet. Elsősorban a nagy térbeli kiterjedésű folyamatok utólagos kiértékelését segítik a műholdfelvételek. Viszont nyitott kérdés, hogy milyen technikai feltételei vannak a műholdképek jogi eljárásokban történő felhasználásának, illetve milyen jogosultságok vonatkoznak az esetlegesen bizonyító erejű piaci felvételekre.

A konferenciát Tilki Katalin a következő idézettel zárta:

„Az Anyatermészet teremtése határtalan és felfoghatatlanul változatos [...]. A Föld, az ő inspirációja. Itt minden elem egybeolvad és keveredik a finomra hangolt ökoszisztémák elegáns egyensúlyában, amelyet az élet hálójaként ismerünk. Mivel sokáig azt hittük, hogy mi vagyunk a bolygó legintelligensebb életformája, nem értékeltük, hogy csak egy parányi része vagyunk a kozmikus teremtésnek. A természet megzabolázásának vagy meghódításának gondolata felfedi önteltségünket [...], amely a természet kényes egyensúlyát aggasztó irányba billentette. [...] Rendkívüli felfordulással kell szembenéznünk, mivel a természet meggyógyítja az ostobaságunk által okozott károkat. Minél jelentősebb mértékben élünk vissza a természet rendjével, annál nagyobb a feladatunk, hogy kijavítsuk azt... De az utolsó szó mindig az Anyatermészeté.”

(Ma Deva Palma)

SZÉLES ISTVÁN*

Az embercsempészes büntettének minősítési kérdései, különös tekintettel a sanyargatásra és a társas elkövetési formákra¹

Napjainkra az illegális migráció tömegjelenséggé vált, melynek egyik legjellemzőbb formája a Törökországból Európába lépve a Balkánon keresztül húzódó, végső soron Nyugat-Európába vezető úgynevezett „balkáni” útvonal. Magyarország ezen az útvonalon fekvő tranzitország, melyen belül Győr-Moson-Sopron Vármegye a szerb határ felől induló és a nyugati határ felé tartó migrációs útvonal végén található.

A bűncselekmény nyomasztóan fokozódó előfordulásának visszaszorítása érdekében a vármegye nyomozó hatóságai önállóan, majd a szomszédos Ausztria és Szlovákia hatóságaival együttműködve 2019 decemberétől összehangolt akcióba kezdtek, melynek keretében folyamatosan azonosítják és vonják intézkedés alá a megye gyorsforgalmi útjain gépkocsival menekülteket szállító embercsempészeket. Ennek következtében az embercsempészek száma a vármegyében három év alatt a huszonhatszorosára emelkedett. A letartóztatások száma két év alatt több mint a négyszeresére emelkedett, az embercsempészek miatti vádemelések száma pedig két év alatt a tizennyolcszorosára nőtt.² 2022-ben 393 személy követett el a vármegyében embercsempészt, akik közül 368 külföldi állampolgár volt.

* SZÉLES István, vezetőhelyettes ügyész, Győri Járási Ügyészség

¹ A dolgozat a Legfőbb Ügyészség által 2023 novemberében szervezett XXXIII. Szakmai-Tudományos Konferencián elhangzott előadás anyaga.

² Éves jelentés a Győr-Moson-Sopron Vármegyei Főügyészség 2022. évi tevékenységéről.

Látható tehát, hogy az embercsempészesek számának drasztikus emelkedése olyan jelentős terhet rótt a vármegye ügyészségeire, hogy megoldást kellett találni a büntetőeljárások törvényes, de hatékony lezárására. Mindemellett az ügyintézői tapasztalatok azt mutatták, hogy a nyomozások sem a tényállások jelentősebb tisztázását, sem az addig ismeretlen elkövetők felderítését nem eredményezték, kis túlzással azt lehetett mondani, hogy több hónapnyi letartóztatást és nyomozást követően ugyanazzal a tényállással lehetett vádat emelni, mint ami a letartóztatás elrendelése iránti indítványban is szerepelt.

A megoldást a terheltek bíróság elé állításában láttuk. A bíróság előtti felelősségre vonás ezen módja persze csak akkor lehetséges, ha a büntetőeljárás törvény rendelkezéseinek betartása mellett valamennyi büntetőjogi fő kérdés és a minősítés szempontjából releváns körülmények is tisztázottak, valamint az egyéb kérdések is eldönthetők, mint például az elkobzás, vagyonelkobzás, lefoglalt bűnjelek kiadása stb. Mindebből egyúttal az is következik, hogy bizonyos esetekben a terheltek bíróság elé állítása nem lehetséges. Ilyen esetek például, ha az ügy nem egyszerű megítélésű, más bűncselekmény gyanúja is felmerül (például közlekedési bűncselekmény), szakértőt kell bevonni, a bünszervezetben történt elkövetést alátámasztó adatok egyértelműek³, a csempészaút tulajdonjoga nem tisztázott, a minősített esetek megállapítása további vizsgálatot igényel stb.

Tapasztalataim szerint a napi ügyintézésben alapvetően két olyan kérdéskör merült fel, amely az embercsempészesek minősítése körében alaposabb megfontolást igényelt. Ezek közül az egyik *a csempészett személy sanyargatásával való elkövetés bírósági, ügyészségi megítélésében mutatkozó egyenetlenségek*, a másik a társas elkövetési formák közül *a bünszervezet megállapítása a bűncselekményben sofőrként részt vevő elkövetők esetében*.

Ha az embercsempészes minősítési rendszerét megnézzük, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 353. § (1) bekezdésben szabályozott alapeset 1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett. Az embercsempészesek jellemző elkövetési módját (a migránsok szállítását) tekintve a bűncselekmény alapesetét az az elkövető valósítja meg, aki egy személyt szállít, ingyen. Ez az eset kimondottan ritka.

A törvényi tényállás (2) bekezdése sorolja fel azokat a minősített eseteket, amelyek 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendők. Ezek a dömpingügyek, így a súlyosabb esetért felel az elkövető, ha cselekményét vagyoni haszonszerzés végett, az államhatár átlépéséhez több személynek segítséget nyújtva, vagy az államhatár rendjének védelmét biztosító létesítmény, illet-

³ Bf.989/2022/37., 16.

ve eszköz megsemmisítésével vagy megrongálásával követi el. Ez utóbbi eset Győr-Moson-Sopron Vármegyében szintén igazán ritka, vármegyénkben nincs technikai határzár, a déli határon való átjutás módja pedig észszerű keretek között az észak-nyugati határszélen való elfogáskor már nem felderíthető. Ehhez képest a vagyoni haszonszerzés végett történő elkövetés rendszeres. Ebben a körben elsősorban azt kell kiemelni, hogy ennek a minősítő körülménynek a megállapításához nem szükséges, hogy a csempész sofőr meg is kapja a fuvardíjat, elég, ha az ígért vagyoni előnyre tekintettel vállalta a szállítást. Egyébként is az a jellemző, hogy az elkövetők utólag kapják meg a fuvardíjat. Ugyan nyilvánvaló, hogy a sofőrök anyagi ellenszolgáltatás fejében vállalkoznak a bűncselekmény elkövetésére, azonban ez a felvetés önmagában nem vezethet a minősített eset megállapításához. A bíróság előtti vádképviseleti tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy ha akár a terhelt, a tettestárs vagy a szállított személyek vallomása, a telefonokból lefoglalt üzenetek tartalma, a gyanúsítottnál talált pénz neme, összege, vagy más körülmény a haszonszerzési célt alátámasztja, a bíróság a súlyosabb minősítés szerint állapítja meg a terhelt bűnösségét. Az államhatár átlépéséhez több személynek való segítségnyújtás megállapítása a tipikus felderítési formánál általában nem okoz problémát, hisz a csempészautó fel-tartóztatásakor a csempészett személyek száma egyértelműen megállapítható.

A törvény (3) bekezdése sorolja fel az 5 évtől 10 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett eseteket, amelyek közül a fegyveresen, felfegyverkezve, üzletszerűen vagy bűnszövetségben való elkövetés megítélése általában nem okoz nehézséget, hiszen ezek tartalmát a joggyakorlat más bűncselekmények kapcsán is megfelelően kimunkálta. Némiképp más a helyzet a (3) bekezdés a) pontjában meghatározott, csempészett személy sanyargatásával való elkövetés esetén.

Véleményem szerint a sanyargatás megállapítása több tényezőtől függ, és bár minden eset más, de akkor lehet sanyargatásról beszélni, ha ezen tényezők mindegyike azonos irányba hat és a szállított személyek testi-lelki gyötrelmét eredményezi. A Btk.-ban számos bűncselekménynél (személyi szabadság megsértése, emberkereskedelem és kényszermunka, közösség tagja elleni erőszak, jogellenes fogva tartás stb.) szerepel a sanyargatás minősítő körülményeként. Ezen bűncselekmények esetén a tényállás a sértettek sanyargatásáról beszél, míg az embercsempészésnél a csempészett személyek sanyargatásáról. A szállított migránsok ugyanis az embercsempészés büntettének nem sértettjei, hanem a passzív alanyai. Ettől persze a sanyargatás gyakorlatban kialakult tartalma nem kell hogy más legyen egy migráns és mondjuk a közösség tagja elleni erőszak sértettje esetében. A sanyargatás azonban egy olyan minősített eset, amelyet mindig az adott sértett vagy passzív alany vonatkozásában kell vizsgálni, tekin-

tettel kell lenni az érintett életkorára, személyiségére, szocializáltságára stb. A csempészett személyek helyzete ugyanis annyiban sajátos, hogy a mindennapi ember számára eleve szokatlan, akár embertelennek tűnő körülményeket vállaltak annak érdekében, hogy úti céljukat elérjék. Ettől még esetükben sem megengedett, hogy önálló akaratukat elveszítve kerüljenek emberi mivoltukban kiszolgáltatott helyzetbe. Akkor azonban, amikor csak a szállítás módjával együtt járó kellemetlenségek sújtják a csempészett személyeket, például teherszállító autóban való összezsúfolt utaztatás, vagy a kevés egy főre jutó légköbméter, ezek a körülmények véleményem szerint *nem eredményezhetik* automatikusan a sanyargatással történő elkövetés megállapítását.

A társas elkövetési formák közül a Btk. 353. § (3) bekezdés e) pontja szerinti bűnszövetség mellett a legalapvetőbb a társtettesként történő elkövetés. Lényegében, aki részt vesz a bűncselekményben, az mind tettes, mivel az embercsempészes egy *sui generis* bűnszegédi magatartás. Tehát társtettesi elkövetésről beszélünk minden olyan esetben, amikor az elkövető a cselekménnyel összefüggésben valaki más szándékos, a cselekményt előmozdító jellegű magatartását felismeri. Ilyen, ha tud a migránsokat határon átkísérő embercsempészeiről, mástól kapja az útvonalra, célállomásra vonatkozó koordinátákat, egyéb információkat, az autó nem a sajátja vagy nem ő bérelte, azt más bocsátja rendelkezésére stb.).

A bűnszervezet legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése. A bűnszervezet fogalmából, az embercsempész csoportok ismert működéséből, az elkövetések jellegéből egyértelműen következik, hogy valamennyi ilyen bűncselekményt bűnszervezet tagjai követik el. Az ennek kapcsán felmerülő kérdés leginkább az, hogy ezt a körülményt az elfogott sofőr esetében is meg lehet-e állapítani, lehet-e bizonyítani. Ehhez azt kell vizsgálni, hogy az elkövető az elkövetés ismérvei alapján tisztában volt-e azzal, hogy saját tevékenységét legalább három személy – bűnszervezet kritériumait magán hordozó – összehangolt működése keretében fejti ki.⁴ Fontos, hogy a jelenlegi bűnszervezet-fogalom nem kívánja meg valamennyi részt vevő személy hierarchiában való elhelyezkedését. Elegendő akár egy résztvevő, aki szervező, irányító vagy koordináló tevékenységet lát el a feladatok megosztása során. Ez a körülmény ugyanis már megalapozhatja a hierarchikus szervezet kritériumának megállapítását. A dömpingügyekben a sofőrök elfogása a tipikus,

⁴ Nf. 1332/2021/8-I. 6. pontja.

a tapasztalatok szerint innét a bűnszervezet felgöngyölítése nagyon nehézkes. Elsősorban azért, mert maguk az elfogott csempészek és migránsok sem érdekeltek a szervezők kiadásában vagy az azonosításukban való együttműködésben. A gyakorlatban azonban előfordulnak olyan esetek, amikor az elfogott embercsempész olyan személyekkel állt kapcsolatban, akik közül legalább egy szervezőként már beépült a bűnszervezeti hierarchiába. Ilyen személyek lehetnek az előfutók, akik az útvonalat biztosítják a szállító jármű számára, a kifizetők, akiktől a sofőrök utólag, egy-egy sikeres fuvar után kapják a pénzt, a beszerzők, akik a sofőröket toborozzák, vagy a beszerzők, akik a szállításhoz a gépkocsikat biztosítják. Amennyiben a sofőr és a szervező közötti kapcsolat a rendelkezésre álló adatok alapján konkretizálható, meg lehet kísérelni – akár csak a sofőr vonatkozásában is – a bűnszervezetben elkövetés bizonyítását, de ezekben az esetekben is a bizonyítékok alapos elemzésével kell mérlegelni azt, hogy az adott ügyben a további nyomozási cselekményektől észszerű határidőn belül várható-e más eredmény.⁵ Amennyiben nem, úgy álláspontom szerint a helyes döntés a sofőrként elfogott elkövetővel szemben az eljárást gyorsító külön eljárás, a bíróság elé állítás alkalmazása.

Az embercsempészekkel szembeni hatékony fellépés része az is, hogy megfelelően szigorú büntetések kerüljenek kiszabásra. Ennek egyik feltétele, hogy a minősített esetek felmerülése esetén a megfelelő minősítés mellett indítványozzuk a büntetékiszabást, de ezen minősített eseteket csak akkor lehet megállapítani, ha annak feltételei valóban adóttak.

⁵ Nf. 1332/2021/8-I. 5. pontja.

HARMATI JUDIT*

Virtual Crime¹

In my essay, I would like to examine whether crimes can be committed online within the in-game platforms; and the examinations also intends to cover the issue of certain crimes that might be performed in the online sphere.

The study was inspired by a very practical idea. In case a multiplayer online game was played, and in-game credits for real money to develop the character or valuable goods were bought within the game, could it possible that we become a victim when our character suffers illegal losses of these in-game assets? According to my hypothesis it is conceivable that a crime could be committed solely in virtual space, but the assessment and investigation may raise a number of problems. When writing my essay, I have taken some mental journeys through the in-game platforms and examined the answers to the questions raised from a legal and practical perspective.

VIRTUAL CRIME

Hereby I deal with virtual crime or in other words, in-game crime that is realised typically in a multiplayer online game and in the Metaverse. By virtual crime, the feasibility is meant in a narrower sense than cybercrime. In this context, cybercrime refers to crimes that can be committed by using a computer or

* HARMATI Judit, Seconded prosecutor at the Chief Prosecutor's Office of Hajdú-Bihar County

¹ The essay is the extract of the presentation on the 33th Professional-Scientific Conference of the Office of the Prosecutor General.

the internet, but by virtual crime, crimes can be committed exclusively in the online gaming space, on the various in-game platforms.

By crime, such behaviour is understood when players go beyond the permitted conduct, such as car theft or murder of hire, which are precisely the part of the game and which are acceptable within the game. Since all games are different, it is not possible to provide a precise definition of what conduct constitutes a criminal offence in the virtual space. In order to be able to assess this, we need to know exactly how the certain platform works.

Virtual crimes can occur in real life, too, but the place of the offence is different, it is the in-game space. These crimes can be committed against either another player, such as harassment or identity theft or against in-game goods – in my essay I focus on the crimes against virtual goods.

HISTORY CASE

The first case where the question arose was a rape in cyberspace in the early '90s, when a player froze the character of the other player and used this condition for raping the frozen party². Obviously, it cannot be considered as a real crime in the real world. Nevertheless, there are also valuable goods collected in a game that is rather worth to consider.

VALUABLE IN-GAME GOODS

It is a common feature in different online games that players can trade their virtual properties³ that definitely have monetary values, often depending on the supply and demand balance.

For instance, a well-equipped sword that has been developed continuously by a gamer even for in-game currency⁴ does definitely have a value and for these arguments, the ownership may differ and link to the individual gamers.

Furthermore, the goods in a virtual world are often gained after fights or bought for valuable currencies. These virtual goods can be possessed within the game, which means that they might be subjects of ownership and the gamers can decide how to utilize them.

² See BRENNER, Susan: Fantasy Crime: The Role of Criminal Law in Virtual Worlds. *Vanderbilt Journal of Entertainment and Technology Law*, 11(1), 2008, 1–97.

³ Such trading can be carried out concerning skins in the game Counter Strike: Global Offense (CS:GO).

⁴ For instance in the game Fortnite players can gain skins for its own currencies, V-Bucks.

OWNING IN-GAME ASSETS

From the aspect of law, it is important to define the ownership of the virtual in-game goods because this fact determines who may be the victim of such a crime – committed against or by using these goods.

The source code⁵ is definitely the intellectual property of the company.⁶ Game publishers, such as Sony argue⁷ that the developers also own the in-game goods since they own the source code of the game.⁸ However, these goods can be bought and sold in the in-game space just like goods in real life and they can be physically passed on, using different platforms⁹ for these tradings.¹⁰

The Civil Code¹¹ declares that physical objects that can be taken into possession can be object of ownership. Furthermore, the rules on things shall be applied which would be compatible to the use of money and securities as well as to natural forces usable as things.

On this basis we shall define the virtual in-game goods as possible subjects of ownership.

ABUSES OF VIRTUAL GOODS

The valuable virtual goods or even the gamers' accounts can be subject of many abuses. They are not necessarily crimes, but can also be irregularities in games.

This distinction leads to an important milestone: who has the right or power to sanction the behavior not allowed? The online games have moderators, or admins who may impose different sanctions on the cheating gamers, often by using AI-powered cheat detectors. Such sanctions are individually foreseeable in the software license agreements. Such a cheating conduct may lead to warning, freezing or even banning the player.

⁵ Source code is the text form of programming languages, like the version of software as it is originally written.

⁶ For instance, in the United States of America the Digital Millennium Copyright Act (DMCA) is a copyright law that implements two 1996 treaties of the World Intellectual Property Organization (WIPO) and criminalizes some conducts against technology, devices, or services and infringements of intellectual properties.

⁷ SCHWARZ, Andrew D. – BULLIS, Robert: Rivalrous Consumption and the Boundaries of Copyright Law: Intellectual Property Lessons from Online Games. *Intellectual Property Law Bulletin*, 2005. <http://ssrn.com/abstract=927475>

⁸ See ESZTERI Dániel: Fantázia vagy valóság? Virtuális világok szerzői jogi problémái. *Infokommunikáció és Jog*, 8(3), 2011, 88–95.

⁹ For instance e-Bay or many other trading servers and platforms.

¹⁰ The legality of trading with goods or even game accounts depends on the rules of the certain game.

¹¹ Act V. of 2013 on the Civil Code, Article 5:14, paragraph (1) and (2)

MISCONDUCTS

It is essential to find the narrow border between in-game misconduct/cheating and in-game crime. For instance a typical misconduct is using aimbot or wallhack.¹² An aimbot is such a software that automatically puts the player's crosshair on the enemy's body or head in order to gain such benefits that the player does not actually have to aim. Wallhack means software that lets the player see the enemies through all walls to provide unfair advantages.

If we consider in-game platforms as an alternative space of real life and we interpret real life-definitions broadened and applicable to this virtual space, we might also apply criminal law for a factual behavior.

Deciding whether an in-game crime has been committed depends mainly on the game and on the platform that might be also considered as special crime scenes. There are games that are about to commit crimes in the game, like Grand Theft Auto (GTA) or the hitman-type of games. For this reason, no exact definition can be given, as all circumstances shall be taken into account, deciding individually on each game if the abuse is allowed to be part of the game or should be sanctioned by the moderator or may be a subject of a criminal procedure.

IN-GAME CRIMES

In virtual space different crimes might be committed which usually have the real life adequacies – just like theft, information system fraud, blackmailing or even money laundering.

Since many games have the aim to take and steal the other players' goods, an illicit acquisition often occurs by influencing the software; therefore *theft* alone is not really imaginable.

A more typical conduct is hacking or stealing the game account. This conduct fits in the crime of *information system fraud*¹³. Another conduct when someone acquires the debit card data stored in the account or on the gaming console – though it is not carried out in the virtual space, rather considered as a classic cybercrime.

Blackmail can be conducted by locking someone out of his valuable account and demands money for giving back the rights.

Since trading of the in-game goods might be legal and allowed among players, I can also imagine committing *money laundering*, by using the in-game platforms or even online bets to hide the illegal wealth gain and then make clear profit by selling these goods.

¹² These can be online purchased for real money but they might be very expensive.

¹³ The information system fraud is set in Section 375 of Act C of 2012 on the Criminal Code.

LEGISLATION

There are different theories whether virtual space needs special legal regulation or not.¹⁴ From my point of view an extended interpretation and application of the existing regulations would be enough, supplemented with the necessary special definitions.

AGE OF CRIMINAL RESPONSIBILITY

Since many online players are minors, the question arises with regards to the age of the criminal liability for committing a virtual crime. In my point of view, they should be held accountable according to the general rules. The fact that many online games are available in foreign language, typically in English; it might cause difficulties for the generation concerned to properly see the consequences of their virtual actions.

JURISDICTION

In such virtual crimes we, legal practitioners face more challenges. First, the jurisdiction shall be determined since virtual space is borderless, with that we already face in interned fraud cases. On this basis, the jurisdictional rules of such cases, adapted ultimately to the location of the deceived party could be also applicable to virtual crimes.

PROOFING

During the proof of a virtual crime, mainly electronic evidences can be used that are typically available at the companies or at communication service providers.

Although there are many opportunities for international cooperation in criminal matters¹⁵ to ensure even the cross-border gathering of electronic evidences, there is a favorable innovation: the Second Additional Protocol

¹⁴ See also KERR, Orin S.: Criminal Law in Virtual Worlds. *University of Chicago Legal Forum*, 1, 2008, 414–430.

¹⁵ There are some already applicable instruments within the European Union that help to provide cross-border e-evidences. Among those I highlight the European Investigation Order (Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters (OJ L 130, 1.5.2014, 1–36) and the SIRIUS platform of Europol (official site: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-innovation/sirius-project>) also provides direct and effective contact to the different service providers to preserve and transfer electronic evidences.

to the Cybercrime Convention¹⁶ (the so-called Budapest Convention¹⁷) that provides the possibility to issue an order directly to a service provider in the territory of another Party. The aim might be to obtain the disclosure of specified, stored subscriber information in that service provider's possession or control, where the subscriber information is needed for the issuing Party's specific criminal investigations or proceedings.¹⁸

This Second Protocol to the Budapest Convention is already opened for signature – Hungary has signed it on the 28th June 2023, but has not ratified it yet. It is helpful that the USA is also a member of the states that has also signed the Protocol, which is of crucial importance since many gaming servers are set on its territory.

The Budapest Convention as a multilateral agreement of an enhanced cooperation is allowable to the Parties but naturally the Parties may have reservations, with regards to applying the innovative closures. It is also need to be verified whether the state which is execute law recognises the application of a certain Article which we would like to establish our request on.

So far only two states, Japan and Serbia ratified the Second Protocol¹⁹, but it has been signed by many others, so hopefully we will be able to use its achievements in the near future.

The E-evidence package²⁰ of the European Union, after entering into force and applying all measures will also ensure a closer and much more effective international cooperation in order to gather and transfer electronic evidences in criminal procedures among the member states of the European Union.

¹⁶ Council of Europe, Second Additional Protocol to the Cybercrime Convention on enhanced co-operation and disclosure of electronic evidence (CETS No. 224 – official text: <https://rm.coe.int/1680a49dab>)

¹⁷ Council of Europe, Convention on Cybercrime (ETS No. 185 – official text: <https://rm.coe.int/1680081561>)

¹⁸ See Articles 6–10 of the Second Additional Protocol.

¹⁹ The Chart of signatures and ratifications of Treaty 224 can be found on the website of Council of Europe: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=224>

²⁰ Containing Regulation (EU) 2023/1543 of the European Parliament and of the Council of 12 July 2023 on European Production Orders and European Preservation Orders for electronic evidence in criminal proceedings and for the execution of custodial sentences following criminal proceedings (OJ L 191, 28.7.2023, 118–180) and Directive (EU) 2023/1544 of the European Parliament and of the Council of 12 July 2023 laying down harmonized rules on the designation of designated establishments and the appointment of legal representatives for the purpose of gathering electronic evidence in criminal proceedings (OJ L 191, 28.7.2023, 181–190).

CONCLUSION

By the end of the mental in-game journeys, I realised that my hypothesis had been confirmed, many crimes can be committed in the in-game platforms, but it is necessary to carefully examine all circumstances in order to make a proper assessment from a legal point of view.

As a conclusion, we need to have a dynamic mindset when applying the existing rules complied with real life also for the virtual space.

Since it is not easy to make decisions in the above mentioned basic questions, in my opinion these kinds of crimes need specially trained investigators similar to the classic cybercrime cases. Furthermore, targeted trainings are essential for the specialised members of judicial sector to keep up with the rapidly evolving virtual world and the dynamically developing legislation.

Információbiztonsági szabályozás az Egyesült Államokban¹

AZ AMERIKAI SZABÁLYOZÁSRÓL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KIBERVÉDELEMRE – ÁLTALÁBAN

Az Egyesült Államokban a szabályozás megközelítése általában eltér az európai megközelítéstől, döntően két körülményre tekintettel, amelyek azonban szorosan kapcsolódnak.

A társadalom hagyományosan negatív módon viszonyul a szabályozáshoz. Az egyes emberek, de sok vállalati vezető és a vállalati világhoz kapcsolódó agytrösztök is a libertariánus vagy konzervatív *laissez-faire* megközelítés egyik vagy másik változatát tekintik irányadónak; alapvetően azt vallják, hogy a legjobb, ha békén hagyják, nem szabályozzák őket, és szabadon követhetik a saját útjukat. Továbbá a vállalati vezetők úgy vélik, hogy a legfőbb kötelességük a részvényesek, a vállalatok tulajdonosai felé áll fenn, nem pedig a közjó felé. Igen erős a problémák költséghatékonyági szempontú megközelítése, nem vállalnak be általuk fölöslegesnek ítélt költségeket tevékenységük során. Ezért – bár első pillantásra úgy tűnhet, hogy a magánszektornak határozott érdeke lenne a kiberbiztonságot fokozó intézkedések támogatása – közel sem mutattak erős elkötelezettséget a kiberbiztonság iránt. [Jól mutatják ezt a megközelítést a SEC (Értékpapír- és Tőzsdebizottság) 2023-ban az új kiberbiztonsági incidensek közzétételére vonatkozó szabályairól és azok következményeiről kiadott nyilatkozatára tett iparági vélemények.²]

* KORBA Szabolcs, tudományos segédmunkatárs, Eötvös Loránd Tudományegyetem Informatikai Kar

¹ A tanulmány a TKP2021-NVA-29 számú projekt keretében, a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² KOVACS, Eduard: SEC Says Companies Must Disclose Cybersecurity Incidents Within 4 Days. *SecurityWeek*, 27 July 2023, <https://www.securityweek.com/companies-required-by-sec-to-disclose-cybersecurity-incidents-in-4-days/>; KOVACS, Eduard: Industry Reactions to

Jogi szempontból szintén hagyományosan az angolszász jog inkább hagyatkozik a bírói jogalkalmazásban, eseti döntésekben megfogalmazódó jogi álláspontokra, mintsem a részletesen megfogalmazott jogszabályokra. Az USA szövetségi berendezkedése még inkább erősíti a jogi fragmentációt, az egyes tagállamok féltékenyen őrzik a szabályozás terén is függetlenségüket a szövetségi kormánytól. Harmadsorban kell megemlíteni, hogy az angolszász jogrendszer jellegéből is adódóan inkább preferálja a kívánt tevékenységre ösztönző indirekt szabályozási eszközök alkalmazását a konkrét részleteket kötelező jelleggel előíró és azt számonkérő direkt szabályozással szemben.

Az ilyen megközelítés bár képes rugalmasan, az egyes esetek eltéréseire reagálva alakítani a joganyagot, számos negatív hatással is jár. Ahogyan említettem, a piaci szereplők számos esetben kizárólag költséghatékonysági és egyéb piaci szempontból kezelik az eseteket, különösen igaz ez a kiberbiztonság területén. Az internetes visszaélések gyors növekedése ellenére például a vállalatok gyakran úgy ítélik meg, hogy a biztonsági intézkedések bevezetésének költségei magasabbak, mint a kiberplopásokból származó veszteségek. Emellett az ipari kémkedés hatásai gyakran csak évek múlva jelentkeznek, ami sok vállalatvezető látókörén kívül esik, akik elsősorban a vállalatuk rövid távú nyereségével és részvényárfolyamával foglalkoznak. A vállalati tisztviselők által „negatív hírverésnek vagy részvényesi reakciónak” nevezett esetek elkerülése érdekében a vállalatok rendszeresen elnyelték a biztonsági részekből eredő veszteségeket ahelyett, hogy felfedték volna a kiberbiztonsági rendszerek gyengeségeit, mindezt a hírnév és a részvényesi értékek védelme nevében.

Ezen megközelítésre is tekintettel furcsa kettősség alakult ki az amerikai szabályozásban: míg a központi, szövetségi rendszereknél szigorú kiberbiztonsági szabályok kerültek kialakításra a szövetségi állam (katonai és politikai szempontokra is tekintettel) biztonságos működtetése érdekében, addig a tagállamok és a magánvállalatok felé elenyésző mennyiségű normatív jogi szabályozás került kibocsátásra. Vagy szabályozatlanul maradt ez a terület, vagy pedig az egyes vállalkozások egyedi belső szabályozásokat vagy szabványokat (standardokat) alakítottak ki, amelyek adott esetben igen eltérő módon szabályoztak hasonló eseteket. (Megjegyzendő, hogy az eltérő tevékenységeket eltérő feltételek mellett végző vállalkozások esetén nehéz is lenne teljesen azonos feltételek alkalmazása.)

Szakértők régóta sürgetik a magánszektor kibervédelmének szabályozását és megerősítését³. Az Egyesült Államok minden más nemzetnél nagyobb mér-

New SEC Cyber Incident Disclosure Rules: Feedback Friday, Several industry professionals comment on the SEC's new cybersecurity incident disclosure rules and their implications. *SecurityWeek*, 28 July 2023, <https://www.securityweek.com/industry-reactions-to-new-sec-cyber-incident-disclosure-rules-feedback-friday/>

³ ETZIONI, Amitai: Cybersecurity in the Private Sector. *Issues in Science and Technology*, 28(1), 2011. <https://issues.org/etzioni-2-cybersecurity-private-sector-businesses/>

tékben támaszkodik a magánvállalatokra a nemzetbiztonság szavatolásában. A magánszektor állítja elő a stratégiaileg fontos eszközök igen jelentős részét (számítástechnikai eszközöket – hardvereket és szoftvereket egyaránt –, fegyvereket és katonai eszközöket, energiát, élelmiszereket és ivóvizet stb.), biztosítja a fizikai és digitális infrastruktúrát, részt vesz a hírszerzési és elhárítási tevékenységben. A 21. század elején a kibertevékenység volumene és a kapcsolatrendszerek jelentős növekedése folytán nem elegendő a piaci mechanizmusokra hagyatkozni, a védelmi szint fenntartása és az egységes szemlélet kialakítása érdekében szükséges körültekintő kormányzati beavatkozás. Példaként a bankkártyarendszert hozták fel, ahol az ösztönzők helyesen vannak összehangolva, és amely az 1970-es évekből származik, amikor a kormány korlátozta a fogyasztók felelősségét a csalárd terhelésekért. Ez a felelősségváltás arra ösztönözte az iparágat, hogy kidolgozza a szükséges biztonsági intézkedéseket.

A bankkártyarendszer azért is jó minta a kibervédelem szabályozására, mert a szabályozás (beavatkozás a piaci folyamatokba) fenntartotta azt a hagyományos rendszert, amely a piaci szereplőket ösztönözte a kívánt magatartásra, megfelelő biztonsági intézkedések összehangolt rendszerének kialakítására. A körültekintő szabályozásra a korábban is említett vállalatközi megközelítésre tekintettel is szükség van, amely a piaci autonómiára és indokolatlan költségek viselésére hivatkozással idegenkedett a szabályozás bevezetésétől.

A KIBERVÉDELEM SZEREPE AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Az amerikai elnök vezetésével működő Nemzeti Tudományos és Technológiai Tanács (*National Science and Technology Council* – NSTC) koordinálja a tudomány és technológia politikáját a szövetségi kormányzat ágai között. Az NSTC célja a globalizáció és a fejlett technológia által meghatározott hiperversenyképes környezet megteremtése a termelékenység folyamatos növekedése érdekében, amelyet az intelligens gyártás megteremtésével kívánnak elérni. Az IoT támogatásával működő intelligens gyártás fogalma alatt „az érzékelők, vezérlések és szoftverplatformok integrációját a teljesítmény optimalizálása érdekében a termelési egység, az üzem és az ellátási lánc szintjén” értik. Úgy vélik, hogy az intelligens gyárak tulajdonosai hatalmas gazdasági hasznot fognak húzni a fokozott érzékelésből és felügyeletből, a zökkenőmentes adatátvitelből, az automatizálás új hullámaiból és a nagy adatok elemzéséből. Mindezt az információk létrehozására, továbbítására, tárolására, elemzésére, felhasználására, értékelésére, biztonságára és törlésére vonatkozó viselkedési normák (amelyet összefoglalóan információirányításnak – *information governance* – is neveznek) fogják alakítani. Ezek a viselkedési normák – vagy szabályok – folyamatosan alakulnak.

Az információirányítás legfontosabb elemei közé tartoznak többek között a műszaki szabványok, a kiberbiztonság, az adatvédelem, a digitális kereskedelem és a mesterséges intelligencia. Az információirányítás biztosítja az elszámoltathatóságot, az integritást, az információk megőrzését és védelmét a vállalat egészében. Fegyelmezett megközelítésként a feladat holisztikus kezelését, a silók és a széttagoltság megszüntetését, valamint az információkezeléshez szükséges technológia és erőforrások megfelelő, hatékony és biztonságos felhasználását.

A kiberbiztonság lényegi eleme tehát az információirányításon alapuló intelligens gyártásnak, de figyelemmel kell lennie az egyéb elemekkel való összefüggéseire, kapcsolatára. Az intelligens gyártás integrált értékláncokra támaszkodik, ami megnöveli a kiberbiztonság tétjét. Az értékláncok azon tevékenységek teljes skáláját foglalják magukban, amelyeken a vállalkozások végig mennek, hogy egy terméket vagy szolgáltatást eljuttassanak ügyfeleikhez. Az információs technológia (IT) és az üzemeltetési technológia (OT) integrációja – ami az intelligens gyárak létrehozásához szükséges – különleges kihívásokat vet fel. Az OT-rendszerek nem képesek kiberbiztonsági védelem hozzáadására a termelésre gyakorolt káros hatás nélkül.

Az átjárhatóság – amely technikai szabványok nélkül nem érhető el – kritikus fontosságú a dolgok ipari internetének megjelenése szempontjából. A laza kiberbiztonság egy összetett és sokrétű ellátási lánc mentén sebezhetővé teszi a gyártókat, és ezért visszatartja az ellátási lánc integrációjába történő beruházásokat. A digitális információk nemzeti határokon átnyúló áramlását korlátozó politikák (pl. adatlokalizációs követelmények) nem vámjellegű kereskedelmi akadályokká válhatnak és válnak.

AZ AMERIKAI INFORMÁCIÓIRÁNYÍTÁS JELLEMZŐI⁴

Az intelligens gyártás és az információirányítás nagyon eltérő megközelítésekkel rendelkezik országonként, amelyet a társadalmi-kulturális hagyományok és a jogi-szabályozási környezet befolyásol alapvetően. Ezeket a megközelítéseket szokás irányított (Kína), koordinált (Európa) és piacvezérelt (Egyesült Államok) megközelítésnek nevezni.

Az intelligens gyártás amerikai megközelítésben a kormányzat által adott megbízásokkal szemben előnyben részesítését, a piacokra és a magánszektor vezető szerepére támaszkodását jelenti. Németországgal és Kínával összeha-

⁴ AUDRETSCH, David B. – RUPP, John A. – GRAHAM, John D. – BELTON, Keith B.: Who Will Set the Rules for Smart Factories? *Issues in Science and Technology*, 35(3), 2019, 70–76. <https://issues.org/who-will-set-the-rules-for-smart-factories/>

sonlítva ennek a megközelítésnek az az előnye, hogy nem kötelezi el magát túl korán egy bizonyos jogi előírás mellett, amely a piacon megbukhat. Az amerikai megközelítés leginkább a *Manufacturing USA* programban, a szabványok kidolgozásában, a kiberbiztonságra és a magánélet védelmére vonatkozó önkéntes keretek létrehozásában, a digitális kereskedelemben és a mesterséges intelligenciával kapcsolatos magatartásban nyilvánul meg.

A *Manufacturing USA* egy szövetségi program, amely a kormányzat, az ipar és a tudományos élet közötti együttműködést támogatja új intézeteken keresztül, amelyek bizonyos fejlett technológiákra összpontosítanak. A híres németországi Fraunhofer-intézetek mintájára az amerikai program intézeteket foglal magában, mindegyik intézetnek szövetségi ügynökség a szponzora, és egy harmadik fél, gyakran egy egyetemen keresztül létrehozott nonprofit szervezet irányítja. Mindegyik intézet a kapcsolódó technológiák egy bizonyos csoportjára összpontosít. A szövetségi finanszírozás mértéke intézetenként általában 70-110 millió dollár, amelyet a magánipar és más nem szövetségi források finanszírozása egészít ki vagy halad meg, legalább 1:1 arányú költségmegosztás mellett. Eddig a szövetségi és nem szövetségi arány meghaladta az 1:2-öt.

Az Egyesült Államoknak nincs hivatalos nemzeti stratégiája az intelligens gyártási szabványok tekintetében azon kívül, hogy elősegíti az innovációt és lehetővé teszi a legjobb megoldás kialakulását. Aktív kezdeményezések azonban több csoport és szervezet részéről is vannak, köztük kormányzati szervezetek, például a Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézet (*National Institute of Standards and Technology* – NIST); szabványok kidolgozására összpontosító szervezetek, például az Underwriters Laboratories; kutatóintézetek, például a DMDII és a CESMII a *Manufacturing USA*-n belül; és egyes vállalatok. Általában az Egyesült Államok az önkéntes, konszenzuson alapuló megközelítést támogatja, amelyben a kormányzati szervek az ipar felkérésére vesznek részt. Az egységes, irányadó nemzeti stratégia hiánya nem nyújt ugyanolyan szintű biztonságot a beruházások számára, mint a kínai vagy akár a német szabványalkotó megközelítés.

Az Egyesült Államok gyakran együttesen vagy legalábbis párhuzamosan kezeli a kiberbiztonsági és a személyes adatok kezelésének témakörét. Azok a vállalatok, amelyek a kiberbiztonság tekintetében kellő gondossággal kívánják eljárni, alapvetően a NIST kiberbiztonsági keretrendszerét, pénzügyekben a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság (Federal Trade Commission – FTC) iránymutatását és a Védelmi Minisztérium „*Deliver Uncompromised*” kezdeményezését vehetik figyelembe. A *use case* kérdéseire tekintettel a jelen anyagban az általános, NIST szabályozás kerül részletesebb ismertetésre.

A KIBERBIZTONSÁG OPERATÍV SZABÁLYOZÁSA

A Biden-adminisztráció az előző kormányzat hangos és agresszív kommunikációjával szemben hivatalba lépését követő rövid időn belül, 2021. május 12-én kiadta a 14028. számú végrehajtási rendeletét „*A nemzet kiberbiztonságának javítása*” címmel, amely részletes feladatokat határozott meg a szövetségi kormányzati szerveknek. Ennek keretében szigorú incidensbejelentési kötelezettséggel párhuzamosan a szövetségi kormányzat kiberbiztonságának korszerűsítése érdekében számos intézkedést hozott. Szorosabb és részletesebb, összehangoltabb, automatizált belső kommunikációt írt elő a szövetségi szervek között a kibernetikai incidensek megelőzése, felderítése, értékelése és orvoslása érdekében, az incidensekre való reagálásra vonatkozó szövetségi kormányzati eljárásrend egységesítésére, a szoftverellátási lánc biztonságának fokozására, a szövetségi kormány vizsgálati és helyreállítási képességeinek javítására.

A NIST egyes kiberbiztonsági szabványait és iránymutatásait a nem nemzetbiztonsági rendszerekre vonatkozóan minden szövetségi ügynökségnek végre kell hajtania. Kiberbiztonsági tevékenységeit az amerikai ipar és a szélesebb nyilvánosság igényei is vezérik, az érdekelt felekkel szoros együttműködésben határozza meg a prioritásokat, és biztosítja, hogy erőforrásai az általuk kezelt kulcsfontosságú kérdésekre irányuljanak.

A NIST emellett elősegíti a magánéletet érintő kockázatok megértését és kezelését, amelyek közül néhány közvetlenül kapcsolódik a kiberbiztonsághoz.

A Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézet (NIST) a magánszektor, a tudományos élet, a kormányzati szervek és más szereplők véleményét kérte ki többszörös állásfoglalásra irányuló felkérések, a tervezetekhez fűzött észrevételek, előadások és a nagy látogatottságú virtuális munkaértekezleteken, tájékoztatókon és meghallgatásokon folytatott megbeszélések révén. A NIST folyamatosan konzultált a kiberbiztonságért felelős szövetségi vezetőkkel, ennek alapján meghatározta a „kritikus szoftvereket” és iránymutatást adott ki az ezekre vonatkozó biztonsági intézkedésekről és minimumszabályokat ajánlott a gyártóknak a szoftver forráskódjuk tesztelésére vonatkozóan, illetve a szoftverellátási lánc biztonságának fokozására, a legjobb gyakorlatok, szabványok, eljárások és kritériumok megjelölésével. A fogyasztóknak szóló kiberbiztonsági címkézés tekintetében meghatározta az IoT kiberbiztonsági kritériumokat a fogyasztói címkézési programhoz és a biztonságos szoftverfejlesztési kritériumokat egy fogyasztói szoftvercímkézési programhoz. További információkat adott ki a szoftverellátási lánccra vonatkozó iránymutatási terveiről, beleértve a felülvizsgálati és frissítési eljárásokat és jelentést nyújtott be az elnöknek az elért eredményekről és a szoftverellátási lánc biztonságához szükséges további lépésekről. Felülvizsgálta a fogyasztói IoT-termékek és a fogyasztói szoftvertermékek kiberbiztonsági címkézésére irányuló ki-

sérleti programokat, konzultált a magánszektorral és az érintett ügynökségekkel a programok hatékonyságának értékelése érdekében, meghatározta, hogy milyen fejlesztésekkel lehet továbblépni, és összefoglaló jelentést nyújtott be az elnök nemzetbiztonsági ügyekért felelős asszisztensének (APNSA).

Az intelligens elektromos hálózaton és az elektronikus egészségügyi nyilvántartásokon át az atomórákig, a fejlett nanoanyagokig és a számítógépes chipelig számtalan termék és szolgáltatás támaszkodik valamilyen módon a NIST által biztosított technológiára, mérésekre és szabványokra. A NIST deklarált feladata az amerikai innováció és ipari versenyképesség előmozdítása, 1901. évi létrehozása óta folyamatosan vizsgálja egyebek mellett a mesterséges intelligencia, az éghajlatváltozás, a kommunikáció, a kiberbiztonság, az egészségügy és biotudomány, az infrastruktúra, a gyártás és a kvantumtudomány tudományos és szabályozási kérdéseit. Az USA bevezetőben említett társadalmi és jogi felépítése folytán alapvetően nem jogi értelemben kötelező szabályokat alkot, hanem a piaci szereplőknek mérésekkel, szabványokkal és jogi metrológiával kapcsolatos szolgáltatási portfóliója olyan megoldásokat kínál, amelyek biztosítják a mérések nyomon követhetőségét, lehetővé teszik a minőségbiztosítást, valamint harmonizálják a dokumentációs szabványokat és a szabályozási gyakorlatokat.

Több mint egyéves közösségi visszajelzések figyelembevételét követően a NIST kiadta a Kiberbiztonsági Keretrendszer (*Cybersecurity Framework – CSF*) 2.0 tervezetét, az először 2014-ben kiadott eszköz új változatát, amely segít a szervezeteknek megérteni, csökkenteni és kommunikálni a kiberbiztonsági kockázatokról. A CSF magas szintű iránymutatást nyújt, beleértve egy közös nyelvet és egy szisztematikus módszertant a kiberbiztonsági kockázatok ágazatközi kezelésére, valamint a technikai és nem technikai személyzet közötti kommunikáció segítésére. Olyan tevékenységeket tartalmaz, amelyek beépíthetők a kiberbiztonsági programokba, és a szervezet sajátos igényeihez igazíthatók.⁵

A dokumentum az állami és magánszervezetek számára egyaránt átfogó, a rendszerek kibertámadásokkal szembeni védelmére vonatkozó legjobb gyakorlatokat biztosít. A korábbi verziókra építve olyan új elemeket tartalmaz, amelyek kiemelik az irányítás és az ellátási láncok fontosságát. Elismerve a kiberbiztonság fontosságát a kisvállalkozások számára, a NIST kifejezetten a jelenleg szerény kiberbiztonsági tervekkel rendelkező vagy azokkal nem rendelkező kis- és középvállalkozásokra szabott forrásokat is közzétett.⁶

Az MSP-k kihasználhatják ezeket az eszközöket, amikor segítenek ügyfeleiknek a kiberbiztonsági helyzetük megerősítésében.

⁵ A CSF 2024. tavaszán elfogadott szövege elérhető: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/CSWP/NIST.CSWP.29.pdf>.

⁶ <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/SpecialPublications/NIST.SP.1300.pdf>

NEMZETI KIBERBIZTONSÁGI STRATÉGIA 2023

A Trump-adminisztráció 2018-ban adta ki amerikai Kiberbiztonsági Stratégiát (*National Cyber Strategy*). A stratégia több ponton is a Pentagon szerepét hangsúlyozza, továbbá kiemeli, hogy a tárca az amerikai fölény megőrzésére összpontosít a kibertérben. Nem fordított azonban figyelmet arra, hogy az amerikai vállalatoktól megkövetelje a kritikus infrastruktúrák minimális védelmének kialakítását és a cégeket felelősségre vonja a károkért, ha az általuk nem kezelt sebezhetőségeket kihasználják.

Az új stratégia több ponton egészen új megközelítést alkalmaz. Egészen más alapokat fektet le, mint az elődje, és a minimálisan elvárt kötelező standardok lefektetésének fontosságát hangsúlyozza a kritikus infrastruktúra számos szektorát érintően. A stratégia szerint az ország sorsdöntő évtized előtt áll, amikor a kiberteret érintően is alapvető változásokat kell végrehajtani, újraosztva többek között a szerepeket, a felelősséget és az erőforrásokat.

Az Egyesült Államok számára a kívánt végállapot egy olyan digitális ökoszisztéma kialakítása a szövetségesekkel és partnerekkel együtt, amely megvédhető, ellenálló és az alapvető értékeken nyugszik. Ez kettős feladatot ró az országra:

- 1) A kibertér védelmével kapcsolatos felelősséget újra kell egyensúlyozni azáltal, hogy a kiberbiztonsággal kapcsolatos terheket az egyénekről, a kisvállalkozásokról és a helyi önkormányzatokról azokra a szervezetekre kell hárítani, amelyek a legképzettebbek és a legjobb helyzetben vannak ahhoz, hogy csökkentsék a mindenki számára jelentkező kockázatokat.
- 2) Át kell alakítani az ösztönzőket, hogy a hosszú távú befektetéseknek kedvezzenek, és óvatos egyensúlyt kell teremteni a mai sürgős fenyegetések elleni védekezés, valamint az ellenálló jövő stratégiai tervezése és az abba való befektetés között.

A stratégia értelmében a kiberbiztonság olyan fundamentum, amely elengedhetetlen a következőkhöz: 1) a gazdaság alapvető működéséhez; 2) a kritikus infrastruktúra működéséhez; 3) az erős demokráciához és a demokratikus intézményekhez; 4) az adatok és a kommunikáció védelméhez; 5) a nemzeti védelemhez. Ezek elérése azonban elképzelhetetlen a köz- és magánszektor közötti szoros együttműködés és az olyan, hosszú távon megtérülő befektetések nélkül, amelyek az ország biztonságának, ellenállóképességének növelését és az új technológiák előtérbe kerülését ösztönzik. Hasonlóképpen fontos a szövetségesekkel és partnerekkel való még szorosabb együttműködés, hogy a felelős állami viselkedés szabályait megerősítsék és a felelőtlen állami viselkedésért az

államokat felelősségre lehessen vonni. A cél annak biztosítása, hogy az internet hosszú távon is nyílt, szabad, együttműködő, megbízható és biztonságos maradjon. Az Egyesült Államok úgy érzi, hogy erős pozíciójából fakadóan készen áll ezen kérdések kezelésére, karöltve a kibertér más, szövetséges vezető hatalmaival. Ennek megfelelően a kiberstratégia öt pillére a következő:

- 1) A kritikus infrastruktúrák védelme.
- 2) A fenyegető szereplők megzavarása és felszámolása.
- 3) A piaci erők formálása a biztonság és ellenállóképesség növelése érdekében.
- 4) Befektetés a rugalmas jövőbe.
- 5) Nemzetközi partnerségek kialakítása a közös célok elérése érdekében.

A stratégia a korábbi három adminisztráció kiberbiztonsági erőfeszítéseitől gyökeresen eltér:

- 1) A kiberbiztonsági terhek újbóli kiegyensúlyozása, a felelősség terén a kormánynak és a magánszektorban is hatványozottan nő a szerepe, a köz- és magánszféra együttműködésére még fokozottabban szükség van.
- 2) A szabályozás terén érzékelhető a legjelentősebb változás. A kiberbiztonság megvalósítását nem lehet egyszerűen az egyes magánszektorbeli szereplőkre bízni, a stratégia agresszívebb és átfogóbb szövetségi szintű kiberbiztonsági szabályozást szorgalmaz, szükséges minimálisan elvárt kiberbiztonsági gyakorlatok vagy eredmények kötelező jelleggel történő meghatározásával.
- 3) Felelősség a nem biztonságos szoftvertermékekért és szolgáltatásokért: a szoftverpiac túlságosan gyakran jutalmazza a biztonságba nem kellőképpen beruházó eladókat nagyobb piaci részesedéssel és a piacra kerülési idő csökkenésével. A stratégia arra ösztönzi a forgalmazókat, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak a kiberbiztonságra, most először kerül erre sor stratégiai szinten.
- 4) A fenyegető szereplők megzavarása és felszámolása: a zsarolóvírusok jelentette fenyegetésre, mint az Egyesült Államokat a kormányzat és az üzleti élet minden szintjén fenyegető legégetőbb fenyegetésre, már nem bűnügyi tevékenységként, hanem nemzetbiztonsági problémaként kezeli.

SZOFTVERBIZTONSÁGI KOCKÁZATOK AZ ELLÁTÁSI LÁNCBAN

A 2021. május 12-én kiadott, a nemzet kiberbiztonságának javításáról szóló végrehajtási rendelet (EO) elismeri a szoftverbiztonsági kockázatok növekvő számát az ellátási láncban. A szövetségi minisztériumok és ügynökségek kiberbiztonsági kockázatoknak vannak kitéve az általuk beszerzett, telepített, hasz-

nált és kezelt szoftverek és szolgáltatások révén, amelyeket a beszállítói láncból szereznek be (amely magában foglalja a nyílt forráskódú szoftverkomponenseket is). A beszerzett szoftverek a termék architektúrájából és a fejlesztési életciklusból adódóan ismert és ismeretlen sebezhetőségeket tartalmazhatnak.

Az ilyen típusú kockázatok csökkentése az ellátási lánc egészében az EO egyik alapvető célja, a 4. szakasz b), c) és d) pontjai pedig kizárólag a kiberbiztonsági ellátási lánc kockázatkezelés (C-SCRM) kritikus részterületére összpontosítanak a szövetségi beszerzők szemszögéből.

A szoftverek kritikus elemei az ellátási láncokhoz kapcsolódó kiberbiztonság kezelése nagyobb kihívásának. Az EO 4. szakasza utasítja a NIST-et, hogy kérje ki a magánszektor, a tudományos élet, a kormányzati szervek és mások véleményét, és határozza meg a meglévő szabványokat, eszközöket, bevált gyakorlatokat és egyéb iránymutatásokat, illetve dolgozzon ki újakat a szoftverellátási lánc biztonságának fokozása érdekében. Ezek az iránymutatások a következőkre terjednek ki:

- a szoftverbiztonság értékelésének kritériumai,
- a fejlesztők és a szállítók biztonsági gyakorlatának értékelésére szolgáló kritériumok, és
- innovatív eszközök vagy módszerek a biztonságos gyakorlatoknak való megfelelés bizonyítására.

A meglévő ipari szabványok, eszközök és ajánlott gyakorlatok forrásai:

- a NIST alapvető C-SCRM útmutatója, *SP 800-161, Rev. 1, Cybersecurity Supply Chain Risk Management Practices for Systems and Organizations*;
- a NIST 2021. júniusi *Enhancing Software Supply Chain Security Workshopja* előtt benyújtott állásfoglalások, a szövetségi szoftverellátási lánc biztonságával foglalkozó munkacsoportok, valamint a köz- és magánszféra számos partnersége; és
- a NIST EO weboldala.

A fejlődő szoftverellátási lánc biztonságára vonatkozó ajánlások rangsorolásának és gyakorlati megvalósításának támogatása érdekében az SP 800-161, Rev. 1-ben az Alapozó, Fenntartó és Fokozó gyakorlatok paradigmájában útmutatást nyújtanak.

A szövetségi ügynökségek beszerzőinek a meglévő SP 800-161, Rev. 1 ellenőrzéseknek a beszállítóikra történő alkalmazását kontextusba kell helyezniük, és – ahol lehetséges – az EO 14028-cal összefüggésében olyan új, a szoftverellátási lánc biztonságára vonatkozó ajánlásokat fogadjanak el, amelyek korábban nem tartoztak az SP 800-161, Rev. 1 útmutató kifejezett alkalmazási körébe.

A következőkre összpontosít: 1) az EO-kritikus szoftverek, 2) a szoftverek kiberbiztonsága a gyártók és felhasználók számára, 3) a szoftverek ellenőrzése és 4) a fogyasztók kiberbiztonsági címkézése: a tárgyak internete (IoT) eszközök és szoftverek; fejlődő szabványok, eszközök és ajánlott gyakorlatok. A NIST ajánlott szoftverellátásilánc-koncepciókat és -képességeket kínál, amelyek ma-gukban foglalják a szoftver-anyagjegyzéket (SBOM), a fokozott szállítói kocká-zatértékeléseket, a nyílt forráskódú szoftverek ellenőrzését és a sebezhetőségke-zelési gyakorlatokat. A szervezeteknek ezeket a gyakorlatokat és képességeket az SP 800-161, Rev. 1 alapozó, fenntartó és továbbfejlesztő gyakorlatok paradig-májának alkalmazásával kell rangsorolniuk, testre szabniuk és megvalósítaniuk mint referenciaforrást.

ÖNKÉNTES SZABVÁNYOK (STANDARDOK) RENDSZERE

Az amerikai szabványosítási rendszer a kiberbiztonsági szabályozáshoz hason-ló megközelítést követ. Azt az alapvető nemzeti meggyőződést tükrözi, hogy a társadalom hasznára válik, és az innováció és a kreativitás virágzik egy olyan rendszerben, amely mentes a központosított kormányzati ellenőrzéstől, de amelyet a kormányzat alapvető részvétele erősít. Az önkéntes szabványok a sa-játos amerikai infrastruktúra sarokkövei. Ezek a dokumentumok egy hivatalos, összehangolt, konszenzuson alapuló és nyílt folyamat eredményeként szület-nek. Kialakításuk az adatgyűjtésen, az összes nézőpont erőteljes megvitatásán és az érdekeltek sokféle csoportjának egyetértésén múlik. Egyének, vállalatok, munkaiügyi, fogyasztói és ipari szervezetek, valamint szövetségi, állami és helyi szintű kormányzati szervek ezrei járulnak hozzá önkéntesen tudásukkal, tehet-ségükkel és erőfeszítéseikkel a szabványalkotási tevékenységekhez.

A sajátos amerikai költségalapú megközelítés itt is tetten érhető. Az ön-kéntes szabványok kidolgozásának és végrehajtásának költségeit azok vise-lik, akiknek a dokumentumból hasznuk származik. Bizonyos költségeket a szabvány kidolgozásának elősegítéséért felelős szervezet visel, másokat pedig a szabvány létrehozásában részt vevő felek – az érintett szakértők és az őket foglalkoztató vagy támogató személyek. A végfelhasználó viseli a beszerzés költségeit, ha van ilyen, és vállalja a felelősséget a bevezetési kiadásokért. A szabványosítás életciklusa során felmerülő költségek méltányos elosztása se-gít csökkenteni annak kockázatát, hogy bármelyik csoport megpróbáljon jogosulatlan befolyást gyakorolni, mert a költségek túlzottan nagy részét vi-selte. Az önkéntesség csak a szabvány kidolgozásának módjára utal, nem fel-tétlenül arra, hogy a konszenzusos szabványnak való megfelelés opcionális-e, illetve hogy egy kormányzati szerv vagy piaci ágazat vajon kötelezővé tette-e a dokumentum használatát.

A legtöbb más ország a szabványosítás „felülről lefelé” történő megközelítését követi, ahol a kormány vagy a kormányhoz szorosan kapcsolódó csoportok vagy a szabványok megalkotójaként működnek, vagy pedig előírják, hogy milyen szabványokat dolgozzanak ki. E különbségek miatt sok más régió gyakran úgy érzi, hogy az Egyesült Államokban nincs olyan szervezet – sem a kormány, sem bármely központi hatóság –, amely felelős lenne.

Az első világháború idején nyilvánvalóvá vált, hogy egy modern állam a legalábbis közel hasonló elvek alapján felépülő és a párhuzamosságokat kiküszöbölő szabványrendszer nélkül nem képes hatékonyan működni, szükség van a különböző szabványalkotó csoportok közötti koordinációra. Ezért 1918 októberében három kormányzati ügynökség és öt magánszektorbeli szervezet összefogott, hogy megalakítsák a mai Amerikai Nemzeti Szabványügyi Intézet (*American National Standards Institute* – ANSI) elődjét. Megalakulása óta az ANSI egyedülálló felelősséget visel a különböző magán- és közszektorbeli érdekek, valamint az akkreditált és nem akkreditált szabványfejlesztő szervezetek összefogásában. Az intézet segítette kialakítani azt a szilárd munkakapcsolatot, amely ma az összes érdekelt fél között létezik.

Ez a kapcsolat több ezer önkéntes konszenzusos szabvány kidolgozásához vezetett az Egyesült Államok számára, az amerikai igények és álláspontok hatékony képviseléséhez a regionális és nemzetközi szabványosítási tevékenységekben, valamint az átfedések és párhuzamosságok minimalizálásához vagy megszüntetéséhez a szabványosítási tevékenységekben. Az amerikai szabványosítási közösség nagyrészt nem kormányzati SDO-kból és konzorciumokból áll; ezeket a csoportokat elsősorban az iparági részvétel támogatja. A rendszer rendkívül rugalmas és nagyfokú autonómiát biztosít.

A szabványalkotó szervezetek rendkívül színes keretekben dolgoznak, és változatos módon alakítják ki a szabványokat. A tudományos és szakmai társaságok részt vesznek olyan szabványfejlesztési tevékenységekben, amelyek elősegítik saját szervezeteik és az általuk támogatott szakmák munkáját, a tagjaik által gyártott termékekre dolgoznak ki szabványokat, míg mások a saját iparáguk által használt termékekre vonatkozó szabványok kidolgozására összpontosíthatnak. A kereskedelmi szövetségek ezzel szemben egy adott iparággal foglalkoznak. Az elektronikai szervezetek számos iparágat átfogó műszaki szabványokat dolgoznak ki. Nagy ernyőszervezetek a szabványosítást tekintik elsődleges feladatuknak; más szervezetek a szabványokat a tesztelés és tanúsítással kapcsolatos megfelelésértékelési tevékenységük logikus kiegészítéseként dolgozzák ki. A konzorciumi szabványokat olyan vállalatok hozzák létre, amelyek megállapodnak abban, hogy együttműködnek egy adott piaci igény megoldása érdekében. Szabványaik vonatkozhatnak egy át-

fogó problémára, de a szabványok kialakításában való részvétel a konzorcium tagjaira korlátozódik.

Az ún. „*de facto*” szabványokat általában a hagyományos kereteken kívül dolgozzák ki, és általában szűkebb piacot szólítanak meg, mint az önkéntes szabványosítással foglalkozó szervezetek által kidolgozott szabványok. Gyakran a gyorsan fejlődő technológiák területén találkozunk ezekkel a „piaci” szabványokkal, amelyeket gyorsabban lehet létrehozni, mint a hivatalosabb eljárás keretében kidolgozott szabványokat, de nem jellemző rájuk a széles körű és nyílt részvétel, a megfelelő eljárás vagy a konszenzuson alapuló jóváhagyás, amelyre bizonyos felhasználók, köztük a szabályozó hatóságok és a beszerzők törekcsenek.

A színes, de jól szervezett szabványalkotási tevékenység eredményeként az USA-ban mintegy 45 ezer különböző jogszabály, műszaki előírás és beszerzési specifikáció mellett a magánszektor több mint 50 ezer szabványt állított elő. Az így létrejött 100 ezer szabványt az a közel 600 szabványügyi szervezet állítja elő és tartja karban, amelyek közül 200-at az ANSI akkreditált az amerikai nemzeti szabványok (ANS) kidolgozójaként. Belátható, hogy továbbra is szükség van a szabványosítási politika összehangolására, sőt, ennek jelentősége fokozódik. Ezt felismerve az 1990-es évek közepén a szövetségi ügynökségek közötti szabványosítási politika koordinálásának felelősségét a NIST-re ruházta, amely szorosán együttműködik a szövetségi szervezetek mellett kiemelten az ANSI-val. 2000-ben az amerikai köz- és magánszektor az ANSI égisze alatt kidolgozta az Egyesült Államok első nemzeti szabványosítási stratégiáját, amely megerősítette az amerikai rendszer alapstruktúrájára való támaszkodást, és ajánlásokat tett annak javítására. A stratégiát ötévente frissítik.

A megfelelőségértékelés a termékek, folyamatok, rendszerek, szolgáltatások vagy személyzet értékelése annak megerősítésére, hogy megfelelnek-e egy meghatározott szabványban meghatározott követelményeknek. A szabványokhoz szorosan kapcsolódnak a megfelelőségértékelési tevékenységek, mint például a tesztelés, a tanúsítás és az akkreditáció, amelyek a fogyasztó vagy a végfelhasználó számára egyfajta bizalmat biztosítanak a megvásárolt termékek és szolgáltatások iránt. Ez kiemelkedő jelentőséggel bír az olyan területeken, mint a minőség (ISO 9000 szabványcsalád) és/vagy a környezetvédelem (ISO 14000 szabványcsalád).

Egyetlen szabványfejlesztési módszer sem képes kielégíteni valamennyi ágazat igényeit. Az olyan gyorsan fejlődő technológiák, mint például az információtechnológia, a távközlés és a nanotechnológia, olyan követelményeket támasztanak, amelyek messze eltérnek az acél vagy a textíliák, illetve az olyan szigorúan szabályozott technológiák, mint az orvostechikai eszközök és a gyógyszerek követelményeitől. Az amerikai gyakorlatban a szabványosítási folyamatban érdekelt felek – vállalatok, kormányzati szervek, közérdekű szervezetek és magán-

személyek – választják ki a szabványok kidolgozásának módszerét és a megfelelőségértékelési rendszert, amely megfelel az adott igényeiknek.

Az amerikai szabványosítási és megfelelőségértékelési rendszer összetettségét a rugalmassága ellensúlyozza. Szakértők szerint a decentralizált, ágazati alapú és piacvezérelt szabványosítási rendszer rendkívül gyorsan reagál a változó piaci igényekre, növeli az innováció versenyképességét. Kiváló példája annak az amerikai megközelítésnek, amely a kormányzat és a magánszféra dinamikus együttműködésére és partnerségére épít, biztosítva a legfrissebb technológiák (pl. az MI és a blockchain) beépítését a folyamatokba és a termékekbe.

ÖSSZEGZÉS

A talán túlzottan részletezőnek látszó ismertetés az európaiktól merőben eltérő amerikai szabályozási gondolkodás megértését hivatott szolgálni. Az eltérések olykor lazának, máskor rugalmasnak tűnnek, amelyek az új innovációk kidolgozását és elterjedését segítik. Külön kiemelendő a szabályozásban a kormányzati és a magánszféra intenzív, dinamikus és hatékony együttműködése, valamint az új tudományos eredmények, megoldások szinte azonnali alkalmazása, amelyek együttesen jelentik az amerikai gazdaság hajtóerejét. Az európai, kontinentális jogi gondolkodáshoz képest kevesebb konkrét szabály előírásával nagyobb teret ad a kreatív üzleti gondolkodásnak (amely sokszor hasznos, sok esetben visszaélésekre ad lehetőséget).

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL*

BÜNTETŐJOG, BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG, KRIMINOLÓGIA, KRIMINALISZTIKA

BARTKÓ Róbert – ELEK Balázs – FANTOLY Zsanett – HERKE Csongor:
*A büntető eljárásjog tankönyve. A debreceni, a győri, a pécsi és a szegedi jogi
kar büntetőeljárásjogi oktatóinak közös tankönyve*
ORAC Kiadó, Budapest, 2024

FÖLDVÁRI JÓZSEF – GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ:
Magyar büntetőjog – Általános rész
Osiris Kiadó, Budapest, 2024

SORBÁN KINGA:
*Veszélyek a világhálón. Az online platformok szerepe a modern
büntetőjogban*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024

JOGELMÉLET

SZABADFALVI JÓZSEF: *A magyar jogbölcseleti gondolkodás története*
Gondolat Kiadó, Budapest, 2024

MUNKAJOG

TERCSÁK TAMÁS:
Üzleti titok és munkaviszony
Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2024

* Összeállította: JÓNÁS Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet

NEMZETKÖZI JOG

VÉKÁS LAJOS:
A nemzetközi magánjog elméleti alapjai
Orac Kiadó, Budapest, 2024

PÉNZÜGYI JOG

HERICH GYÖRGY:
Adótan 2024
Penta Unió, Budapest, 2024

POLGÁRI JOG, POLGÁRI ELJÁRÁSJOG

GOMBOS KATALIN (SZERK.):
A fogyasztóvédelem aktuális kihívásai
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024

PALOTÁS GERGELY – VÖLCSEY BALÁZS:
Magyarázat a polgári eljárásjog adat- és titokvédelmi kérdéseiről
Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2024

PETHŐ ANDRÁS:
A kár és a sérelemdíj meghatározása az egészségügyi szolgáltató felelőssége köré
Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2024

PARTI TAMÁS:
A digitális adatok tulajdoni adaptációja
Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2024

PÉNZÜGYI JOG

HORVÁTH ATTILA:
A szovjet típusú diktatúra alkotmány- és jogtörténete Magyarországon
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024